

ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΣ Γ. ΔΕΛΛΑΣΟΥΔΑΣ

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΗ
ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ
ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ
ΑΝΑΓΚΕΣ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ
ΕΡΕΥΝΑΣ
ΓΙΑ ΤΗ ΔΡΑΣΗ
ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2005

Επεξεργασία, εισαγωγή εικόνων και παραρτημάτων σε μορφή Pdf:
Πάστρα Ελένη, Συνεργάτης Εκτυπωτικού Κέντρου ΕΚΠΑ, Σταδίου 5 Σύνταγμα.

**ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΗ
ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ
ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ
ΑΝΑΓΚΕΣ**

**ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΡΑΣΗ
ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ**

ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΣ Γ. ΔΕΛΛΑΣΟΥΔΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

**ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΗ
ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ
ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ
ΑΝΑΓΚΕΣ**

**ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ
ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ**

ΑΘΗΝΑ 2004

© Καθηγητής
ΛΑΥΡ. Γ. ΔΕΛΛΑΣΟΥΔΑΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΠΟΛΗ – ΑΘΗΝΑ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα ν. 2121/1993) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον ν. 100/1975). Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, σε πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του συγγραφέα.

Εικόνα εξωφύλλου: Γεωργία Δελλασούδα

ISBN 960-6608-16-6

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το μετά χείρας έργο που έχει τίτλο: *Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία της Εκκλησίας και Κοινωνική Ένταξη Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες*, όπως και το προηγούμενο: *Εκκλησία και Κοινωνική Ένταξη Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες*, απευθύνεται αφενός μεν στους φοιτητές της Κοινωνικής Θεολογίας και της Θεολογίας, στους καθηγητές του μαθήματος των θρησκευτικών και σε όσους σκοπεύουν να υπηρετήσουν από τις επάλξεις της Εκκλησίας την κοινωνία γενικότερα και τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες (Α.Μ.Ε.Α.) ειδικότερα, αφετέρου δε και στα ίδια τα Α.Μ.Ε.Α. και το περιβάλλον τους.

Ο στόχος του συνολικού προγράμματος, στο πλαίσιο του οποίου εντάσσονται και τα περιγραφόμενα στη συνέχεια ερευνητικά αποτελέσματα, δεν είναι άλλος από την αξιοποίηση εκ μέρους των Α.Μ.Ε.Α. της πολύπλευρης προσφοράς της ορθόδοξης χριστιανικής Εκκλησίας και τη διεύρυνση της δράσης αυτής σύμφωνα με τις σημερινές απαιτήσεις.

Παρακαλούνται οι αναγνώστες του βιβλίου αυτού, οι οποίοι θα ήθελαν να συμβάλουν στην επίτευξη του επιδιωκόμενου μέσω της έρευνας αυτής σκοπού, διατυπώνοντας κάποια σχετική πρόταση, άποψη κ.λπ. ή κάποια πρόσθετη πληροφορία, να μας γράψουν ή να μας τηλεφωνήσουν (η ταχυδρομική διεύθυνση και το τηλέφωνο αναφέρονται παρακάτω), προκειμένου η έκδοση των συμπερασμάτων και των προτάσεων του συνολικού ερευνητικού προγράμματος να περιλαμβάνει όσο το δυνατόν περισσότερες προτάσεις. Έτσι, πέραν της εξυπηρέτησης του τελικού στόχου, ο οποίος επικεντρώνεται στη συμβολή της θρησκευτικής αγωγής και πράξης στην κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α., θα έχουμε και διεύρυνση του κύκλου των προσώπων που μετέχουν, με οποιοδήποτε τρόπο, στην επίτευξη των στόχων του όλου ερευνητικού προγράμματος.

Τέλος, σημειώνεται ότι η εργασία αυτή, όπως και η προηγούμενη, τυπώθηκε με την οικονομική ενίσχυση της Επιτροπής

Ερευνών του Πανεπιστημίου (Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας) Αθηνών και διανέμεται δωρεάν στις ορθόδοξες χριστιανικές εκκλησίες, στους φοιτητές που παρακολουθούν το σεμινάριο «Θρησκευτική αγωγή και κοινωνική ένταξη Α.Μ.Ε.Α.», στις χριστιανικές οργανώσεις, στους συνεργασθέντες στις διάφορες φάσεις του ερευνητικού προγράμματος, καθώς και σε κάθε ενδιαφερόμενο, εφόσον θα υπάρχουν αντίτυπα. Προς όλους όσοι συνέβαλαν τόσο στο πρώτο (αναφέρονται στο προηγούμενο τεύχος) όσο και στο δεύτερο (αναφέρονται στο κεφάλαιο 2) ερευνητικό στάδιο εκφράζονται θερμές ευχαριστίες.

Αθήνα 2004

Καθηγητής Λαυρέντιος Γ. Δελλασούδας

Καθηγητής Λαυρέντιος Γ. Δελλασούδας
Τμήμα: Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας
Πανεπιστημιόπολη
15784 Ζωγράφου-Αθήνα
Τηλ. (210) 7277514,
Τηλεμοιριοτυπία: (210) 7248979
E-mail: ldellas@ppp.uoa.gr

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	7
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	15

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ (Α.Μ.Ε.Α)

1. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΣ	19
1.1. Έννοια, ανάγκη και παράγοντες κοινωνικής ένταξης ατόμων με ειδικές ανάγκες	19
1.2. Αλλαγή στάσης και δράσης του κοινωνικού συνόλου	25
1.3. Στόχοι του ερευνητικού προγράμματος	27
2. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	31

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΡΑΤΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	43
3.1. Αναπτυγμένη δράση υπέρ των Α.Μ.Ε.Α.....	43
3.2. Κατηγορίες Α.Μ.Ε.Α., κριτήρια παρεχόμενης στήριξης και αριθμός προσώπων που καλύπτει η αναπτυγμένη ειδική δράση των Ι.Μ.	56
3.3. Πηγές προέλευσης της παρεχόμενης οικονομικής, εκπαιδευτικής και ψυχολογικής-πνευματικής στήριξης και κίνητρα της δράσης υπέρ των Α.Μ.Ε.Α.	58
3.4. Επαγγελματική αποκατάσταση των Α.Μ.Ε.Α.....	61

3.5.	Ψυχαγωγία των Α.Μ.Ε.Α.	63
3.6.	Προτάσεις για νέας μορφής δράσεις	65
3.7.	Εκπαίδευση-εξειδίκευση στελεχών εφαρμογής της διαδικασίας ένταξης	68
3.8.	Υλικοτεχνική υποδομή	69
3.9.	Θρησκευτικές ανάγκες, θρησκευτική αγωγή των Α.Μ.Ε.Α.	70
3.10.	Η θρησκευτική αγωγή απέναντι στα προβλήματα των Α.Μ.Ε.Α.	75
3.11.	Πληροφόρηση	80
3.12.	Γενικά σχόλια και παρατηρήσεις	80
3.13.	Γενικά συμπεράσματα, προτάσεις, συζήτηση	81

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΚΡΑΤΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΚΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

4.	ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ Α.Μ.Ε.Α. ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΕΚΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	87
4.1.	Αναπτυγμένη δράση υπέρ των Α.Μ.Ε.Α.	87
4.2.	Κατηγορίες Α.Μ.Ε.Α., κριτήρια παρεχόμενης στήριξης και αριθμός προσώπων που καλύπτει η υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. ειδική δράση της Εκκλησίας	93
4.3.	Πηγές προέλευσης της παρεχόμενης οικονομικής στήριξης και κίνητρα της δράσης υπέρ των Α.Μ.Ε.Α.	94
4.4.	Ενέργειες υπέρ της επαγγελματικής αποκατάστασης των Α.Μ.Ε.Α.	95
4.5.	Ψυχαγωγία των Α.Μ.Ε.Α.	96
4.6.	Προτάσεις για δράσεις νέας μορφής	97
4.7.	Εκπαίδευση-εξειδίκευση στελεχών και προσδιορισμός της δράσης τους	97
4.8.	Υλικοτεχνική υποδομή	98
4.9.	Θρησκευτικές ανάγκες, θρησκευτική αγωγή των Α.Μ.Ε.Α.	99
4.10.	Πληροφόρηση	100
4.11.	Γενικά σχόλια και παρατηρήσεις	100
5.	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΗ	101

ΜΕΡΟΣ Δ΄
ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΩΝ ΕΚΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

6. Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΗ	
ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΚΑΤΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ,	
ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ΙΕΡΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΚΑΙ	
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ	105
6.1. Εισαγωγή	105
6.2. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Οικουμενικού	
Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.....	108
6.3. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Αρχιεπισκοπής	
Αμερικής.....	113
6.4. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Αρχιεπισκοπής	
Αυστραλίας.....	116
6.5. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Αρχιεπισκοπής	
Θυατείρων και Μ. Βρετανίας	119
6.6. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως	
Γαλλίας.....	121
6.7. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως	
Γερμανίας	123
6.8. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως	
Αυστρίας.....	125
6.9. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως	
Βελγίου	126
6.10. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως	
Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας	127
6.11. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως	
Νέας Ζηλανδίας.....	128
6.12. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Εξαρχίας του	
Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κορέα (ήδη Ι. Μητρόπολις) ...	129
6.13. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως	
Ελβετίας.....	130
6.14. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως	
Ιταλίας και Εξαρχίας Νοτίου Ευρώπης	131
6.15. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως	
Τορόντο	134
6.16. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως	
Μπουένος Άιρες	135

6.17. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Παναμά και Εξαρχίας Κεντρίας Αμερικής	137
6.18. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Χονγκ Κονγκ και Άπω Ανατολής	138
6.19. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Αρχιεπισκοπής Φινλανδίας.....	140
6.20. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Ταλλίνης και πάσης Εσθονίας.....	141
6.21. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Αλεξανδρείας.....	142
6.22. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Αντιοχείας	147
6.23. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Ιεροσολύμων	149
6.24. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Αρχιεπισκοπής και Μονής του Θεοβαδίστου Όρους Σινά	151
6.25. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Μόσχας και πάσης Ρωσίας.....	152
6.26. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Σερβίας	153
6.27. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Ρουμανίας.....	153
6.28. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Βουλγαρίας.....	154
6.29. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Γεωργίας.....	155
6.30. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Εκκλησίας Κύπρου	157
6.31. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Εκκλησίας Πολωνίας ..	162
6.32. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Εκκλησίας Αλβανίας ..	163
6.33. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Εκκλησίας Τσεχίας και Σλοβακίας.....	166
7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	167
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	173
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	175

Ευρετήριο πινάκων

Πίνακας 1.	Αριθμός των Ιερών Μητροπόλεων (Ι.Μ.) και των Νεανικών Οργανώσεων (Ν.Ο.) που ρωτήθηκαν και αντίστοιχος αριθμός απαντήσεων	32
Πίνακας 2.	Κατανομή των προσώπων που έλαβαν μέρος στην ημερίδα της 9ης Μαΐου '94 και αντίστοιχος αριθμός αυτών που συμπλήρωσαν το πληροφοριακό έντυπο..	33
Πίνακας 3.	Πατριαρχεία, Ιερές Αρχιεπισκοπές και Μητροπόλεις στις οποίες απεστάλη το ερωτηματολόγιο.....	38
Πίνακας 4.	Αριθμός Πατριαρχείων, Εκκλησιών, Ιερών Αρχιεπισκοπών και Ιερών Μητροπόλεων που ρωτήθηκαν και αντίστοιχος αριθμός απαντήσεων.....	39
Πίνακας 5.	«Πνευματική Διακονία» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών) της εντός Ελλάδος Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας	44
Πίνακας 6.	«Φιλανθρωπική διακονία» της εντός Ελλάδος Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας.....	47
Πίνακας 7.	Ειδικές μονάδες των Ι.Μ. μέσω των οποίων παρέχονται στα Α.Μ.Ε.Α. οποιασδήποτε μορφής υπηρεσίες.	50
Πίνακας 8.	Προτάσεις των Ι.Μ. της Ελλάδος για νέες μορφές δράσης της Εκκλησίας υπέρ της κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α.	67
Πίνακας 9.	Επάρκεια του περιεχομένου του διδακτικού εγχειριδίου των θρησκευτικών απέναντι στα ερωτήματα για τα σημερινά προβλήματα των Α.Μ.Ε.Α.	77
Πίνακας 10.	Επάρκεια της από άμβωνος ή «επ' ευκαιρία» θρησκευτικής αγωγής απέναντι στα ερωτήματα για τα σημερινά προβλήματα των Α.Μ.Ε.Α.	78
Πίνακας 11.	Σύγκριση των αριθμητικών διαφορών των θετικών και αρνητικών απαντήσεων ως προς το κατά πόσον το περιεχόμενο του διδακτικού εγχειριδίου και του θείου κηρύγματος αντιμετωπίζει επαρκώς τα σημερινά προβλήματα των Α.Μ.Ε.Α.	79
Πίνακας 12.	«Πνευματική Διακονία» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών) του Οικουμενικού Πατριαρχείου και των λοιπών Πατριαρχείων και Εκκλησιών.....	89

Πίνακας 13.	Είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας» του Οικουμενικού Πατριαρχείου και των λοιπών Πατριαρχείων και Εκκλησιών.....	91
Πίνακας 14.	Κατάλογος πινάκων στους οποίους περιλαμβάνεται η φιλανθρωπική και πνευματική διακονία κατά Πατριαρχείο και Εκκλησία.....	106
Πίνακας 15.1	Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, Ιερές Πατριαρχικές και Σταυροπηγιακές Μονές.....	108
Πίνακας 15.2	Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, Ιερές Πατριαρχικές και Σταυροπηγιακές Μονές.....	111
Πίνακας 16.1	Ιερά Αρχιεπισκοπή Αμερικής.....	113
Πίνακας 16.2	Ιερά Αρχιεπισκοπή Αμερικής.....	115
Πίνακας 17.1	Ιερά Αρχιεπισκοπή Αυστραλίας.....	116
Πίνακας 17.2	Ιερά Αρχιεπισκοπή Αυστραλίας.....	117
Πίνακας 18.1	Ιερά Αρχιεπισκοπή Θυατείρων και Μ. Βρετανίας.....	119
Πίνακας 18.2	Ιερά Αρχιεπισκοπή Θυατείρων και Μ. Βρετανίας.....	120
Πίνακας 19.1	Ιερά Μητρόπολις Γαλλίας.....	121
Πίνακας 19.2	Ιερά Μητρόπολις Γαλλίας.....	122
Πίνακας 20.1	Ιερά Μητρόπολις Γερμανίας.....	123
Πίνακας 20.2	Ιερά Μητρόπολις Γερμανίας.....	125
Πίνακας 21.1	Ιερά Μητρόπολις Αυστρίας.....	125
Πίνακας 22.1	Ιερά Μητρόπολις Βελγίου.....	126
Πίνακας 23.1	Ιερά Μητρόπολις Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας.....	127
Πίνακας 23.2	Ιερά Μητρόπολις Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας.....	127
Πίνακας 24.1	Ιερά Μητρόπολις Νέας Ζηλανδίας.....	128
Πίνακας 24.2	Ιερά Μητρόπολις Νέας Ζηλανδίας.....	129
Πίνακας 25.1	Εξαρχία του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κορέα.....	129
Πίνακας 25.2	Εξαρχία του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κορέα.....	130
Πίνακας 26.1	Ιερά Μητρόπολις Ελβετίας.....	130
Πίνακας 26.2	Ιερά Μητρόπολις Ελβετίας.....	131
Πίνακας 27.1	Ιερά Μητρόπολις Ιταλίας και Εξαρχία Νοτίου Ευρώπης.....	131
Πίνακας 27.2	Ιερά Μητρόπολις Ιταλίας και Εξαρχία Νοτίου Ευρώπης.....	133

Πίνακας 28.1	Ιερά Μητρόπολις Τορόντο	134
Πίνακας 28.2	Ιερά Μητρόπολις Τορόντο	135
Πίνακας 29.1	Ιερά Μητρόπολις Μπουένος Άιρες	135
Πίνακας 29.2	Ιερά Μητρόπολις Μπουένος Άιρες	136
Πίνακας 30.1	Ιερά Μητρόπολις Παναμά και Εξαρχία Κεντρώας Αμερικής	137
Πίνακας 30.2	Ιερά Μητρόπολις Παναμά και Εξαρχία Κεντρώας Αμερικής	137
Πίνακας 31.1	Ιερά Μητρόπολις Χονγκ Κονγκ και Άπω Ανατολής	138
Πίνακας 31.2	Ιερά Μητρόπολις Χονγκ Κονγκ και Άπω Ανατολής	139
Πίνακας 32.1	Ιερά Αρχιεπισκοπή Φινλανδίας.....	140
Πίνακας 33.1	Ιερά Μητρόπολις Ταλλίνης και πάσης Εσθονίας....	141
Πίνακας 34.1	Πατριαρχείο Αλεξανδρείας	142
Πίνακας 34.2	Πατριαρχείο Αλεξανδρείας	145
Πίνακας 35.1	Πατριαρχείο Αντιοχείας	147
Πίνακας 35.2	Πατριαρχείο Αντιοχείας	148
Πίνακας 36.1	Πατριαρχείο Ιεροσολύμων	149
Πίνακας 36.2	Πατριαρχείο Ιεροσολύμων	150
Πίνακας 37.1	Ιερά Αρχιεπισκοπή και Μονή του Θεοβαδίστου Όρους Σινά	151
Πίνακας 37.2	Ιερά Αρχιεπισκοπή και Μονή του Θεοβαδίστου Όρους Σινά	151
Πίνακας 38.1	Πατριαρχείο Μόσχας και πάσης Ρωσίας.....	152
Πίνακας 39.1	Πατριαρχείο Σερβίας.....	153
Πίνακας 40.1	Πατριαρχείο Ρουμανίας.....	153
Πίνακας 41.1	Πατριαρχείο Βουλγαρίας.....	154
Πίνακας 42.1	Πατριαρχείο Γεωργίας.....	155
Πίνακας 42.2	Πατριαρχείο Γεωργίας.....	156
Πίνακας 43.1	Εκκλησία Κύπρου	157
Πίνακας 43.2	Εκκλησία Κύπρου	160
Πίνακας 44.1	Εκκλησία Πολωνίας	162
Πίνακας 45.1	Εκκλησία Αλβανίας.....	163
Πίνακας 45.2	Εκκλησία Αλβανίας.....	164
Πίνακας 46.1	Εκκλησία Τσεχίας και Σλοβακίας	166
Πίνακας 46.2	Εκκλησία Τσεχίας και Σλοβακίας	166

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κοινωνική ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες (Α.Μ.Ε.Α.) ή, όπως έχει αρχίσει να καθιερώνεται, των ατόμων με αναπηρία (Α.Μ.Α.) καθίσταται, προοδευτικά, όλο και γενικότερη κοινωνική αντίληψη, η οποία για να εκδηλωθεί ως πράξη προϋποθέτει τη συμβολή και τη συνεργασία όλων των παραγόντων της αγωγής. Σε μια τέτοια προσπάθεια ο ρόλος της Εκκλησίας είναι προφανής, ιδιαίτερα σήμερα που ο ρόλος του κοινωνικού κράτους εμφανίζεται με σαφείς τάσεις προοδευτικού αυτοπεριορισμού. Η ορθόδοξη χριστιανική Εκκλησία έχει εκ παραδόσεως αναπτύξει το γενικότερο έργο της διακονίας και της φιλανθρωπίας, το οποίο, κατ' αρχήν, καλύπτει και τα Α.Μ.Ε.Α. Όμως, η αυτοτελής δράση με στόχο την αυτοδύναμη κοινωνική ένταξη των προσώπων αυτών, τουλάχιστον όπως προκύπτει από σχετική έρευνά μας τα αποτελέσματα της οποίας περιγράφονται στο μετά χείρας έργο, δεν είναι συστηματικά οργανωμένη. Βέβαια, η κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α. δεν είναι υπόθεση μόνο της επίσημης εκκλησίας και των άλλων παραγόντων της αγωγής αλλά υπόθεση όλων μας, μέσω της στάσης μας και των έργων μας. Στο πλαίσιο αυτό, ο ρόλος και της θρησκευτικής αγωγής αποτελεί σημαντικό παράγοντα για έναν τέτοιο προσανατολισμό και, ως εκ τούτου, αποτέλεσε και το αντικείμενο του ερευνητικού προγράμματος **«Θρησκευτική αγωγή και κοινωνική ένταξη Α.Μ.Ε.Α.»**. Κατά την πρώτη φάση του προγράμματος αυτού πραγματοποιήθηκε η καταγραφή της έκτασης, του βαθμού και του ποιοτικού χαρακτήρα της ήδη αναπτυγμένης δράσης από τις ορθόδοξες χριστιανικές Εκκλησίες για την κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α., καθώς και των σχετικών προτάσεων. Τα αποτελέσματα της φάσης αυτής, που αναφέρονται στην εντός Ελλάδος δράση, έχουν ήδη δημοσιευτεί υπό τον τίτλο: «Εκκλησία και Κοινωνική ένταξη ατόμων με ειδικές ανάγκες», Αθήνα, 1997, και έχουν διανεμηθεί στις Ι.Μ. της Εκκλησίας της Ελλάδος, τις ορθόδοξες χριστιανικές εκκλησίες, τις χριστιανικές ορ-

γανώσεις κ.ά. Στο μετά χείρας βιβλίο περιλαμβάνεται αναλυτικά η αντίστοιχη δράση των εκτός Ελλάδος ορθόδοξων χριστιανικών Εκκλησιών, ενώ η εντός Ελλάδος δράση αναφέρεται συνοπτικά. Κατά τη δεύτερη φάση πραγματοποιήθηκε ανάλυση περιεχομένου των διδακτικών εγχειριδίων του μαθήματος των θρησκευτικών, τα αποτελέσματα της οποίας σύντομα ολοκληρώνονται και πρόκειται να δημοσιευτούν εντός των προσεχών μηνών. Το συνολικό ερευνητικό πρόγραμμα περιλαμβάνει και άλλες ενέργειες, όπως, π.χ., η αντίστοιχη δράση των λοιπών χριστιανικών Εκκλησιών και η αναλυτική καταγραφή του τρόπου στήριξης κάθε κατηγορίας Α.Μ.Ε.Α. Στο πλαίσιο αυτό είναι, κατ' αρχήν, δεκτό και εξεταστέο κάθε αίτημα εκπόνησης διπλωματικής εργασίας ή διδακτορικής διατριβής, καθόσον μάλιστα το αντικείμενο του ερευνητικού μας προγράμματος δεν τυγχάνει του ενδιαφέροντος της «χρηματοδοτούμενης» έρευνας. Διότι, όπως είναι γνωστό, ο στόχος της χρηματοδότησης των ερευνών είναι η αύξηση της «παραγωγής» προϊόντων «άμεσης κατανάλωσης».

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

- 1. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΣ**
- 2. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ**

1. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΣ

1.1. Έννοια, ανάγκη και παράγοντες κοινωνικής ένταξης ατόμων με ειδικές ανάγκες

Η **κοινωνική ένταξη**, με το σύννηθες εννοιολογικό περιεχόμενό της, αυτό της κοινωνικής «ενσωμάτωσης», δηλαδή μιας ευρύτερης αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών της κοινωνικής ομάδας¹, θεωρείται ως το αποτέλεσμα αμφίδρομων και αδιάλειπτων μαθησιακών διαδικασιών κοινωνικοποίησης, παρόλο ότι ορισμένοι ομιλούν περί μονόπλευρης επίδρασης των μηχανισμών πραγμάτωσής της². Η κοινωνικοποίηση, εφόσον πρόκειται για τα άτομα με αναπηρία (Α.Μ.Α.), περιλαμβάνει ενέργειες που ξεκινούν από τη λειτουργική αποκατάσταση, την εκπαίδευση, τον επαγγελματικό προσανατολισμό και την επαγγελματική κατάρτιση και ολοκληρώνονται με την επαγγελματική αποκατάσταση (αρχική ή επαγγελματική επανένταξη). Κατά συνέπεια, οι διαδικασίες, οι τρόποι και τα αποτελέσματα της κοινωνικοποίησης, ως περιεχόμενο, πορεία και αποτέλεσμα της ένταξης (insertion), της αφομοίωσης (assimilation) και της ενσωμάτωσης (integration)³, προϋποθέτουν ως τελικό ζητούμενο την εργασία. Σύμφωνα με τις διάφορες προσεγγίσεις για τη συμβολή της εργασίας στην επιβίωση και την ολοκλήρωση του ανθρώπου και της κοινωνίας, η εργασία

¹ Δελλασουδάς, Λ. (2003). *Εισαγωγή στην Ειδική Αγωγή. Σχολική ένταξη μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Τόμ. Α', Αθήνα, σ. 96-102.

² Για τις διάφορες προσεγγίσεις της έννοιας της κοινωνικοποίησης βλ.: α) Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (1996). *Κοινωνικοποίηση. Η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου*, Αθήνα: Gutenberg, σ. 13. β) Τσαούσης, Δ. Γ. (1997). *Η κοινωνία μας. Οργάνωση, λειτουργία, δυναμική*, Αθήνα: Gutenberg, σ. 27, 206, 209. γ) Φέντ, Χ. (1989). *Κοινωνική ένταξη και εκπαίδευση*, Αθήνα: Καστανιώτης, σ. 53, δ) Παπαϊωάννου, Σκ. (1990). *Επαγγελματική εκπαίδευση και προσανατολισμός. Αναφορά σε άτομα με ειδικές ανάγκες*, Αθήνα: Γρηγόρης, σ. 60-61.

³ Για την τριφασική πορεία ένταξης, αφομοίωσης και ενσωμάτωσης βλ.: Vaney, L., από Δελλασουδά, Λ., *Εισαγωγή στην Ειδική Αγωγή*, τόμ. Α', ό.π., σ. 91-105.

παρέχει στον άνθρωπο, μεταξύ των άλλων, και τα εξής: α) ευκαιρίες να καλλιεργήσει και να αναπτύξει τις ικανότητές του, οι οποίες συμβάλλουν στην ανάπτυξη και μορφοποίηση της προσωπικότητάς του, και β) δυνατότητες σύναψης ουσιαστικών σχέσεων με τα άλλα μέλη του κοινωνικού συνόλου. Οι σχέσεις αυτές συνεπάγονται την ύπαρξη και τη λειτουργία της κοινωνίας και, αντιστρόφως, η ύπαρξη και η λειτουργία της κοινωνίας επιβάλλει τη δημιουργία των σχέσεων αυτών, οι οποίες και οδηγούν στην κοινωνική ενσωμάτωση του ανθρώπου⁴. Δηλαδή μέσω της εργασίας πραγματοποιούνται οι ουσιαστικές κοινωνικές σχέσεις του ανθρώπου, δεδομένου ότι επιτρέπουν την ενσωμάτωσή του στην κοινωνία, στο μέτρο που τα αγαθά που παράγει δεν χρησιμοποιούνται αποκλειστικά και μόνο από τον ίδιο αλλά και από την κοινωνία. Επομένως, δεν είναι δυνατόν να υπάρξει ανθρώπινη κοινωνία χωρίς εργασία⁵.

Όμως, παρόλη την αναγκαιότητα κοινωνικής συμβίωσης των ανθρώπων, μέσω των δυνατοτήτων που προσφέρει η δια της εργασίας συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι, πολλοί άνθρωποι, και κυρίως τα Α.Μ.Α., για διάφορους λόγους (υποκειμενικούς ή/και αντικειμενικούς) δεν έχουν ίσες ευκαιρίες για κατάλληλη προετοιμασία και «αναλογική» (σύμφωνα με τις ικανότητες, τις δεξιότητες, τα ενδιαφέροντά τους και τις ανάγκες της αγοράς εργασίας) συμμετοχή σ' αυτό. Η απουσία ορισμένων ανθρώπων από το κοινωνικό γίγνεσθαι έχει ως συνέπεια είτε να μην αποκτούν οι άνθρωποι αυτοί προσωπική ταυτότητα (ελεύθερης προσωπικότητας), και να αλλοτριώνονται εξαρτώμενοι από το περιβάλλον (οικογενειακό, ιδρυματικό, φιλανθρωπικό, κοινωνικών παροχών κ.λπ.), είτε να περιθωριοποιούνται και να εξαθλιώνονται, με αποτέλεσμα

⁴ Δελλασούδας, Λ. (1997). *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη ατόμων με ειδικές ανάγκες*, Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 21-22.

⁵ Παπαϊωάννου, Σ. Μ. (1990). *Επαγγελματική εκπαίδευση και προσανατολισμός*, ό.π., σ. 17.

να αποκόπτονται ή να απορρίπτονται από το κατά συγκυρία περιβάλλον⁶.

Αναφερόμενοι στα άτομα με ειδικές ανάγκες (Α.Μ.Ε.Α.) ομιλούμε για πρόσωπα τα οποία: α) εμφανίζουν «σοβαρές ανεπάρκειες, ανικανότητες ή μειονεξίες που οφείλονται σε σωματικές βλάβες, συμπεριλαμβανομένων των αισθητηριακών βλαβών, είτε διανοητικές ή ψυχολογικές βλάβες, οι οποίες περιορίζουν ή καθιστούν αδύνατη την εκτέλεση δραστηριότητας ή λειτουργίας που θεωρείται φυσιολογική για έναν άνθρωπο»⁷ και β) αντιπροσωπεύουν το ένα δέκατο των πολιτών της Ε.Ε.⁸. Το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου Α.Μ.Α., ο οποίος χρησιμοποιείται πλέον στη θέση του όρου Α.Μ.Ε.Α. που αντικατέστησε τον όρο μειονεκτούντα άτομα, προοδευτικά «αποφορτίζεται» από τις παλαιότερες αντιλήψεις που έθεταν τα Α.Μ.Ε.Α. στο περιθώριο του κοινωνικού γίνεσθαι, ενώ παράλληλα αποκτά τελικά αντικειμενική απόδοση του εννοιολογικού πεδίου. Αντιστρόφως, ο όρος Α.Μ.Ε.Α., κυρίως κατά την τελευταία 15ετία, «εμπλουτίζεται» πολλές φορές και με άλλες κατηγορίες Α.Μ.Ε.Α., πέραν των Α.Μ.Α. Έτσι, στο εννοιολογικό πεδίο του όρου Α.Μ.Ε.Α. περιλαμβάνονται, εκτός των Α.Μ.Α. ή των προσώπων με ιδιαίτερες ανάγκες⁹ ή ειδικές ανάγκες και δυνατότητες¹⁰, και ορισμένες μειονεκτούσες ομάδες όπως: οι

⁶ Δελλασούδας, Λ. (2004). *Εισαγωγή στην Ειδική Παιδαγωγική. Σχολικός και Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με αναπηρία. Από τη θεωρία στην πράξη*. Τόμ. Γ', Αθήνα, σ. 100.

⁷ Βλ.: α) Άρθρ. 2 της απόφασης του Συμβουλίου 88/231/ΕΟΚ της 18ης Απριλίου 1988 «για τη θέσπιση δεύτερου κοινοτικού προγράμματος δράσης υπέρ των μειονεκτούντων ατόμων (HELIOS)», Ε.Ε. L104/38/23.4.88. β) Αντίστοιχη απόφαση 93/136/ΕΟΚ της 25ης Φεβρουαρίου 1993 για το τρίτο πρόγραμμα υπέρ των Α.Μ.Ε.Α.: HELIOS II, 1993-96. γ) Ευρωπαϊκή Επιτροπή, HELIOS II (1996). *Ευρωπαϊκός Οδηγός Ορθής Πρακτικής. Παροχή ίσων ευκαιριών στα Άτομα με ειδικές ανάγκες*, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, σ. 12. Ο «Οδηγός» κυκλοφορεί στις 11 επίσημες γλώσσες της Ε.Ε.

⁸ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, HELIOS II, *Ευρωπαϊκός Οδηγός Ορθής Πρακτικής*, ό.π. σ. 7-8.

⁹ Κρουσταλάκης, Γ. (1997). *Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες*, Αθήνα: αυτοέκδοση, σ. 100-107.

¹⁰ Πολυχρονοπούλου-Ζαχαρογέωργα, Σ. (1995). *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες*, Αθήνα: αυτοέκδοση.

διακινούμενοι εργαζόμενοι, οι μαζικώς μετακινούμενοι πληθυσμοί, τα πρόσωπα που αντιμετωπίζουν σοβαρά κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα, δηλαδή φτωχοί, αλλοδαποί με σχετικά προβλήματα κ.ά.¹¹, τα κακοποιημένα παιδιά¹², οι έγκλειστοι σε ιδρύματα αγωγής και ιδίως οι έφηβοι¹³, καθώς και ορισμένες κατηγορίες προσώπων με ειδικές ευθύνες¹⁴.

Μια συνολική θεώρηση της έκτασης του εννοιολογικού πεδίου των ειδικών αναγκών των Α.Μ.Ε.Α. αποτελεί η σχετική αναφορά του «Ευρωπαϊκού Οδηγού Ορθής Πρακτικής» στον οποίο, μεταξύ των άλλων, σημειώνονται τα εξής: i) σήμερα, έχει πλέον γίνει κοινή συνείδηση ότι ο όρος «ειδικές ανάγκες αναφέρεται σε ένα πολύπλοκο σύστημα κοινωνικών περιορισμών», ii) «η έλλειψη ισότητας ευκαιριών μπορεί να οφείλεται σε πολλές αιτίες που επηρεάζουν το 1/10 των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οπότε iii) «είναι απαράδεκτο να οικοδομείται η κοινωνία χωρίς να λαμβάνεται μέριμνα για τις ανάγκες και τα δικαιώματα μιας τόσο μεγάλης μερίδας πληθυσμού»¹⁵. Με τα δεδομένα αυτά και λαμβανομένου υπόψη ότι έχει αρχίσει να υιοθετείται, όλο και συχνότερα πλέον, ένας νέος όρος: **Ειδικές Κοινωνικές Ομάδες**, ο οποίος περιλαμβάνει τα πρόσωπα με φυσικές, πνευματικές, πολιτισμικές ή άλλες ιδιαιτερότητες, θα πρέπει να εκτιμήσουμε ότι τελικά πρόκειται περί μεγαλύτερου πληθυσμού. Όμως, ο πληθυσμός αυτός περιορίζεται όταν αναφερόμεθα σε Α.Μ.Α. Έτσι, ενώ ο στόχος του ερευνητικού προγράμματος είναι τα Α.Μ.Α., η σχετική δράση της Εκκλησίας δεν είναι εύκολο να διαχωριστεί, αφού το πνευματικό και φιλανθρωπικό έργο της καλύπτει το σύνολο των Α.Μ.Ε.Α. με το ευρύ εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου. Για τον

¹¹ Βλ. Ε.Ε. Ανακοίνωση στο πλαίσιο της κοινοτικής πρωτοβουλίας HORIZON, C327/28.12.1990.

¹² Κρουσταλάκης, Γ. (1997). *Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες*, ό.π., σ. 14 και 107.

¹³ Ιωαννίδη, Β. (1998). *Ο θεσμός των αναμορφωτικών καταστημάτων/ιδρυμάτων αγωγής, Παιδαγωγική θεμελίωση και πράξη*, δ.δ., Αθήνα: Τμήμα Φ.Π.Ψ., Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 47, 104-106.

¹⁴ Βλ. Απόφαση του Συμβουλίου 88/231/ΕΟΚ, ό.π., άρθρ. 3.

¹⁵ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, HELIOS II, *Ευρωπαϊκός Οδηγός Ορθής Πρακτικής*, ό.π., σ. 7-8.

λόγο αυτό στο μετά χείρας έργο χρησιμοποιούμε τον όρο Α.Μ.Ε.Α. Όπου η διάκριση είναι σαφής, όπως συμβαίνει με τη δράση που έχει καταγραφεί για τον Ελληνικό χώρο, γίνεται διακεκριμένη αναφορά. Άλλωστε το σχετικό ερωτηματολόγιο σ' αυτά ακριβώς τα πρόσωπα αναφερόταν, δηλαδή στα Α.Μ.Α. ή στα Α.Μ.Ε.Α. με τη μη διευρυμένη έννοια του όρου. Η δράση της Εκκλησίας, η οποία περιγράφεται στην παρούσα εργασία, είναι ευρεία και δεν περιορίζεται μόνο στην συγκεκριμένη ομάδα του ερευνητικού προγράμματος για το οποίο γίνεται λόγος παρακάτω, αλλά στο σύνολο των ευπαθών κοινωνικών ομάδων ή των Α.Μ.Ε.Α. με την ευρεία έννοια του όρου.

Είναι φανερό ότι βασική προϋπόθεση για κάθε περίπτωση κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α. είναι η αλληλοαποδοχή και η αλληλοαναγνώριση της ισοτιμίας μεταξύ όλων των μελών ενός συνόλου ή όλων των υποσυνόλων ενός συνόλου, δηλαδή η εξομείωση όλων ανεξαιρέτως ως προς τη συμπερίληψη και τη συμμετοχή στο κανονιστικό πλαίσιο των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων βάσει των οποίων λειτουργεί ένα περιβάλλον (οικογενειακό, σχολικό, εργασιακό, κοινωνικό). Κατά συνέπεια, η αγωγή και οι παράγοντες της αγωγής οφείλουν να προετοιμάζουν όλα τα μέλη που συναπαρτίζουν την κοινωνία των ανθρώπων, έτσι ώστε η ελεύθερη και υπεύθυνη προσωπικότητα: α) Να οικοδομείται με την αγωγή, την ελεύθερη (στην οικογένεια και την κοινωνία) και την κατά σύστημα (στις εκπαιδευτικές μονάδες γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης). β) Να ενεργοποιείται με την εργασιακή-επαγγελματική-οικονομική ένταξη, ανάλογα με τα ενδιαφέροντά της, αλλά και τις υφιστάμενες υποκειμενικές και κυρίως αντικειμενικές δυνατότητες¹⁶. γ) Να ενεργεί αμφίδρομα, δηλαδή τόσο προς την κατεύθυνση του άλλου, με τη συνεργασία και τη συμβολή των Α.Μ.Ε.Α. και των εκπροσώπων τους¹⁷ για

¹⁶ Πρβλ.: Δελλασούδας, Λ. (1992). *Η ειδική επαγγελματική κατάρτιση*. Σειρά αυτοτελών δημοσιευμάτων περιοδικού «Παρουσία», Αθήνα, σ. 30-31.

¹⁷ Βλ. σχετ.: Δελλασούδας, Λ. (1991). *Κοινωνική κοινωνική πολιτική και ειδική επαγγελματική κατάρτιση*, Αθήνα: Βιβλιοθήκη Σ. Σαριπόλου, Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 137-138.

την αλληλοαποδοχή Α.Μ.Ε.Α. και μη Α.Μ.Ε.Α., όσο και προς την κατεύθυνση του εαυτού της για την αυτοαποδοχή. Η αλληλοαποδοχή οδηγεί και στη μη παρεμπόδιση του Α.Μ.Ε.Α. εκ μέρους του μη Α.Μ.Ε.Α. υπό τη μορφή στέρησης κάποιων δικαιωμάτων (εκπαίδευσης, αποκατάστασης, ένταξης), καθώς και στη μη παγίωση παροχών ή άλλων ενισχύσεων που οδηγούν σε οποιασδήποτε μορφής εξάρτηση.

Υπ' αυτούς τους όρους, η συμβολή και της ορθόδοξης χριστιανικής Εκκλησίας (ως παράγοντα αγωγής που συμβάλλει και στη διαδικασία κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α.) θα πρέπει, όπως πιστεύουμε, να εκδηλωθεί μέσω της θρησκευτικής αγωγής και της πράξης που αφορμάται απ' αυτή, ώστε τελικά να εκφράζεται όχι μόνο από τη διοικούσα Εκκλησία αλλά και από το σύνολο των πιστών της. Διότι η ένταξη περιλαμβάνει, εκτός των άλλων, και το εύρος και τον προσανατολισμό των κοινωνικών συναναστροφών¹⁸, οι οποίες μπορούν να εμφανίζονται και να καλλιεργούνται καθημερινά και στο πλαίσιο της εκκλησιαστικής ζωής (λατρευτικής, μυστηριακής, επ' ευκαιρία εορταστικών εκδηλώσεων κ.ά.). Βασική προϋπόθεση για την επίτευξη του στόχου αυτού είναι η αποδοχή και η πραγμάτωση της ένταξης ως καλλιέργειας της «συμβίωσης και της συνεργασίας ανάπηρων και μη ανάπηρων ατόμων»¹⁹, αφού η Εκκλησία δεν είναι ιδεολογία, είναι κυρίως και προπάντων ζωή, προσφορά ζωής, μέσα από τη φιλανθρωπία, την ψυχαγωγία, την προσφορά ουσιαστικής μετουσίωσης²⁰. Η έννοια όμως της συμβίωσης, της συνεργασίας και της αγάπης δεν καταργεί την υποχρέωση και το δικαίωμα της εργασίας, σύμφωνα και με

¹⁸ Dobbins, A. και De la Mare, T.J. (1997). Η μέτρηση της ακαδημαϊκής προόδου των μαθητών με ειδικές ανάγκες που φοιτούν σε γενικά σχολεία: ένα δύσκολο πρόβλημα. Άρθρο στο *Συνεκπαίδευση παιδιών με και χωρίς προβλήματα μάθησης και συμπεριφοράς*, Τάφα, Ε. (επιμ.), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 168-169.

¹⁹ Σούλης, Σ. Γ. (1997). *Τα παιδιά με βαριά νοητική καθυστέρηση και ο κόσμος τους: Άτομα με πολλαπλές αναπηρίες*, Αθήνα: Gutenberg, σ. 201.

²⁰ Βλ. σχετ.: Ρούσος, Π. (1997). Ψυχοκοινωνικά προβλήματα και σύγχρονοι νέοι: Η εκκλησιαστική εμπειρία. Στα Πρακτικά του 2ου Πανελλήνιου Συνεδρίου της Εταιρείας Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής *Ψυχοκοινωνικά προβλήματα*, Κομοτηνή: Γραφίστας, σ. 38-39 και 41.

την περί εργασίας αντίληψη της χριστιανικής διδασκαλίας²¹, αλλά και τις απαιτήσεις της βιομηχανικής κοινωνίας, οι οποίες θεωρούν ότι το επάγγελμα αποτελεί τον βασικότερο παράγοντα κοινωνικής αναγνώρισης και το κύριο μέσο αυτοσυντήρησης²².

1.2. Αλλαγή στάσης και δράσης του κοινωνικού συνόλου

Η κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α., παρόλο ότι προβάλλεται πλέον συστηματικά και στη χώρα μας ως κοινωνική πρόταση, η οποία μάλιστα υιοθετείται προοδευτικά από όλο και περισσότερα μέλη και φορείς του κοινωνικού συνόλου, εξακολουθεί να αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα στην καθημερινή πράξη. Οι λόγοι είναι πολλοί και έχουν ως γενεσιουργό αιτία τον πολυπαραγοντικό χαρακτήρα του προβλήματος. Διότι η κοινωνική ένταξη: (i) δεν αποτελεί ζήτημα υποκειμενικής δυνατότητας, επιθυμίας και απόφασης ούτε αντικειμενικής διάθεσης, δυνατότητας και απόφασης, (ii) δεν είναι ενέργεια μιας συγκεκριμένης στιγμής, (iii) δεν έχει πάντοτε τα ίδια ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά, (iv) δεν προϋποθέτει υποχρεωτικό αποκλεισμό από ορισμένες δραστηριότητες του κοινωνικού γίγνεσθαι και (v) η μετάβαση από τη θεωρία στην πράξη δεν αποτελεί μια απλή διαδικασία.

Το πλήθος και το είδος των προϋποθέσεων κοινωνικής ένταξης θα μπορούσαν να περιοριστούν, εάν το κοινωνικό σύνολο ανταποκρινόταν στις υποχρεώσεις εκείνες οι οποίες, ενώ είναι αυτονόητες αφού αποτελούν βασικά δικαιώματα κάθε ανθρώπου, παραθεωρούνται με όλες τις επακόλουθες επιπτώσεις. Είναι αυτονόητο, π.χ., ότι η γενική και η επαγγελματική εκπαίδευση, η επαγγελματική κατάρτιση και η επαγγελματική και οικονομική ένταξη

²¹ Βλ. σχετ.: α) «...ει τις ου θέλει εργάζεσθαι, μηδέ εσθιέτω» (Β' Θεσ. 3, 10), «...και εργάζεσθαι ταις ιδίαις χερσίν υμών, καθώς ημίν παρηγγείλαμεν, ίνα περιπατήτε ευσημόνως προς τους έξω και μηδενός χρείαν έχητε.» (Α' Θεσ. 4, 11-12). β) Μπρατσιώτης, Π. (1959). Χριστιανισμός και εργασία. Ανάπτυπο από το περιοδικό *Εκκλησία*, Αθήνα. γ) Σαβράμης, Δ. (1962). *Η περί εργασίας διδασκαλία του Αποστόλου Παύλου*, Αθήνα.

²² Σινόπουλος, Π. (1997). *Εργασία με σχέσεις αλληλεγγύης οικογενειακού τύπου. Η οικογένεια ως μονάδα εργασίας του λαού της Παλαιάς Διαθήκης*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σ. 72 και 76.

αποτελούν στοιχειώδεις προϋποθέσεις κοινωνικής ένταξης, δηλαδή ενεργού συμμετοχής στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Όμως, για ορισμένα πρόσωπα, και κυρίως για τα Α.Μ.Ε.Α., δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις αυτές. Επίσης, ενώ είναι γενικά αποδεκτό ότι η Παιδεία οδηγεί στην ελευθερία, δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις για ανεμπόδιστη απόκτηση του αγαθού αυτού εκ μέρους όλων ανεξαιρέτως των μελών της κοινωνίας, διότι μέχρι πρότινος δεν είχε γίνει κοινή συνείδηση ότι το αγαθό αυτό είναι βασικό και δεν αναπληρώνεται με υποκατάστατα αγαθά. Επομένως, το ανεμπόδιστο απέναντι στα βασικά αυτά αγαθά δεν θα πρέπει να συνδέεται με: i) ατομικά χαρακτηριστικά (νοητικά, αισθητηριακά, σωματικά, κοινωνικά κ.λπ.) ή υποκειμενικές προθέσεις ή δυνατότητες, ii) αντικειμενικές δυσκολίες, που προέρχονται από το οικογενειακό περιβάλλον (έλλειψη διάθεσης ή γνώσης, οικονομικοί ή άλλοι λόγοι), και iii) αντικειμενικά-κοινωνικά εμπόδια, όπως η έλλειψη υποδομών (υλικοτεχνική, οργανωτική κ.λπ.), γνώσης, διαθέσεων, κατάλληλου προσωπικού κ.λπ. Αντιστρόφως, το ανεμπόδιστο είναι απαραίτητο να συνδεθεί και με: i) τη διαχρονική-εξελικτική ατομική και κοινωνική πορεία και ii) την άρση των στερεότυπων²³ εκείνων που αρνούνται ή αμφισβητούν τη δυνατότητα θετικής στάσης είτε απέναντι στον εαυτό (αυτοαντίληψη, αυτοεκτίμηση) εξαιτίας βιολογικών χαρακτηριστικών, που κατά τις κρατούσες αντιλήψεις συνιστούν ιδιαιτερότητα, είτε απέναντι στον άλλο, το Α.Μ.Ε.Α., που κατά υποκειμενική αντίληψη αποτελεί διαφορετικότητα, αφού οι μη έχοντες «ειδικές ανάγκες» αποτελούν το μη διαφορετικό, το αποδεκτό.

Έτσι, από τα στοιχειώδη αυτά παραδείγματα προβάλλει, κατ' αρχήν, η ανάγκη αλλαγής στάσης και δράσης όλων των μελών του κοινωνικού συνόλου, Α.Μ.Ε.Α. και ατόμων χωρίς ειδικές ανάγκες, κυρίως όμως των ατόμων χωρίς ειδικές ανάγκες, είτε ως προσώπων είτε ως φορέων οιασδήποτε αρχής, εξουσίας και αρμο-

²³ α) Γεώργας, Δ. (1986). *Κοινωνική Ψυχολογία*. Τόμ. Α', Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 193-230, 165-191. β) Καλαντζή, Α., Ζώνιου-Σιδέρη, Α., Βλάχου, Α. (1998). *Προκαταλήψεις και στερεότυπα, δημιουργία και αντιμετώπιση*, Αθήνα: Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, σ. 2-3, 20-21.

διότητα. Όμως, η στάση και η δράση κάθε προσώπου δεν είναι αποτέλεσμα αιφνίδιας αλλαγής της συμπεριφοράς, αλλά προϊόν διαχρονικής-εξελικτικής μορφοποίησης όλων των πτυχών της προσωπικότητας (σωματικής, πνευματικής, ηθικής, θρησκευτικής, πολιτικής, κοινωνικής κ.λπ.). Οπότε, η συστηματική συμβολή και συνεργασία όλων των παραγόντων της αγωγής, τόσο των παραδοσιακών (Οικογένειας, Σχολείου, Εκκλησίας, Κοινωνίας, Πολιτείας) όσο και αυτών που προοδευτικά καθιερώνονται ως πρωταρχικής και αποφασιστικής σημασίας (Μ.Μ.Ε., Οικονομία κ.ά.), δεν είναι απλώς ευκαταία αλλά και επιβεβλημένη, δεδομένου ότι πρόκειται για προσπάθεια επίλυσης του σύνθετου προβλήματος της κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α.

1.3. Στόχοι του ερευνητικού προγράμματος

Σήμερα, σύμφωνα με τα όσα ισχύουν για όλα τα μέλη της κοινωνίας, η συμμετοχή των Α.Μ.Ε.Α. στο κοινωνικό γίγνεσθαι προοδευτικά αυξάνεται, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η εξέλιξη των πραγμάτων είναι ομαλή και ανεμπόδιστη. Κατά συνέπεια, η «κανονική» εξέλιξη της τάσης αυτής θα πρέπει πλέον να αποτελεί θέμα χρόνου. Υπάρχουν, βέβαια, ακόμη πολυάριθμα προβλήματα, τα οποία, όπως προαναφέραμε, οφείλονται σε υποκειμενικούς (αφορούν στα Α.Μ.Ε.Α.) ή αντικειμενικούς λόγους (αφορούν στον υπόλοιπο πληθυσμό) και η επίλυσή τους αποτελεί βασική προϋπόθεση για την κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α.

Μεταξύ των προβλημάτων αυτών, τα οποία εμποδίζουν ή περιορίζουν την ένταξή τους, περιλαμβάνονται όχι μόνο η ανεπαρκής δράση όλων των παραγόντων και των μέσων της αγωγής (εθισμός, παράδειγμα, διδασκαλία) αλλά και η έλλειψη συνεργασίας και συντονισμού της οποιουδήποτε βαθμού δράσης των παραγόντων της αγωγής. Η συνεργασία αυτή θα πρέπει να εκδηλώνεται προς δύο κατευθύνσεις: αφενός μεν προς την κατεύθυνση της προετοιμασίας των Α.Μ.Α. για την επί ίσοις όροις, δηλαδή

«αναλογική»²⁴ και αυτοδύναμη συμμετοχή τους στο κοινωνικό γίνεσθαι, και αφετέρου προς την κατεύθυνση της προετοιμασίας των λοιπών μελών της κοινωνίας μας, προκειμένου να εξελιχθεί η «μεταλλαγή» της κοινωνικής στάσης από αρνητική ή ουδέτερη σε σταθερά θετική και ενεργό δράση. Επομένως, η θρησκευτική αγωγή γενικότερα και η ειδική δράση της Εκκλησίας ειδικότερα μπορούν να συμβάλουν προς αυτή ακριβώς την κατεύθυνση, δεδομένου ότι ο ρόλος της έχει διπλό προσανατολισμό: α) προς την κατεύθυνση του υποκειμένου, με την ψυχική, πνευματική και υλική στήριξή του και με στόχο την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και της αυτοδυναμίας του, και β) προς την κατεύθυνση της προετοιμασίας του κοινωνικού σώματος, το οποίο με τη στάση του (θετική, αρνητική ή ουδέτερη) επηρεάζει, ανάλογα, την εξέλιξη της προσπάθειας της κοινωνικής ένταξης. Επίσης, ένα εξίσου σημαντικό πρόβλημα αποτελούν οι επιπρόσθετες αδυναμίες των Α.Μ.Ε.Α., που τα αναγκάζουν να αναζητήσουν τις υπάρχουσες, παράλληλες ή εναλλακτικές, πηγές παροχής οιασδήποτε μορφής στήριξης, η οποία θα μπορούσε να συμβάλει στη διευκόλυνση της κοινωνικοποίησής τους.

Αυτό το πνεύμα φιλοδοξούμε να υπηρετήσουν και οι στόχοι που επιδιώκονται μέσω του ερευνητικού προγράμματος **«Θρησκευτική αγωγή και κοινωνική ένταξη ατόμων με αναπηρία»**, η **πρώτη φάση** του οποίου περιλαμβάνει: α) ανάδειξη και συγχρόνως κριτική περιγραφή και σχολιασμό της δράσης που έχει

²⁴ Με τον όρο «αναλογικός», σε ό,τι αφορά στον τρόπο εκπλήρωσης των υποχρεώσεων των παραγόντων της αγωγής απέναντι στο άτομο που δέχεται την επενέργεια από την εκτέλεση των υποχρεώσεων αυτών, εννοούμε την αντιστρόφως ανάλογη σχέση μεταξύ δύο μεγεθών, του προσφερόμενου μορφωτικού αγαθού και των ατομικών χαρακτηριστικών. Υπ' αυτή την έννοια το ισοδύναμο, ως προς το αποτέλεσμα της προσφοράς των παραγόντων της αγωγής προς όλους τους αποδέκτες της αγωγικής διαδικασίας, θα μπορούσε να παρασταθεί με το γινόμενο δύο παραγόντων. Ο πρώτος παράγοντας είναι τα ατομικά χαρακτηριστικά και ο δεύτερος η μορφωτική παροχή. Για να υπάρξει λοιπόν ισότιμη προσφορά απέναντι σε όλα τα πρόσωπα θα πρέπει όταν μειώνεται η τιμή του πρώτου παράγοντα να αυξάνεται η τιμή του δεύτερου και αντιστρόφως, ώστε το αποτέλεσμα του γινομένου να παραμένει σταθερό, με εξαίρεση την περίπτωση που ο πρώτος εκ των δύο παραγόντων τείνει προς το μηδέν, οπότε η σχέση αυτή δεν ισχύει.

αναπτυχθεί στον χώρο της ορθόδοξης χριστιανικής Εκκλησίας σε ό,τι αφορά στην κοινωνική ένταξη των προσώπων αυτών²⁵, β) καταγραφή των προτάσεων που διατυπώνουν για τον σκοπό αυτό οι Ορθόδοξες Χριστιανικές Εκκλησίες, και γ) σχολιασμό της δράσης και των προτάσεων αυτών με παράθεση και ορισμένων προσωπικών προτάσεων. Οι παραπάνω στόχοι θεωρούμε ότι προσεγγίζονται με τις εξής ενέργειες του ερευνητικού προγράμματος: i) Με ανίχνευση και ανάδειξη των αλλαγών οι οποίες ήδη εμφανίζονται στον ορθόδοξο χριστιανικό χώρο και οι οποίες ενδέχεται να μην είναι ευρύτερα γνωστές, δεδομένου ότι η ορθόδοξη χριστιανική Εκκλησία δεν προβάλλει το έργο της διαφημίζοντάς το. ii) Με προσδιορισμό των προθέσεων και των προτάσεων για νέα δράση, καθώς και του τρόπου υλοποίησής τους, ώστε να υπάρξει κατάλληλη προετοιμασία των ανθρώπων που ασχολούνται ή θα ασχοληθούν με τα Α.Μ.Ε.Α. για την ανάπτυξη νέας ή συμπληρωματικής δράσης. iii) Με εντοπισμό νέων τομέων απασχόλησης για τα ίδια τα Α.Μ.Ε.Α.

Με τις εκτιμήσεις αυτές, οι ενέργειες που πραγματοποιούνται με το ερευνητικό πρόγραμμα μπορούν να συμβάλουν στη διάχυση της πληροφόρησης, ώστε να επωφεληθούν από τις υπάρχουσες ή διαγραφόμενες δυνατότητες οι άμεσα ενδιαφερόμενοι, δηλαδή τα Α.Μ.Ε.Α., και να συμμετέχουν στην προσπάθεια αυτή, αρμοδίως ή επ' ευκαιρία, πρόσωπα ή φορείς, άμεσα ή έμμεσα εμπλεκόμενοι, στη διαδικασία κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α. Διότι τόσο αυτές όσο και άλλες ανάλογες ενέργειες αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την επίτευξη του τελικού στόχου της κοινωνικής ένταξης, δεδομένου ότι οι τελικές προτάσεις για τη μορφή και τον τρόπο συμβολής και της θρησκευτικής αγωγής (β' φάση του ερευνητικού προγράμματος) στον επιδιωκόμενο σκοπό θα πρέπει να έχουν υπόψη τόσο την κρατούσα κατάσταση όσο και τις διαγραφόμενες προοπτικές ως προς την εξέλιξη της σχετικής δράσης. Τα αποτελέσματα του *α' σταδίου της πρώτης φάσης*, τα οποία απεικονίζουν την κρατούσα κατάσταση και τις υπάρχουσες

²⁵ Βλ. σχετ. ό.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*.

προοπτικές στον ελληνικό χώρο, έχουν ήδη δημοσιευτεί με τον τίτλο «Εκκλησία και κοινωνική ένταξη ατόμων με ειδικές ανάγκες»²⁶ και έχουν διανεμηθεί (βλ. σχετ. και Παράρτημα ΙΙΙ). Το β' στάδιο της πρώτης φάσης αφορά στην αποτύπωση της κρατούσας κατάστασης στα Πατριαρχεία, στις Εκκλησίες, καθώς και στις Ιερές Αρχιεπισκοπές και Μητροπόλεις του εξωτερικού. Τα αποτελέσματα του β' σταδίου της φάσης αυτής, καθώς και επιτομή των αποτελεσμάτων του α' σταδίου δημοσιεύονται στο μετά χείρας τεύχος και περιλαμβάνουν τη μέχρι και το 2003 δράση. Σημειώνεται ότι η ανίχνευση της γενικότερης εμπειρίας των λοιπών χριστιανικών πρωτοβουλιών (των μη ορθόδοξων χριστιανικών Εκκλησιών) τόσο στο χώρο της Ευρώπης όσο και της Αμερικής παραμένει ως ενέργεια προγραμματισμένη και εν μέρει προπαρασκευασμένη, η οποία θα πραγματοποιηθεί όταν οι «συγκυρίες», οικονομικές και άλλες, το επιτρέψουν. Η **δεύτερη φάση**, η τελευταία, περιλαμβάνει: α) την ανάλυση περιεχομένου των ενοτήτων των εγχειριδίων του μαθήματος των θρησκευτικών, οι οποίες αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα στα Α.Μ.Ε.Α. και β) τις εκ μέρους των εκπαιδευτικών υφιστάμενες ή για πρώτη φορά διατυπούμενες προτάσεις διεύρυνσης και αξιοποίησης του περιεχομένου των διδακτικών εγχειριδίων, ώστε και μέσω του μαθήματος αυτού να αντιμετωπίζεται με τη σύγχρονη αντίληψη το θέμα της «μεταλλαγής» της στάσης των «ατόμων χωρίς ειδικές ανάγκες» απέναντι στο ζήτημα της αυτοδυναμίας και της κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Α., αλλά και της ενίσχυσης της αυτοδυναμίας μέσω και της αυτοεκτίμησης των ίδιων των Α.Μ.Α. Τα αποτελέσματα της β' φάσης θα δημοσιευτούν εντός του 2005.

²⁶ Βλ. σχετ: α) υποσημείωση με α.α. 4, β) Dellassoudas, L.G. (2000). Church and social integration of Disabled People. Στο *The Greek Orthodox Theological Review*, τόμ. 45, τχ. 1-4, σ. 597-627, γ) Dellassoudas, L.G. (2001). Church and social integration of Disabled People. Στο *Panorama, International Journal of Comparative Religious Education and Values*, τόμ. 13, τχ. 1, σ. 109-133.

2. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Για την πραγμάτωση του στόχου του *πρώτου σταδίου* της **πρώτης ερευνητικής φάσης** συγκεντρώθηκαν στοιχεία που προέρχονται: α) κυρίως, από τις Ι.Μ. της Ελληνικής Επικράτειας, αφού αυτές εκφράζουν τον επίσημο χώρο της Εκκλησίας (απάντησε στο σχετικό ερωτηματολόγιο το 30% περίπου των Ι.Μ., βλ. πίν. 1), β) δευτερευόντως, από νεανικές οργανώσεις-ενώσεις (Ν.Ο.) (απάντησε το 14% από τις ερωτηθείσες Ν.Ο., βλ. πίν. 1), γ) από τα Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος²⁷ και δ) συμπληρωματικώς, από τα πρόσωπα (ποσοστό 41%) που παραβρέθηκαν στην 1η εκδήλωση του ερευνητικού προγράμματος (ημερίδα της 9ης Μαΐου 1994: Εκκλησία και Α.Μ.Ε.Α.²⁸). Μεταξύ των προσώπων αυτών περιλαμβάνονταν κληρικοί, πανεπιστημιακοί, εκπαιδευτικοί σε ειδικά σχολεία και άλλες εκπαιδευτικές μονάδες, φοιτητές, σχολικοί σύμβουλοι κ.ά. (βλ. πίν. 2).

²⁷ *Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος* (1997). Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος. Στη μετά χείρας έκδοση περιελήφθησαν και τα νεότερα στοιχεία που αναφέρονται στα Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος έτους 2004.

²⁸ Τα πρακτικά της ημερίδας έχουν δημοσιευτεί υπό τον τίτλο *Εκκλησία και άτομα με ειδικές ανάγκες* (1999), Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος. Βλ. σχετ. και παράρτημα ΙΙΙ.

Πίνακας 1. Αριθμός των Ιερών Μητροπόλεων (Ι.Μ.) και των Νεανικών Οργανώσεων (Ν.Ο.) που ρωτήθηκαν και αντίστοιχος αριθμός απαντήσεων

Ερωτηθέντες και απαντήσαντες	Ι.Μ.		Ν.Ο.	
	αρ.	%	αρ.	%
Ερωτήθηκαν	93	100,00	31	100,00
Ερωτηματολόγια που επιστράφηκαν:				
• ως αζήτητα	---	---	3	9,70
• λόγω κατάργησης	1	1,07	---	---
Ερωτήθηκαν (τελικά)	92	100,00	28	100,00
Απάντησαν	27	29,35	4	14,28
Από τους απαντήσαντες:				
• συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο	23	85,19	4	100,00
• απάντησαν χωρίς να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο	4	14,81	---	---
Χρησιμοποιούμενες απαντήσεις επί 92 και 28 περιπτώσεων αντίστοιχα	23	25,00	4	14,28

Πίνακας 2. Κατανομή των προσώπων που έλαβαν μέρος στην ημερίδα της 9ης Μαΐου '94 και αντίστοιχος αριθμός αυτών που συμπλήρωσαν το πληροφοριακό έντυπο

α/α	Ιδιότητα	Έλαβαν μέρος στην ημερίδα		Συμπλήρωσαν το έντυπο	
		αρ.	%	αρ.	%
1	Κληρικοί (μητροπολίτες, αρχιμανδρίτες, ιερείς)	6	4,6	2	3,8
2	Πανεπιστημιακοί (μέλη Δ.Ε.Π.)	21	16,1	5	9,4
3	Εκπαιδευτικοί	33	25,5	11	20,7
4	Εκπαιδευτικοί σε ειδικά σχολεία ή άλλες εκπαιδευτικές μονάδες	9	6,9	4	7,5
5	Φοιτητές	19	14,6	11	20,7
6	Σχολικοί σύμβουλοι	2	1,5	1	1,9
7	Κοινωνικοί λειτουργοί	6	4,6	3	5,7
8	Δημόσιοι υπάλληλοι	6	4,6	2	3,7
9.	Δημόσιοι υπάλληλοι σε υπηρεσίες για Α.Μ.Ε.Α.	4	3,1	3	5,7
10	Ελεύθεροι Επαγγελματίες	2	1,5	---	---
11	Συνταξιούχοι	4	3,1	3	5,7
12	Πρόσωπα ασχολούμενα με «Οικιακά»	5	3,9	---	---
13	Α.Μ.Ε.Α.	3	2,3	1	1,9
14	Γονείς Α.Μ.Ε.Α.	3	2,3	3	5,7
15	Εκπρόσωποι Α.Μ.Ε.Α.	5	3,9	3	5,7
16	Μη δηλώσαντες ιδιότητα	2	1,5	1	1,9
	Σύνολο	130	100	53	100

Για τη συγκέντρωση των ερευνητικών δεδομένων από τις Ι.Μ. και τις Ν.Ο. χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο²⁹, το οποίο τους εστάλη (Ιούνιος του 1995) με συστημένη ενημερωτική επιστολή, δελτίο παραλαβής και απαντητικό φάκελο. Μετά την παρέλευση ικανού χρόνου εστάλη υπομνηστική επιστολή, για τις περιπτώσεις που καθυστέρουσε η απάντηση, ή αντίγραφα της αρχικής επιστολής και του ερωτηματολογίου, για τις περιπτώσεις που γνωστοποιήθηκε ότι δεν είχε παραληφθεί η αρχική επιστολή, ενώ στη συνέχεια ακολούθησαν και νέες τηλεφωνικές επικοινωνίες ή υπομνήσεις. Όσοι έλαβαν μέρος στην προαναφερθείσα ημερίδα συμπλήρωσαν ειδικό έντυπο, στο οποίο καταχώρησαν, εκτός των άλλων στοιχείων, ερωτήσεις και προτάσεις, οι οποίες περιλαμβάνονται στα περιγραφόμενα παρακάτω (Β' μέρος) αποτελέσματα του πρώτου σταδίου της α' φάσης της έρευνας.³⁰

Με τα δεδομένα που τελικά συγκεντρώσαμε, η αριθμητική εκπροσώπηση της κύριας αλλά και των δευτερευουσών πηγών άντλησης των πληροφοριών δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εκφράζει την πλειοψηφία αυτών που ρωτήθηκαν. Σημειώνεται ότι από τα παρατιθέμενα στη συνέχεια στοιχεία αυτά που αφορούν στην ειδική υπέρ των Α.Μ.Α. δράση των Ι.Μ. αναφέρονται στις 23 Ι.Μ. που απάντησαν στο σχετικό ερωτηματολόγιο και όχι στο σύνολο των Ι.Μ. που υπήρχαν κατά το έτος της έρευνας (βλ. πίν. 1). Όμως, η ποσοτική διάσταση των ερευνητικών δεδομένων δεν δημιουργεί πρόβλημα αξιοπιστίας των συμπερασμάτων, δεδομένου ότι: (i) το ζητούμενο είναι η αναζήτηση ισχυρών και αξιόπιστων προτάσεων εκ μέρους εκείνων που έχουν αντιμετωπίσει και στην πράξη την οποιαδήποτε θεωρητική αντίληψη για την κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α., ενώ (ii) το γενικότερο έργο της πνευματικής και φιλανθρωπικής διακονίας της Εκκλησίας υπέρ των ενδεών προκύπτει, στο σύνολό του, από τα όσα αναφέρονται στα «Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος»³¹, οπότε και καλύπτεται το σύ-

²⁹ Βλ. σχετ. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, ό.π. σ. 157 - 161.

³⁰ Βλ. σχετ. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, ό.π. σ. 162 - 165.

³¹ Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, (1997 και 2004). Έκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος.

νολο των I.M. (βλ. πίν. 5 έως και 7). Τα ερευνητικά αποτελέσματα που προέκυψαν από τις απαντήσεις στα ερωτηματολόγια περιγράφονται στις παραγράφους 3.1 έως και 3.13.

Για την πραγμάτωση του στόχου του *δεύτερου σταδίου* της **πρώτης ερευνητικής φάσης**, η οποία αποβλέπει στην αποτύπωση της κρατούσας κατάστασης στην εκτός Ελλάδος ορθόδοξη χριστιανική Εκκλησία, ακολουθήθηκε, βασικά, η ίδια ερευνητική πορεία. Όμως τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν προέρχονται, κυρίως, (α) από τα Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος και (β) από τα «Ημερολόγια» του Οικουμενικού Πατριαρχείου και των λοιπών Πατριαρχείων, των Ιερών Αρχιεπισκοπών και των Μητροπόλεων του εξωτερικού και, δευτερευόντως, από τα όσα στοιχεία παρεσχέθησαν μέσω ερωτηματολογίου από τις ορθόδοξες χριστιανικές εκκλησίες ή με απευθείας επικοινωνία μαζί τους (βλ. πίν. 3 και 4). Σημειώνεται ότι η αναφερόμενη (βάσει των στοιχείων που είχαμε υπόψη κατά την έρευνα) ως Εξαρχία του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κορέα είναι ήδη Ιερά Μητρόπολις Κορέας. Ειδικότερα, η έρευνα για την άντληση ειδικών πληροφοριών μέσω ερωτηματολογίου (βλ. Παράρτημα I) πραγματοποιήθηκε το 2000, κατά τον ίδιο ακριβώς τρόπο με τον οποίο ερευνήσαμε την ελληνική πραγματικότητα³². Δηλαδή, αποστείλαμε, κατ' αρχάς συστημένη επιστολή, η οποία περιελάμβανε το ερωτηματολόγιο -σε μία από τις εξής γλώσσες: Ελληνική, Αγγλική, Ρωσική, Σλαβική- και απαντητικό φάκελο. Στη συνέχεια πραγματοποιήσαμε υπομνήσεις (έγγραφες και τηλεφωνικές), καθώς και επαναποστολή του ερωτηματολογίου. Μαζί με το ερωτηματολόγιο απεστάλησαν και τα αποτελέσματα της έρευνας για τον ελληνικό χώρο³³. Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι και το νέο αυτό ερευνητικό στάδιο, όπως και το προηγούμενο, στηρίχτηκε οικονομικά μεν, έστω και συμβολικά, από τον Ειδικό Λογαριασμό των Κονδυλίων Έρευνας του Πανεπιστημίου Αθηνών, ερευνητικά δε και διαδικαστικά από τις υπο-

³² Βλ. σχετ. ό.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 33.

³³ Απεστάλη το βιβλίο: *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, βλ. ό.π.

ψήφιος διδάκτορας Αικατερίνη Κατσανδρή και Αθηνά Αργυροπούλου, τον τότε υποψήφιο και νυν διδάκτορα Παναγιώτη Παπαλεξόπουλο, τον τότε φοιτητή και νυν πτυχιούχο Θεόδωρο Κόκκινο, καθώς και από τις τότε φοιτήτριες Jelena Stojmenova και Simeonka Toteva, οι οποίες βοήθησαν στη μετάφραση του ερωτηματολογίου στη γλώσσα του κράτους της αντίστοιχης Εκκλησίας του τόπου καταγωγής τους. Προς όλους τους παραπάνω (παροχείς πληροφοριών και συνεργασθέντες) καθώς και στον κ. Ευάγγελο Καρακοβούνη, θεολόγο, και την κ. Βίλη Ντουχάνη, φιλόλογο, για τις υποδείξεις ως προς την «τυπική» κατονομασία των Εκκλησιών και τη φιλολογική φροντίδα, αντίστοιχα, εκφράζονται θερμές ευχαριστίες.

Οι απαντήσεις που ελήφθησαν αφορούσαν, κυρίως, στις περιπτώσεις που υπήρχε σχετική ειδική δράση. Υπήρξαν όμως και απαντήσεις που απλώς ενίσχυαν με ενθαρρυντικούς λόγους την επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων (βλ. Παράρτημα II). Τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από τις προαναφερθείσες τρεις πηγές ταξινομήθηκαν και ομαδοποιήθηκαν και, προκειμένου να επιβεβαιώσουμε την ακρίβειά τους, να τα συμπληρώσουμε ή να τα διορθώσουμε, τα αποστείλαμε (το μέρος που αντιστοιχούσε σε κάθε Εκκλησία: Πατριαρχεία, Εκκλησίες, Ιερές Αρχιεπισκοπές και Μητροπόλεις) στη συνέχεια (2003), σε όλες τις εκτός Ελλάδος ορθόδοξες χριστιανικές εκκλησίες, ανεξάρτητα από το εάν είχαν απαντήσει στο αρχικό ερωτηματολόγιο. Οι ελάχιστες μεταβολές που μας υποδείχθηκαν, γραπτά ή προφορικά, αφορούσαν σε δραστηριότητες που προστέθηκαν κατά το 2003. Έτσι λοιπόν, θεωρούμε τα παρατιθέμενα στη συνέχεια στοιχεία, είτε από τις άμεσες απαντήσεις (βλ. πίν. 4) είτε από τις έμμεσες πηγές που χρησιμοποιήσαμε, ότι καλύπτουν όλη τη μέχρι σήμερα κατάσταση. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν οι εξής πηγές: α) Τα Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος (2000, 2001, 2002 και 2004): έκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος (σ. 989-1270, έτους 2000, 965-980, 1065-1346, έτους 2001, 555-1460, έτους 2002, και 367-888, έτους 2004), β) τα Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ετών 2000 και 2002, Θεσσαλονίκη: Νέα

Στοιχειοθετική, γ) το Ημερολόγιον της Ιεράς Μητροπόλεως Ιταλίας και Εξαρχίας Νοτίου Ευρώπης, έτους 2003 (σ. 56-71), δ) το Ημερολόγιον της Εκκλησίας Κύπρου, έτους 1989 (σ. 212-239), καθώς και το Εορτολόγιον της Εκκλησίας Κύπρου, έτους 2003 (σ. 411-515), ε) το Ημερολόγιον της Ιεράς Μητροπόλεως Γερμανίας, έτους 2004 (σ. 41-135), ς) το Ημερολόγιον της Ιεράς Μητροπόλεως Τορόντο του έτους 2004 (σ. 58-60), ζ) το βιβλίο του Ε. Θεοδώρου (1995), *Οδοιπορικόν εις ελληνορθόδοξα κέντρα της Αυστραλίας*, Αθήνα. Δηλαδή τα στοιχεία αυτά, που αφορούν στην ειδική υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. δράση, δεν αναφέρονται μόνο στις ορθόδοξες Εκκλησίες του εξωτερικού που απάντησαν στο σχετικό ερωτηματολόγιο, αλλά και σε αυτές που δεν απάντησαν, πλην όμως η σχετική δράση τους προκύπτει από τα «Δίπτυχα» και τα «Ημερολόγια» και αφορά στις μέχρι και το 2004 σχετικές ενέργειες. Τα αποτελέσματα της έρευνας (από τα Δίπτυχα, τα «Ημερολόγια», τα ερωτηματολόγια και τις προφορικές πληροφορίες): (i) περιλαμβάνουν τη συνολική πνευματική και φιλανθρωπική διακονία, (ii) απεικονίζονται συνοπτικά στους πίνακες 12 και 13, και, αναλυτικά, κατά εκκλησία στις παραγράφους 6.2 έως και 6.33, και (iii) περιγράφονται κατά διερευνώμενο παράγοντα στις παραγράφους 4.1 έως και 4.11.

Πίνακας 3. Πατριαρχεία, Ιερές Αρχιεπισκοπές και Μητροπόλεις στις οποίες απεστάλη το ερωτηματολόγιο

α/α	Εκκλησία
1	Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως
2	Πατριαρχείο Αλεξανδρείας
3	Πατριαρχείο Αντιοχείας
4	Πατριαρχείο Βουλγαρίας
5	Πατριαρχείο Γεωργίας
6	Πατριαρχείο Ιεροσολύμων
7	Πατριαρχείο Ρουμανίας
8	Πατριαρχείο Μόσχας και πάσης Ρωσίας
9	Πατριαρχείο Σερβίας
10	Εκκλησία Αλβανίας
11	Εκκλησία Κύπρου
12	Εκκλησία Πολωνίας
13	Εκκλησία Τσεχίας και Σλοβακίας
14	Ι. Αρχιεπισκοπή Αμερικής
15	Ι. Αρχιεπισκοπή Αυστραλίας
16	Ι. Αρχιεπισκοπή και Μονή του Θεοβαδίστου Όρους Σινά
17	Ι. Αρχιεπισκοπή Θυατείρων και Μ. Βρετανίας
18	Ι. Αρχιεπισκοπή Φινλανδίας
19	Ι. Μητρόπολη Αυστρίας
20	Ι. Μητρόπολη Βελγίου
21	Ι. Μητρόπολη Γαλλίας
22	Ι. Μητρόπολη Γερμανίας
23	Ι. Μητρόπολη Ελβετίας
24	Ι. Μητρόπολη Νέας Ζηλανδίας
25	Ι. Μητρόπολη Ιταλίας και Εξαρχία Ν. Ευρώπης
26	Ι. Μητρόπολη Μπουένος Άιρες
27	Ι. Μητρόπολη Παναμά και Εξαρχία Κεντρίας Αμερικής
28	Ι. Μητρόπολη Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας
29	Ι. Μητρόπολη Ταλλίνης και πάσης Εσθονίας
30	Ι. Μητρόπολη Τορόντο
31	Ι. Μητρόπολη Χονγκ-Κονγκ και Άπω Ανατολής
32	Εξαρχία του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κορέα

Πίνακας 4. Αριθμός Πατριαρχείων, Εκκλησιών, Ιερών Αρχιεπισκοπών και Ιερών Μητροπόλεων που ρωτήθηκαν και αντίστοιχος αριθμός απαντήσεων

Ερωτηθέντες και απαντήσαντες	αρ.	%
Ερωτήθηκαν	32	100
Απάντησαν	10	31,25
Από τους απαντήσαντες:		
• απάντησαν στο ερωτηματολόγιο	4	12,50
• απάντησαν χωρίς να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο	6	18,75
Χρησιμοποιούμενες απαντήσεις	4	12,50

Με τα δεδομένα που, τελικά, συγκεντρώσαμε μέσω του ερωτηματολογίου, η ποσοτική εκπροσώπηση πηγών άντλησης των πληροφοριών δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εκφράζει την πλειονοψηφία αυτών που ρωτήθηκαν. Όμως, όπως έχουμε ήδη σημειώσει και για τα στοιχεία της Ελληνικής Επικράτειας, η ποσοτική διάσταση των ερευνητικών δεδομένων δεν δημιουργεί πρόβλημα αξιοπιστίας των συμπερασμάτων, δεδομένου ότι το ζητούμενο είναι η αναζήτηση ισχυρών και αξιόπιστων προτάσεων εκ μέρους εκείνων που έχουν αντιμετωπίσει και στην πράξη την οποιαδήποτε θεωρητική σύλληψη για την κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α. και παράλληλα θεωρούν χρήσιμη την κατάθεση και διάδοση της εμπειρίας τους. Άλλωστε, το γενικότερο έργο της «πνευματικής και φιλανθρωπικής διακονίας» του υπό διερεύνηση πεδίου προκύπτει και εδώ στο σύνολό του από τα όσα αναφέρονται στα Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, τα Ημερολόγια των Πατριαρχείων, των Ιερών Αρχιεπισκοπών και Μητροπόλεων, των Εκκλησιών, καθώς και των άλλων πηγών που χρησιμοποιήσαμε. Τα στοιχεία που

προέρχονται από όλες τις πηγές, πλην αυτής των ερωτηματολογίων, δεν ομαδοποιούνται πάντοτε, αλλά καταχωρίζονται στους σχετικούς πίνακες διακεκριμένα, δηλαδή, σύμφωνα με τη διατύπωση που χρησιμοποιούν οι πηγές (δίπτυχα, ημερολόγια κ.λπ.), διότι δεν υπάρχει βεβαιότητα για την ταυτότητα των εννοιών, έστω και αν τελικά ταυτίζονται οι έννοιες (π.χ., α.α. 2, 8, 9, 14, 15, 18, 23, 25 του πίν. 34.2)

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΡΑΤΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1. Αναπτυγμένη δράση υπέρ των Α.Μ.Ε.Α.

Όπως προκύπτει από τα «Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος», η «διακονία», δηλαδή οι υπηρεσίες που παρέχονται εκ μέρους της Εκκλησίας προς τον άνθρωπο, γενικά, και τον ενδεή, ειδικά, είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη και επικεντρώνεται σε δύο άξονες:

α) τον άξονα της «Πνευματικής Διακονίας», η οποία περιλαμβάνει υπηρεσίες συμπαράστασης, σχολές, κατασκηνώσεις, πνευματικά κέντρα κ.λπ. (βλ. πίν. 5), και

β) τον άξονα της «Φιλανθρωπικής Διακονίας», η οποία εκδηλώνεται με ευρεία δράση των Ι.Μ. και αφορά σε ενέργειες που προέρχονται από φιλόπτωχα ταμεία ή κέντρα ενοριακής δράσης. Η δράση αυτή εκδηλώνεται κυρίως στο πλαίσιο των γενικών για όλο τον πληθυσμό υπηρεσιών (στέγαση, περίθαλψη, αποκατάσταση κ.λπ.), αλλά και με αυτοτελείς υπηρεσίες (βλ. πίν. 6).

**Πίνακας 5. «Πνευματική Διακονία»
(παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών) της εντός Ελλάδος
Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας**

α/α	Φορείς ή είδη «πνευματικής διακονίας»
1	Υπηρεσίες συμπαράστασης, αποκατάστασης, επανένταξης φυλακισμένων, αποφυλακισμένων, εξαρτημένων νέων (τοξικομανών, αλκοολικών) των ιδίων ή/και των οικογενειών τους
2	Υπηρεσίες μελλονύμφων, κέντρα γάμου και οικογένειας
3	Σχολές Γονέων, Κέντρα συμπαράστασης οικογενειών (πολυτέκνων ή με ιδιαίτερα κοινωνικά κ.ά. προβλήματα)
4	Θρησκευτικές Υπηρεσίες ή ποιμαντικής μέριμνας ή συμπαράστασης εργαζομένων, παλιννοστούντων, φυλακισμένων, αποφυλακισμένων, στρατευμένων, νοσηλευομένων, ασθενών, προσώπων τρίτης ηλικίας, παραθεριστών, τουριστών κ.λπ.
5	Δεύτερη λειτουργία ή άλλη ιερή ακολουθία για νέους και άλλες κατηγορίες προσώπων
6	Συμβουλευτικοί σταθμοί επίλυσης προβλημάτων των νέων
7	Ομιλίες, κήρυγμα, διαλέξεις, συνέδρια και άλλες ανάλογες εκδηλώσεις, κύκλοι μελέτης (ή συμμελέτης) της Αγ. Γραφής
8	Ιεραποστολική δράση
9	Σχολές και εργαστήρια μουσικής (κυρίως βυζαντινής), αγιογραφίας, παραδοσιακών χορών, πληροφορικής, κοπτικής-ραπτικής, πλεκτικής-υφαντικής, λαϊκής τέχνης, συντήρησης εικόνων, κωδίκων και έργων τέχνης, χειροτεχνίας, αγγειοπλαστικής, ταπητουργίας, οικοκυρικής, γεωργικών εργασιών
10	Σχολές στελεχών εκκλησιαστικού έργου
11	Εκπαιδευτικά φροντιστήρια απόρων μαθητών
12	Υπηρεσίες εξυπηρέτησης σπουδαστών και φοιτητών
13	Δανειστικές βιβλιοθήκες

α/α	Φορείς ή είδη «πνευματικής διακονίας»
14	Κέντρα πνευματικά-πολιτιστικά-μορφωτικά-εκθεσιακά, εντευκτήρια νεότητας (ή γραφεία νεότητας)
15	Οργάνωση και λειτουργία θεατρικής σκηνής
16	Γραφεία ευρέσεως εργασίας
17	Κατασκηνώσεις
18	Παιδικοί και νηπιοβρεφοκομικοί σταθμοί
19	Έντυπη και ηλεκτρονική ενημέρωση με παραγωγή και διάθεση των προϊόντων δωρεάν ή επί πληρωμή
20	Ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες, ειδικά κέντρα-σωματεία εκπαίδευσης, προστασίας, αποκατάστασης για ειδικές κατηγορίες Α.Μ.Ε.Α. (π.χ. νοητικώς υστερούντων, κωφαλάλων)
21	Μέριμνα υπέρ των Α.Μ.Ε.Α.
22	Αγών κατά των ναρκωτικών
23	Γραφεία συμπαράστασης ανέργων
24	Σεμινάριο επιμόρφωσης κατηχητών και κατηχητριών
25	Νεανικές συντροφίες
26	Τομέας καλλιέργειας ιερατικών κλίσεων
27	Τομέας Internet
28	Επιτροπή καταγραφής και περιφρουρήσεως εκκλησιαστικών κειμηλίων
29	Υπηρεσία οικολογικής προστασίας
30	Ραδιοφωνικοί σταθμοί και εκπομπές
31	Εκκλησιαστικός τύπος
32	Εκκλησιαστικό Μουσείο
33	Τηλεοπτικές εκπομπές

α/α	Φορείς ή είδη «πνευματικής διακονίας»
	<u>Σημειώσεις:</u> α) Οι δραστηριότητες που αφορούν αποκλειστικά στα Α.Μ.Ε.Α. περιγράφονται με τα αποτελέσματα της σχετικής έρευνάς μας, στα οποία αναφέρεται στη συνέχεια η μετά χείρας εργασία (υποκεφάλαια 3.2-3.13). β) Ορισμένα είδη «διακονίας» αναγράφονται στα «Δίπτυχα» άλλοτε υπό τον τίτλο της πνευματικής και άλλοτε της φιλανθρωπικής διακονίας. Στην ομαδοποίηση που πραγματοποιούμε εδώ, τα αναφέρουμε στην κατηγορία υπό την οποία εμφανίζονται συνηθέστερα. γ) Σε ελάχιστες περιπτώσεις, ορισμένα είδη «διακονίας» (π.χ. ιατρικές φροντίδες, σπίτια άγαμων μητέρων κ.ά.) τα εντάξαμε, με δική μας επιλογή, σε κατηγορία διαφορετική απ' αυτήν που αναφέρονται στα «Δίπτυχα». δ) Στον παραπάνω πίνακα δεν περιλαμβάνονται τα παρεκκλήσια εκπαιδευτηρίων, αγαθοεργών ιδρυμάτων, νοσοκομείων, στρατιωτικών μονάδων, φυλακών κ.λπ.

Πηγή: α) **Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος** έτους 1997, έκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, σ. 301-912.

β) **Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος** έτους 2004, έκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, σ. 367 -888.

Πίνακας 6. «Φιλανθρωπική διακονία» της εντός Ελλάδος Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας

α/α	Φορείς ή είδη «φιλανθρωπικής διακονίας»
1	Ορφανοτροφεία
2	Γηροκομεία, οίκοι ευγηρίας, ξενώνες, στέγες για την τρίτη ηλικία
3	Ιδρύματα, εστίες, στέγες προστασίας νεότητας, οικοτροφεία (ορφανών, άπορων φοιτητών κ.ά.)
4	Πτωχοκομεία
5	Σύνδεσμοι, ιδρύματα αγάπης και ευποιίας
6	Τραπεζί αγάπης-συσσίτια, σπίτια αγάπης
7	Μονάδες φιλοξενίας παιδιών από άλλες ορθόδοξες χώρες
8	Υποτροφίες ή οικονομική αρωγή άπορων μαθητών, φοιτητών, πολύτεκνων οικογενειών
9	Ιδρύματα αποκατάστασης-προικοδότησης άπορων ή ορφανών κοριτσιών
10	Σπίτια άγαμων μητέρων
11	Θεραπευτήρια χρόνιων παθήσεων
12	Άσυλα ανιάτων
13	Νοσοκομεία, κλινικές σε νοσηλευτικές μονάδες, ιατρεία, κέντρα υγείας, σταθμοί πρώτων βοηθειών, υπηρεσίες ιατρικών φροντίδων, σανατόρια, ψυχιατρικές μονάδες, κέντρα ψυχικής υγιεινής, κέντρα αιμοδοσίας, κέντρα δωρεάς σωματικών οργάνων, κατ' οίκον νοσηλεία
14	Γραφείο συμπαράστασης ατόμων με ειδικές ανάγκες
Σημειώσεις: Βλ. σημειώσεις στο τέλος του πίνακα 5.	

Πηγή: α) Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος έτους 1997, ό.π., σ. 301 - 912.
β) Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος έτους 2004, ό.π., σ. 367 - 888.

Αυτοτελής δράση, που να αποβλέπει στην κοινωνική ένταξη ή επανένταξη των Α.Μ.Ε.Α., δεν έχει ακόμη αναπτυχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό. Δεν έχουν αναπτυχθεί ενέργειες που να αποβλέπουν στην αυτόνομη διαβίωση ενός προσώπου, τόσο μέσω της προαγωγής της μέγιστης δυνατής αυτόνομης διακίνησής του εντός και εκτός κατοικίας όσο και μέσω της οικονομικής ανεξαρτησίας του, η οποία επιτυγχάνεται, κυρίως, με την επαγγελματική αποκατάσταση. Κατά συνέπεια, η οποιαδήποτε δράση των Ι.Μ. για κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α., στον βαθμό και την έκταση που η δράση αυτή έχει αναπτυχθεί, πραγματοποιείται κυρίως στο πλαίσιο της γενικότερης πνευματικής και φιλανθρωπικής κοινωνικής δράσης. Βέβαια, όπως προκύπτει από τη σύγκριση των προγενέστερων στοιχείων, που αναδείχθηκαν μέσω της έρευνας μας, με πρόσφατα στοιχεία, όπως το «Σεμινάριο εκμάθησης της ελληνικής νοηματικής γλώσσας» για κληρικούς, κατηχητές και συνεργάτες του ποιμαντικού έργου της Εκκλησίας³⁴, υπάρχει μια τάση κάλυψης και του τομέα αυτού. Αντιθέτως, σε προγράμματα σχολών υποψηφίων κατηχητών και φροντιστηρίων επιμόρφωσης κατηχητών ακαδημαϊκού έτους 2003-2004 δεν περιλαμβάνονται εισηγήσεις με θέματα για τη σχολική, επαγγελματική και κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α.³⁵

Σύμφωνα με τα στοιχεία τα οποία συγκεντρώθηκαν από τις Ι.Μ. που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, η ήδη αναπτυγμένη δράση που δηλώθηκε ως ειδική δράση υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. περιλαμβάνει κυρίως περίθαλψη ιατρική και φαρμακευτική (65%), στήριξη οικονομική (61%) και ψυχολογική (48%), νοσηλεία κατ' οίκον (13%) και φροντίδα ιδρυματική (4%). Οι περιπτώσεις ενεργειών που αφορούν στην επαγγελματική απασχόληση είναι περιορισμένες (17% των Ι.Μ.), ενώ οι περιπτώσεις που αφορούν στην εκπαιδευτική στήριξη δεν είναι ευκαταφρόνητες (48% των Ι.Μ.).

³⁴ Αγαθάγγελος, επίσκοπος Φαναρίου (2004). *Εις έργον διακονίας 2001-2004*, Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, σ. 29.

³⁵ Αγαθάγγελος, επίσκοπος Φαναρίου (2004). *Εις έργον διακονίας 2001-2004*, ό.π., σ. 16-29.

Παρ' όλα αυτά, οι ενέργειες που αφορούν στην εκπαιδευτική στήριξη θα πρέπει να μη θεωρηθούν επαρκείς, διότι, ούτως ή άλλως, αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για την κοινωνική ένταξη όλων γενικώς των ανθρώπων και δεν συνιστούν πρόσθετες ενέργειες που προορίζονται ειδικά για τα Α.Μ.Ε.Α. Εκτός εάν συνεκτιμηθεί το υπαρκτό πρόβλημα των πρόσθετων απαιτήσεων για την εκπαίδευση των Α.Μ.Ε.Α. Τέλος, σημειώνεται ότι στο πλαίσιο του γενικότερου υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. έργου της Εκκλησίας λειτουργούν στις Ι.Μ. ειδικές μονάδες (ιδρύματα, οικοτροφεία, κέντρα κ.λπ.) μέσω των οποίων παρέχονται στα πρόσωπα αυτά ποικίλες υπηρεσίες, όπως περίθαλψη, διαμονή, αποκατάσταση, επανένταξη, εκπαίδευση, στήριξη, συμπαράσταση (βλ. αναλυτικά πίν.7).

Πίνακας 7. Ειδικές μονάδες των Ι.Μ. μέσω των οποίων παρέχονται στα Α.Μ.Ε.Α. οποιασδήποτε μορφής υπηρεσίες

α/α	Ονομασία μονάδας, κατηγορία Α.Μ.Ε.Α. και είδος προσφερόμενης διακονίας	Ι. Μητρόπολη, ταχυδρομική διεύθυνση και τηλέφωνο μονάδας
1	« Αγία Παρασκευή » Ίδρυμα περιθάλψεως ατόμων με ειδικές ανάγκες	Ι.Μ. Μονεμβασίας (Μολάοι) τηλ. 27320-23812
2	« Η Αγία Παρασκευή » Ίδρυμα προστασίας τυφλών, το οποίο περιθάλπει τυφλές γυναίκες από όλη την Ελλάδα	Ι.Μ. Μαντινείας τηλ. 27210-222305
3	« Οι Άγιοι Ανάργυροι » Ψυχιατρείο (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)	Ι.Μ. Μεσσηνίας τηλ. 27210-22551
4	« Άγιος Αντώνιος » Ιατρείο της Ι. Μητρόπολης στο ομώνυμο οικοτροφείο, το οποίο ασχολείται συστηματικά με περιστατικά «προβληματικών νέων ειδικής ψυχολογίας». Λειτουργεί υπό την επίβλεψη Επιτροπής Ψυχολόγων και Κοινωνικών Λειτουργών.	Ι.Μ. Θεσσαλονίκης Δημ. Μαργαρίτη 4, Τ.Κ. 54621 Θεσσαλονίκη
5	« Άγιος Βησσαρίων » Ίδρυμα που διατέθηκε και λειτούργησε ως μονάδα για παιδιά με ειδικές ανάγκες	Ι.Μ. Τρικάλων (Πύλη)
6	« Ο Άγιος Κυπριανός » Οικοτροφείο ατόμων με ειδικές ανάγκες	Ι.Μ. Ηλείας (Πελόπιο)
7	« Ο Άγιος Κυπριανός » Σταυρίδειο Εκκλησιαστικό Ίδρυμα περιθάλψεως χρονίως πασχόντων	Ι.Μ. Αλεξανδρουπόλεως τηλ. 25510-71500
8	« Ο Άγιος Νεκτάριος » Εκκλησιαστικό «Λεούσειον» Ίδρυμα, το οποίο μετασκευάζεται σε «Θεραπευτήριο χρονίως πασχόντων» (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)	Ι.Μ. Ύδρας, Σπετσών και Αιγίνης τηλ. 22970-22942

α/α	Ονομασία μονάδας, κατηγορία Α.Μ.Ε.Α. και είδος προσφερόμενης διακονίας	Ι. Μητρόπολη, ταχυδρομική διεύθυνση και τηλέφωνο μονάδας
9	«Ο Άγιος Παντελεήμων» Ίδρυμα περιθάλψεως χρονίως πασχόντων	Ι.Μ. Σπάρτης και Μονεμβασίας τηλ. 27310-23339
10	Άσυλον ανιάτων	Ι.Μ. Σπάρτης και Μονεμβασίας τηλ. 27310-23339
11	Ίδρυμα περιθάλψεως Α.Μ.Ε.Α.	Ι.Μ. Σπάρτης και Μονεμβασίας τηλ. 27320-23812
12	Σχολή κατάρτισεως Α.Μ.Ε.Α.	Ι.Μ. Σπάρτης και Μονεμβασίας
13	Εκκλησιαστικές κατασκηνώσεις για Α.Μ.Ε.Α.	Ι.Μ. Σπάρτης και Μονεμβασίας τηλ. 27340-31582
14	«Ο Άγιος Χρυσόστομος» Θεραπευτήριο χρονίων παθήσεων	Ι.Μ. Περιστερίου
15	Ίδρυμα φιλοξενίας εγκαταλελειμμένων παιδιών (υπό κατασκευή)	Ι.Μ. Περιστερίου
16	Αγών κατά των εξαρτησιογόνων ουσιών Περιοδεύουσα ομάδα ειδικών συνεργατών και κινητή έκθεση	Ι.Μ. Δημητριάδος και Αλμυρού
17	«Οι Άγιοι Ανάργυροι» Λειτουργοί υγείας της Αγάπης	Ι.Μ. Δημητριάδος και Αλμυρού τηλ.-fax. 24210-35920
18	«Αργοναύτες Ε.Λ.Ε.Π.Α.Α.Π.» Πνευματική συμπαράσταση Α.Μ.Ε.Α. (υπάγεται στη θρησκευτική υπηρεσία ασθενών και αναξιοπαθούντων)	Ι.Μ. Δημητριάδος και Αλμυρού τηλ.-fax. 24210-26704
19	Ίδρυμα προστασίας πασχόντων εκ νόσου Αλτσχάιμερ	Ι.Μ. Δημητριάδος και Αλμυρού τηλ.-fax. 24210-43448
20	«Η Αγία Υπομονή» Ίδρυμα αποκαταστάσεως χρονίως πασχόντων	Ι.Μ. Δημητριάδος και Αλμυρού τηλ.-fax. 24210-43448

α/α	Ονομασία μονάδας, κατηγορία Α.Μ.Ε.Α. και είδος προσφερόμενης διακονίας	Ι. Μητρόπολη, ταχυδρομική διεύθυνση και τηλέφωνο μονάδας
21	Άτυπη Επιτροπή «Αντί AIDS» Δωδεκανήσου (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)	Ι.Μ. Ρόδου
22	«Δάμαρις» Κέντρο Αποκαταστάσεως Δυσπροσάρμοστων Ατόμων (Ειδικό ίδρυμα εκπαίδευσεως «δυσπροσαρμόστων» θηλέων ατόμων)	Αρχιεπισκοπή Αθηνών Λυκαβηττού 10, Αθήνα (Ανοιξη) τηλ. 2105123315
23	Εκκλησιαστικό Ορφανοτροφείο, το οποίο λειτουργεί ως θεραπευτήριο χρονίως πασχόντων παιδων	Ι.Μ. Καλαβρύτων (Καλάβρυτα)
24	«Η Θεομήτωρ» Ίδρυμα Ανιάτων Αγιάσου	Ι.Μ. Μυτιλήνης
25	«Οι Άγιοι Πάντες» Ίδρυμα ατόμων με ειδικές ανάγκες	Ι.Μ. Γυθείου και Οιτύλου
26	«Ίδρυμα Περιθάψεως Τυφλών» Γεωργίου και Μαρίας Πρινιά και Κωνσταντίνου και Πηνελόπης Μαδιά	Ι.Μ. Χίου
27	Ίδρυμα περιθάψεως χρονίως πασχόντων παιδων (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)	Ι.Μ. Καλαβρύτων (Αίγιο)
28	Ίδρυμα χρονίων παθήσεων Ηγουμενίτης	Ι.Μ. Παραμυθίας
29	Κέντρο αποκαταστάσεως και επανεντάξεως στην κοινωνία των ναρκομανών και των φυλακισμένων Τμήμα στο Ίδρυμα Νεότητος της Ι.Μ. Νεαπόλεως	Ι.Μ. Νεαπόλεως
30	Κέντρο Εκπαίδευσεως Ειδικών Παιδων (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)	Ι.Μ. Κερκύρας τηλ. 26610-24770
31	Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής (μονάδα οικοτροφείου): Πρόγραμμα αποασυλοποίησης ψυχιατρικών ασθενών	Ι.Μ. Θηβών τηλ. 22610-21348

α/α	Ονομασία μονάδας, κατηγορία Α.Μ.Ε.Α. και είδος προσφερόμενης διακονίας	Ι. Μητρόπολη, ταχυδρομική διεύθυνση και τηλέφωνο μονάδας
32	« Η Μεγάλη Παναγιά » Σωματείο προστασίας ατόμων με ειδικές ανάγκες (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)	Ι.Μ. Θηβών τηλ. 22610-21348
33	« Παναγία του Κάστρου » ‘ Ισιδώρειον ’ θεραπευτήριον χρονίως πασχόντων	Ι.Μ. Λέρου τηλ. 22470-22860, 22470-25350
34	Π.Ι.Κ.Π.Α. Δύο σταθμοί βρεφών και επιτόκων	Ι.Μ. Μυτιλήνης
35	Π.Ι.Κ.Π.Α.	Ι.Μ. Χίου
36	« Εκκλησιαστική στέγη », φιλοξενούνται παιδιά με ειδικές ικανότητες	Ι.Μ. Χίου τηλ. 22710-26550
37	« Η Θεομήτωρ » Άσυλον Ανιάτων	Ι.Μ. Μυτιλήνης
38	« Η Πλατυτέρα » Ίδρυμα Χρονίως Πασχόντων	Ι.Μ. Κερκύρας
39	Κέντρο δημιουργικής απασχόλησης Α.Μ.Ε.Α.	Ι.Μ. Κερκύρας
40	« Προστασία » Πρόγραμμα απογευματινής απασχολήσεως παιδών με ειδικές ανάγκες και φιλοξενίας τους στις κατασκηνωτικές εγκαταστάσεις Παιανίας (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)	Ι.Μ. Πειραιά
41	« Ο Άγιος Σπυρίδων » Ίδρυμα προστασίας υπερηλίκων	Ι.Μ. Πειραιά Πλαίτου 11, Ν. Καλλιπόλεις, τηλ. 210-4536203
42	« Ο προφήτης Ηλίας » Σύλλογος προστασίας απόρων φυματικών και ψυχοπαθών	Ι.Μ. Μεσσηνίας τηλ. 27210-22551
43	« Η Στέγη της Εκκλησίας » Ίδρυμα Απόρων Ανιάτων	Ι.Μ. Μεσσηνίας Λακωνικής 333, Καλαμάτα τηλ. 27210-28694 - 21739

α/α	Ονομασία μονάδας, κατηγορία Α.Μ.Ε.Α. και είδος προσφερόμενης διακονίας	Ι. Μητρόπολη, ταχυδρομική διεύθυνση και τηλέφωνο μονάδας
44	Συμβουλευτικός σταθμός καταπολέμησης εξαρτησιογόνων ουσιών (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)	Ι.Μ. Ιωαννίνων
45	Συμπαράσταση ψυχασθενών (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)	Ι.Μ. Φωκίδος
46	Σχολείο Κωφαλάλων	Ι.Μ. Κισάμου τηλ. 28820-23945
47	Τμήμα ορθοπαιδικής κλινικής για ανάπηρα παιδιά (στεγάζεται στο «Σταυρίδειο» Ίδρυμα του Αγίου Νεκταρίου Αλεξανδρουπόλεως)	Ι.Μ. Αλεξανδρουπόλεως
48	Ψυχολογικό Κέντρο [Απροσαρμόστων Παιδών]	Ι.Μ. Ξάνθης τηλ. 25410-25182 και 23755
49	«Άγιος Μηνάς» Ίδρυμα παιδικής προστασίας	Ι.Μ. Κρήτης τηλ. 2810-232153
50	Θεοχαρίδειον ίδρυμα συμπαράστασης νέων	Ι.Μ. Κυδωνίας Αρχοντάκη 4, Χανιά τηλ. 28210-28488
51	«Θεοτόκος» Παιδική προστασία	Ι.Μ. Γορτύνης τηλ. 28920-22153
52	«Ισιδώρειον θεραπευτήριον χρονίως πασχόντων»	Ι.Μ. Λέρου τηλ. 22470-22860, 25350
53	«Αλληλεγγύη» Ίδρυμα κοινωνικής και πολιτιστικής δράσεως	Ι.Μ. Θεσσαλιώτιδος
54	«Ο Ευαγγελιστής Μάρκος» Ίδρυμα παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών	Ι.Μ. Κασσανδρείας Θέρμη Θεσσαλονίκης τηλ. 23710-461145, 462744
55	«Ο ελάχιστος αδελφός» Ίδρυμα στήριξης αναξιοπαθούντων ατόμων και ευπαθών ομάδων	Ι.Μ. Πολυανής και Κιλκισίου
56	«Άγιος Βησσαρίων» Ίδρυμα για Α.Μ.Ε.Α.	Ι.Μ. Τρίκκης και Σταγών

α/α	Ονομασία μονάδας, κατηγορία Α.Μ.Ε.Α. και είδος προσφερόμενης διακονίας	Ι. Μητρόπολη, ταχυδρομική διεύθυνση και τηλέφωνο μονάδας
57	Κέντρο Στήριξης Οικογένειας (κέντρο Υποδοχής και Ενημέρωσης και Στέγη Μητέρας)	Ι.Μ. Αθηνών, α) Κέντρο Υποδοχής και Ενημέρωσης (Ακαδημίας 95) τηλ. 210-3811274 β) Στέγη Μητέρας (Λέρου 6, Κυψέλη) τηλ. 210-8641300
58	Θεοκλήτειον Ίδρυμα προικοδοτήσεως πολυτέκνων οικογενειών	Ι.Μ. Αιτωλίας και Ακαρνανίας τηλ. 26310-22421
59	«Οι Άγιοι Ανάργυροι» Λύρειον παιδικόν ίδρυμα ορφανών και απόρων	Ι.Μ. Αττικής τηλ. 22940-79240-3
60	«Ο Μελιτεύς» Παπάφειον Κέντρον παιδικής μερίμνης	Ι.Μ. Θεσσαλονίκης Παπάφη 33, Θεσσαλονίκη τηλ. 2310-203910
61	Φιλανθρωπικά καταστήματα	Ι.Μ. Ιωαννίνων
62	«Διέξοδος» Κέντρο πρόληψης και καταπολέμησης ναρκωτικών	Ι.Μ. Καστορίας
63	Πτωχοκομείον	Ι.Μ. Κεφαλληνίας
64	«Λογία Φιλαδελφίας και Αγάπης»	Ι.Μ. Λαρίσης
65	Ορφέας (καταπολέμηση ναρκωτικών)	Ι.Μ. Λαρίσης
66	Κέντρον αποκαταστάσεως και επανεντάξεως στην κοινωνία των ναρκωμανών και των φυλακισμένων	Ι.Μ. Νεαπόλεως
67	«Ο καλός Σαμαρείτης»	Ι.Μ. Νέας Ιωνίας Αρτάκης 5, Ν. Φιλαδέλφεια τηλ. 210-2520120
68	Ιερά εξομολόγησις δια άτομα με προβλήματα ακοής που εξυπηρετείται «υπό ειδικού ιερέως»	Ι.Μ. Πατρών
69	Λεούσειον ίδρυμα χρονίως πασχόντων	Ι.Μ. Ύδρας, Σπετσών, Αιγίνης τηλ. 22970-22676
70	«Η Αγία Ανθούσα» Στέγη κατακοίτων	Ι.Μ. Φιλίππων

α/α	Ονομασία μονάδας, κατηγορία Α.Μ.Ε.Α. και είδος προσφερόμενης διακονίας	Ι. Μητρόπολη, ταχυδρομική διεύθυνση και τηλέφωνο μονάδας
71	«Ο Άγιος Ελευθέριος» Στέγη κατακοίτων	Ι.Μ. Φιλίππων
72	«Αγία Σκέπη» Γηροκομείο που παραχωρήθηκε στην εταιρία ΟΡΙΖΩΝ για κέντρο κλειστής νοσηλείας παιδιών με ειδικές ανάγκες.	Ι.Μ. Φλωρίνης
73	Κέντρο προλήψεως ναρκωτικών	Ι.Μ. Χαλκίδος τηλ. 22210-78118
74	Ψυχιατρείον/Σύνδεσμος προστασίας απόρων και ασθενών παιδών	Περιφέρεια Φαναρίου-Κερατίου Κόλπου
75	Θεοχαρίδειον ίδρυμα. Κέντρο κοινωνικής συμπαράστασης νέων	Ι.Μ. Κυδωνίας Αρχοντάκη 4, Χανιά τηλ. 28210-28488
76	Οίκος στοργής, αγάπης και περιθάλψεως χρονίως πασχόντων	Ι.Μ. Λάμπης

Πηγή: α) Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος έτους 1997, έκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, σ. 301-912.

β) Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος έτους 2004, έκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, σ. 367-888.

3.2. Κατηγορίες Α.Μ.Ε.Α., κριτήρια παρεχόμενης στήριξης και αριθμός προσώπων που καλύπτει η αναπτυγμένη ειδική δράση των Ι.Μ.

Όπως προκύπτει από τα δεδομένα της έρευνας, η «τρίτη ηλικία» στηρίζεται από το μεγαλύτερο μέρος των Ι.Μ. (74%), τα πρόσωπα με κινητικά προβλήματα και νοητική υστέρηση καλύπτονται από το αυτό κατά κατηγορία ποσοστό (48%) και τα πρόσωπα με αισθητηριακά προβλήματα (όρασης, ακοής) σε πολύ μικρότερο ποσοστό κατά κατηγορία (9%). Τέλος, διάφορες άλλες κατηγορίες ειδικών ομάδων (ομογενείς από τη Β. Ήπειρο και την τέως Ε.Σ.Σ.Δ.) καλύπτονται από το 30% των Ι.Μ., ενώ τα πρόσωπα χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών από ένα πολύ μικρό ποσοστό (4%). Αξιολογώντας τον ποιοτικό χαρακτήρα της παρέμβασης δι-

απιστώνουμε ότι το ενδιαφέρον της Εκκλησίας για την ανάπτυξη της δράσης της κλιμακώνεται ξεκινώντας από εκείνους που αδυνατούν να ζήσουν εντελώς αυτόνομα (πρόσωπα τρίτης ηλικίας, με νοητική υστέρηση, με κινητικά προβλήματα) και επεκτείνεται προοδευτικά καλύπτοντας κλιμακωτά και τις υπόλοιπες κατηγορίες με τα λιγότερα, συγκριτικά, προβλήματα αυτονομίας.

Ως προσδιοριστικά κριτήρια της παρεχόμενης βοήθειας εμφανίζονται να λειτουργούν κυρίως η οικονομική κατάσταση του ιδίου του Α.Μ.Ε.Α. ή της οικογένειάς του (57%) αλλά και το είδος της μειονεξίας (39%), σε πολλές δε περιπτώσεις (ποσοστό 48%) γίνεται συνεκτίμηση και των δύο παραγόντων, ενώ αναφέρονται και άλλα κριτήρια, όπως η εγκατάλειψη από πλευράς οικογενειακού περιβάλλοντος, η καταγωγή-προέλευση (ομογενείς, αλλοδαποί), η έξοδος από ίδρυμα, καθώς και η δυνατότητα εκπαίδευσης (ασκήσιμα πρόσωπα). Η αναφορά στους αλλοδαπούς, τους ομογενείς και τους Β-Ηπειρώτες δεν υπονοεί την κατάταξη των προσώπων αυτών στα Α.Μ.Α. Αντιθέτως, συνηγορεί στη χρήση του όρου Α.Μ.Ε.Α. με το ευρύ εννοιολογικό περιεχόμενό του, στο οποίο περιλαμβάνονται όλες οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και, κατ' αρχάς, τα Α.Μ.Α. Κατά την άποψή μας, το κριτήριο για την κατανομή της στήριξης στους ενδεείς και τους πάσχοντες διαμορφώνεται βάσει παραμέτρων που προσδιορίζουν τον βαθμό αυτονομίας και αυτοδυναμίας του προσώπου προς το οποίο παρέχεται η στήριξη. Δηλαδή, το βασικό κριτήριο, που είναι ο βαθμός αυτονομίας του προσώπου, έχει αναδείξει ως πρώτη προτεραιότητα την «τρίτη ηλικία», ένα μεγάλο μέρος της οποίας εντάσσεται προοδευτικά στην κατηγορία των Α.Μ.Ε.Α. Έτσι, η προτίμηση επικεντρώνεται σε τρεις ομάδες που έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό πρόβλημα την αδυναμία αυτοδυναμίας, οποιουδήποτε είδους και βαθμού.

Ως προς το πλήθος των προσώπων που καλύπτονται από την υπέρ αυτών αναπτυγμένη δράση, στο 43% των Ι.Μ. ο αριθμός των Α.Μ.Ε.Α. δεν ξεπερνά τα 100 πρόσωπα ανά Ι.Μ., ενώ στο 9% των Ι.Μ. ο αριθμός αυτός ανέρχεται στα 100-150 πρόσωπα. Σε ό,τι αφορά στις υπόλοιπες Ι.Μ., το 26% καλύπτει 150-250 πρό-

σωπα ανά Ι.Μ. και μόλις το 4% 400 πρόσωπα. Κατά την άποψή μας, η ύπαρξη ειδικών ενεργειών για 100 περίπου, κατά μέσο όρο, πρόσωπα σε καθεμιά από τις 23 Ι.Μ. δεν αποτελεί ένδειξη επαρκούς ανάπτυξης σχετικής δράσης. Ως εκ τούτου, γίνεται καταφανής η ανάγκη «γνωριμίας» με τις ήδη υπάρχουσες πρωτοβουλίες και προτάσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως πηγή έμπνευσης ή παρώθησης για τη διεύρυνση του αριθμού και των κατηγοριών των προσώπων προς τα οποία απευθύνεται η ήδη αναπτυγμένη ή η προτεινόμενη νέα δράση.

3.3. Πηγές προέλευσης της παρεχόμενης οικονομικής, εκπαιδευτικής και ψυχολογικής-πνευματικής στήριξης και κίνητρα της δράσης υπέρ των Α.Μ.Ε.Α.

Η παρεχόμενη οικονομική στήριξη έχει ως κύρια πηγή προέλευσης το Φιλόπτωχο Ταμείο (σε ποσοστό 80% περίπου). Ως προς τα πρόσωπα στα οποία αφορά η στήριξη, στις περισσότερες από τις μισές περιπτώσεις (ποσοστό 52%) παρέχεται στο ίδιο το Α.Μ.Ε.Α., στο 30% των περιπτώσεων δεν παρέχεται μόνο στο Α.Μ.Ε.Α. αλλά και στην οικογένειά του, σε λιγότερες δε περιπτώσεις μόνο στην οικογένειά του (13%). Δηλαδή, στις περισσότερες των περιπτώσεων καλύπτει, κατ' αρχάς, το πρόσωπο που στερείται οικονομικής αυτοδυναμίας (82%) και στη συνέχεια την οικογένειά του (43%). Κατά την άποψή μας, η προτεραιότητα αυτή, εφόσον δεν αγνοεί την προοπτική της προοδευτικής οικονομικής αυτοδυναμίας του προσώπου, συμβάλλει περαιτέρω στην κοινωνική του ένταξη.

Σε ό,τι αφορά στην εκπαιδευτική στήριξη που παρέχεται εκ μέρους του 87% των Ι.Μ., αυτή προσφέρεται: (i) κυρίως, από συγγενή με την Εκκλησία ιδρύματα γενικότερης δράσης (70%), (ii) από ειδικά ιδρύματα γενικής εκπαίδευσης, επαγγελματικής κατάρτισης, αποασυλοποίησης κ.λπ. (26%) και (iii) από τα κατηχητικά προγράμματα (22%) στο πλαίσιο της ευρύτερης δραστηριότητάς τους.

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά σε φορείς, μέσω των οποίων πραγματοποιείται η εκπαιδευτική στήριξη, σημειώνουμε ότι παρέχεται, κυρίως, από ιδρύματα (88%), από συλλόγους (50%) και από πνευματικά κέντρα (31%), δηλαδή «συγγενείς» προς την Εκκλησία φορείς, και δευτερευόντως με ενέργειες δικής της πρωτοβουλίας μέσω μονάδων με καθαρά εκπαιδευτικούς στόχους (γενικής εκπαίδευσης ή επαγγελματικής προετοιμασίας) ή με ειδικότερους στόχους, όπως είναι η αποασυλοποίηση. Το γεγονός ότι το έργο αυτό παρέχεται από μη εξειδικευμένους φορείς δεν συνιστά «ιδιαιτερότητα», που συναντάται αποκλειστικώς στη μη εξειδικευμένη για τα θέματα αυτά Εκκλησία, αλλά έρχεται να επιβεβαιώσει την επίδραση της ακολουθούμενης τακτικής στον εκτός της Εκκλησίας χώρο, στον οποίο ο ρόλος της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης των Α.Μ.Ε.Α. είχε αναληφθεί, σχεδόν αποκλειστικά, από ιδρύματα, σωματεία και συλλόγους³⁶.

Η ανάγκη ψυχολογικής και πνευματικής ενίσχυσης του Α.Μ.Ε.Α. για την υπερπήδηση των πάσης φύσεως εμποδίων, τα οποία ανακόπτουν την εξελικτική του πορεία ή την προσπάθεια κοινωνικοποίησής του, είναι γενικώς παραδεκτή. Για την ικανοποίηση της ανάγκης αυτής, πραγματοποιείται συνεργασία της Εκκλησίας με εξειδικευμένα πρόσωπα και φορείς (ειδικούς επιστήμονες, νοσηλευτικά ιδρύματα και συμβουλευτικά κέντρα). Συγκεκριμένα, τα συνεργαζόμενα πρόσωπα και φορείς είναι: i) κληρικοί, λαϊκοί, ειδικοί επιστήμονες (22%), ii) τα προηγούμενα πρόσωπα και τα νοσηλευτικά ιδρύματα (17%), iii) κληρικοί και λαϊκοί (13%) και iv) κληρικοί, λαϊκοί και νοσηλευτικά ιδρύματα (9%).

Σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις, η συνεργασία κληρικών και λαϊκών, πολλές δε φορές ειδικών επιστημόνων και ιδρυμάτων ή άλλων μονάδων, επιβεβαιώνει την αναγνώριση ή την αποδοχή

³⁶ Βλ. σχετ.: α) Δελλασουδάς, Λ., *Η ειδική επαγγελματική κατάρτιση*, ό.π., σ. 31-32, 56-60, 150-152. β) Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά στον ρόλο της Εκκλησίας, βλ.: Σπετσιώτης, Γ. (1993). Η συμβολή της Εκκλησίας στην αντιμετώπιση του προβλήματος της επαγγελματικής κατάρτισης και κοινωνικής ενσωμάτωσης των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Περιοδικό *Γρηγόριος ο Παλαμάς*, τχ. 747, Θεσσαλονίκη, σ. 184, 190 και 194.

της ανάγκης για συμβολή και συνεργασία όλων των πλευρών. Ένα δεύτερο σημαντικό στοιχείο είναι ότι σε όλους σχεδόν τους συνδυασμούς έχουμε την παρουσία κληρικών, γεγονός το οποίο μαρτυρεί ότι η Εκκλησία δεν έχει «παραδώσει» σε άλλους το συγκεκριμένο έργο, αλλά το επιτελεί η ίδια με τη συνεργασία απλών λαϊκών ή και εξειδικευμένων προσώπων και φορέων. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η επικρατούσα μορφή της παρεχόμενης πνευματικής και ψυχολογικής στήριξης είναι αυτή του συνδυασμού εθελοντικής και αμειβόμενης εργασίας (43%). Πάντως, είναι προφανής η σημασία της εθελοντικής προσφοράς³⁷ στη σημερινή εποχή με το «λιγότερο κοινωνικό κράτος»³⁸ και τις ποικίλες κοινωνικές ανάγκες. Από την άλλη πλευρά, σε καμία περίπτωση η «υγιής» φιλανθρωπία δεν συνεπάγεται υποκατάσταση ή αντικατάσταση του κοινωνικού κράτους, αλλά εκδηλώνεται στο πλαίσιο της συμπληρωματικότητας μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών κοινωνικών

³⁷ Είναι γνωστή η έκταση του εθελοντικού έργου στη χριστιανική Εκκλησία. Παρ' όλα αυτά δεν παύει να υφίσταται η ανάγκη συστηματικής προετοιμασίας όχι μόνο των εθελοντών, αλλά και κάθε άλλου προσώπου που πρόκειται να προσφέρει οποιεσδήποτε υπηρεσίες προς άλλους ανθρώπους και ιδιαίτερα προς τα Α.Μ.Ε.Α. Για την κοινωνική εργασία με θρησκευτικά κίνητρα βλ. και: Furger, F. (1989). *Le monde des valeurs - Le sens de l'action - Les fondements religieux*. Στο *Manuel de l'action sociale en Suisse*, Fehlmann, M. κ.ά., Lausanne: Réalités sociales, σ. 44-45.

³⁸ «Η λειτουργία της κρατικής κοινωνικής πολιτικής συνδέεται αναμφισβήτητα σε μεγάλο βαθμό με τις εξελίξεις στη δομή συμπληρωματικών τεχνικών κοινωνικής προστασίας... Αρκετοί μάλιστα υποστηρίζουν ότι μια τέτοια διεύρυνση αποβαίνει αναγκαία από τη στιγμή που η συρρίκνωση της κοινωνικής προστασίας, που παρέχεται από τα κρατικά συστήματα κοινωνικής πολιτικής, θα έχει ως αποτέλεσμα τη μετατόπιση των ευθυνών προς τις παραδοσιακές αυτές τεχνικές» (οικογένεια, φιλανθρωπία, ιδιοκτησία, ιδιωτική ασφάλιση, αποταμίευση, αστική ευθύνη, αμοιβαία βοήθεια). Βλ. σχετ. Αμίτσης, Γ. (1993). Το θεσμικό πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής σε σχέση με τις λιγότερο ευνοημένες ομάδες - Η κάλυψη των ηλικιωμένων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Στο συλλογικό έργο *Θεσμοί και ρυθμίσεις της κοινωνικής πολιτικής. Άνεργοι-Ηλικιωμένοι-Άτομα με ειδικές ανάγκες. Αστική μεγέθυνση και κράτος Πρόνοιας*, Χτούρης, Σ. (επιστημον. υπεύθυνος), Αθήνα: Πράξις, σ. 148-149. Πρβλ.: Απόφαση του Συμβουλίου 93/136/ΕΟΚ της 25ης Φεβρουαρίου 1993 για τη θέσπιση τρίτου κοινοτικού προγράμματος δράσης υπέρ των ατόμων με ειδικές ανάγκες (HELIOS II 1993-96), Ε.Ε. L. 56/30/9.3.93, άρθρο 3 περίπτωση (γ), άρθρο 4 περίπτωση (α), 2η παράγραφος, παράρτημα περίπτωση 1.1.

θεσμών³⁹, καθόσον μάλιστα, τόσο διεθνώς όσο και στη χώρα μας, το κοινωνικό κράτος προοδευτικά συρρικνώνεται με ενδεχόμενες μελλοντικές επιπτώσεις, το μέγεθος και η έκταση των οποίων δεν είναι δυνατόν να προδιαγραφεί τη στιγμή αυτή. Άλλωστε, η προνομιακή φροντίδα και «μεροληψία» προς όφελος των φτωχών, των μειονεκτούντων και αυτών που στερούνται των δικαιωμάτων τους είναι χαρακτηριστικά της χριστιανικής αγάπης, η οποία ως κοινωνική δράση, ως διακονία, μεταβάλλεται σε κοινωνική πολιτική⁴⁰. Βέβαια, η προσφορά αυτή θα πρέπει να μην υποκρύπτει την απλή συμπόνια, την τυπικότητα, την προβολή, τις κατ' έθος ενέργειες (χρέος, προσωπική ανάγκη, ανταπόκριση σε αιτήματα) κ.ά., αλλά τη συμπάθεια (με την έννοια του ρήματος συμπάσχω) και την ειλικρινή αγάπη⁴¹. Πράγματι, από τις απαντήσεις των Ι.Μ. προκύπτει, όπως άλλωστε είναι φυσικό για τον χώρο της Εκκλησίας, ότι τα βασικά κίνητρα της δράσης υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. είναι η αγάπη προς τον συνάνθρωπο με το ευαγγελικό της περιεχόμενο (70%) και η φιλανθρωπία (52%). Ακολουθούν το χρέος του ανθρώπου προς τον συνάνθρωπο (35%), η συμπάθεια (17%) (με την έννοια που προσδιορίσαμε παραπάνω), η προσωπική ανάγκη (13%) και τέλος τα αιτήματα από πλευράς των οργανώσεων των Α.Μ.Ε.Α. (9%).

3.4. Επαγγελματική αποκατάσταση των Α.Μ.Ε.Α.

Όπως προκύπτει από τα δεδομένα της έρευνας, ορισμένες Ι.Μ. έχουν αναπτύξει δράση υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. με δραστηριότη-

³⁹ Στην Ελλάδα, «το νομικό πλαίσιο κοινωνικής προστασίας αποτελεί πολλές φορές ένα κενό σχήμα τυπικής υπεργύμησης που δεν ακολουθείται από ουσιαστικά και λειτουργικά συστήματα πρόνοιας και ασφάλισης. [...] Η ανάπτυξη της συνέργειας των δημόσιων και ιδιωτικών θεσμών φαίνεται στα πλαίσια αυτά ως μία από τις βασικές λύσεις για την ανάπτυξη της κοινωνικής προστασίας στην χώρα μας». Βλ. Χτούρης, Σ., *Αντιφάσεις του εκσυγχρονισμού και Κράτος Πρόνοιας στην Ελλάδα*, ό.π., σ. 54.

⁴⁰ Βλ. σχετ.: Furger, F., *Le monde des valeurs*, ό.π., σ. 47.

⁴¹ «εντολήν καινήν δίδωμι υμίν ίνα αγαπάτε αλλήλους» (Ιω. 13, 34). «...δευτέρα δέ [εντολήν] ομοία αυτή αγαπήσεις τόν πλησίον σου ως σεαυτόν. εν ταύταις ταις δυσίν εντολαίς όλος ο νόμος και οι προφήται κρέμονται» (Ματθ. 22, 39-40).

τες επαγγελματικής προετοιμασίας και αποκατάστασης, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται: η τοποθέτηση σε θέσεις εργασίας εντός και εκτός του χώρου αρμοδιότητας της Εκκλησίας (26%), η συμβουλευτική σχολικού και επαγγελματικού προσανατολισμού (17%), η πληρωμή διδάκτρων (9%), η προεπαγγελματική εκπαίδευση ή η επαγγελματική κατάρτιση (9%), η αναζήτηση εργασίας ή η ηθική στήριξη για ανεύρεση εργασίας (9%), η προστατευόμενη εργασία (4%) και η στέγαση με τη μορφή φιλοξενίας σε ιδρύματα (4%).

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι στις περισσότερες από τις μισές Ι.Μ., απ' αυτές που έχουν αναπτύξει γενικότερη δράση υπέρ των Α.Μ.Ε.Α., υφίσταται ένα πλέγμα δραστηριοτήτων επαγγελματικής προετοιμασίας και αποκατάστασης. Κατά συνέπεια, η συστηματοποίηση και διεύρυνση της δραστηριότητας αυτής, σε μια εποχή κατά την οποία τα ποσοστά ανεργίας του γενικότερου πληθυσμού των χωρών της Ε.Ε. εμφανίζονται ιδιαίτερα υψηλά (κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας τα σχετικά ποσοστά κυμαίνονταν από 3,3% έως 22,3%, με μέσο όρο σε επίπεδο Ε.Ε. 11% περίπου του εργατικού δυναμικού)⁴², θα έχει οπωσδήποτε θετική επίδραση στις κατ' εξοχήν δοκιμαζόμενες ειδικές ομάδες, διότι φτώχεια και αναπηρία συνδέονταν πάντοτε στενά⁴³, δημιουργώντας διάφορων μορφών εξαρτήσεις⁴⁴.

Ως προς την απασχόληση και τις επαγγελματικές ειδικότητες (θέσεις εργασίας) στον τομέα δραστηριότητας της Εκκλησίας, προέκυψε ότι στο 30% των Ι.Μ., που απάντησαν στο ερωτηματο-

⁴² Βλ. σχετ. στοιχεία της Eurostat για το τέλος του 1996. Η Ελλάδα μόλις υπολείπεται του μέσου όρου της Ε.Ε. (11%), δεδομένου ότι έφθασε το 10% (εφημερίδα *Το Βήμα*, 16 Μαρτίου 1997, σ. Α43).

⁴³ Βλ.: α) «Γνώμη» της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής των Ε.Κ. «Προβλήματα των αναπήρων», Βρυξέλλες, Σεπτέμβριος 1981 (αριθμ. καταλ. ESC-81-013-EN). β) Κογκίδου, Δ., Πανταζής, Π. (1995). Μία βιογραφική προσέγγιση της φτώχειας των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Άρθρο στο *Άτομα με ειδικές ανάγκες*, Καΐλα, Μ., Πολεμικός, Ν. και Φιλίππου, Γ. (επιμελητές έκδοσης), τόμ. Β', 2η έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 883-890.

⁴⁴ Βλ. Sussman, M. (1981). Ανάπηροι και άποροι σε κατάσταση εξάρτησης: εννοιολογικές ομοιότητες και ανάγκες για έρευνα. Ζάρναρη, Ό. (μετάφραση-διασκευή), *Εκλογή*, τχ. 54, σ. 6-13.

λόγιο, τα Α.Μ.Ε.Α. εργάζονται ως ακολούθως: νεωκόροι (22%), κηπουροί (22%), αγιογράφοι (13%), ιεροψάλτες (4%), κατηχητές (4%) και βοηθοί μαγείρων σε ιδρύματα (4%). Στους εκτός του χώρου της Εκκλησίας τομείς, τα πρόσωπα που έχουν τοποθετηθεί σε θέσεις εργασίας με ενέργειες της Εκκλησίας, εργάζονται ως εξής: απασχολούμενοι σε εργασίες γραφείου (13%), υπάλληλοι του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα (9%), χειρώνακτες (13%) και βοηθοί μαγείρων σε ιδρύματα (4%).

Από τη συνοπτική αυτή εικόνα των θέσεων εργασίας εντός και εκτός του χώρου αρμοδιότητας της Εκκλησίας, στις οποίες έχουν τοποθετηθεί Α.Μ.Ε.Α., διαπιστώνουμε ότι υπάρχει μια ικανοποιητική διασπορά σε όλους σχεδόν τους τομείς απασχόλησης, πάντοτε βέβαια με τη μορφή της εξαρτημένης εργασίας. Η μορφή ενίσχυσης που απουσιάζει εντελώς είναι η στήριξη για αυτοαπασχόληση, η οποία, και γενικότερα, δεν αποτελεί συνήθη εικόνα. Σημειώνεται ότι τα προγράμματα επιδότησης της απασχόλησης του Ο.Α.ΕΔ. έχουν πρόβλεψη και για την αυτοαπασχόληση, ενώ υπάρχουν και οι ευνοϊκές διατάξεις υποχρεωτικής πρόσληψης των Α.Μ.Ε.Α. σε θέσεις εργασίας κατά ορισμένο ποσοστό του αριθμού των θέσεων που προσφέρονται κάθε φορά. Επίσης, στο πλαίσιο αυτό, η Εκκλησία θα μπορούσε να «επιλέγει» προμηθευτές που χρησιμοποιούν στις επιχειρήσεις τους και Α.Μ.Ε.Α. και, αντίστροφα, να καταρτίζει προσωπικό, το οποίο λόγω της επαγγελματικής εξειδίκευσής του θα το προτιμούν οι επιχειρήσεις παραγωγής εκκλησιαστικών ειδών.

3.5. Ψυχαγωγία των Α.Μ.Ε.Α.

Όπως σημειώσαμε στην αρχή, η επαγγελματική και οικονομική ένταξη αποτελούν βασικό παράγοντα κοινωνικής ένταξης και αναγνώρισης, καθώς και καλλιέργειας της αυτοεκτίμησης (υποκεφάλαια 1.1-1.3). Η συμβολή της Εκκλησίας και προς την κατεύθυνση αυτή είναι δεδομένη στο μέτρο, βέβαια, και στον βαθμό που είναι δυνατή η ικανοποίηση της ανάγκης αυτής (βλ. υποκεφάλαιο 3.4). Όμως, η απασχόληση και η αυτοεκτίμηση, αν και συ-

μπεριλαμβάνονται στις προϋποθέσεις για την ικανοποίηση μιας σειράς άλλων αναγκών δεν είναι, και δεν πρέπει να είναι, τα μόνα ζητούμενα. Υπάρχουν και άλλα ζητήματα, τα οποία αφορούν στην ικανοποίηση και άλλων ψυχικών αναγκών του ανθρώπου, όπως είναι η ψυχαγωγία. Μεταξύ των βασικών προϋποθέσεων, οι οποίες πρέπει να συντρέξουν για να υπάρξει δυνατότητα ψυχαγωγίας του κάθε ανθρώπου, περιλαμβάνονται: η ύπαρξη ελεύθερου χρόνου, οι προσωπικές απόψεις και απαιτήσεις για την ψυχαγωγία, η ύπαρξη γνώσης για τον τρόπο οργάνωσης και χρήσης του ελεύθερου χρόνου, το πολιτιστικό επίπεδο του υποκειμένου της ψυχαγωγίας και οι αντικειμενικές δυνατότητες ή οι επικρατούσες γενικότερες συνθήκες. Η ψυχαγωγία αποτελεί σημαντική αναγκαιότητα, ιδιαίτερα για τα νεαράς ηλικίας Α.Μ.Ε.Α., λαμβανομένου υπόψη ότι η μουσική, το δραματικό παιχνίδι και γενικότερα η «δραματοποίηση στην εκπαίδευση», οι εικαστικές τέχνες, οι εκδρομές, τα αθλητικά παιχνίδια κ.λπ. χρησιμοποιούνται και για θεραπευτικούς σκοπούς⁴⁵. Ειδικά στο χώρο της Εκκλησίας υπάρχουν πρόσθετες

⁴⁵ Βλ. σχετ.: α) Γρυπάρης, Α.Φ. (1995). Οι εικαστικές δραστηριότητες στην εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Στα πρακτικά *Άτομα με ειδικές ανάγκες*, ό.π., σ. 680-687. β) Erickson, E. (1975). Η παιδική ηλικία και η κοινωνία. Κουτρουμπάκη, Μ. (μετάφραση), Αθήνα: Καστανιώτης, σ. 233 και 243. γ) Ferriere, H. (1958). *Σύντομος Εισαγωγή εις την νέαν αγωγήν*. Κωσταδήμα, Γ. (μετάφραση), Αθήνα: Χριστιανική Ένωση Εκπαιδευτικών Λειτουργών, σ. 25-30 και 69. δ) Herbert, M. (1995). *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας*. Παρασκευόπουλος, Ι. (επόπτης ελληνικής έκδοσης), τόμ. β', 6η έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 226-8. ε) Κασιώλας, Ε. (1989). Ψυχαγωγία. Στην *Παιδαγωγική-Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 5175, ζ) Κοντογιάννη, Α. (1989). *Το βιβλίο της δραματοποίησης*, Αθήνα: Αλκηστis, σ. 7-8, 218 κ.ε. ζ) Της ιδίας (1995). *Μουσεία και σχολεία, δεινόσαυροι κι αγγεία*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 103. η) Orff, G. (1980). *The Orff music therapy*. Murray, M. (μετάφραση στην αγγλική), London: Schott & Co. Ltd. θ) Παρασκευόπουλος, Ι. (1980). *Νοητική καθυστέρηση*, Αθήνα, σ. 182. ι) Σακελλαρίου, Χ. Η τέχνη ως μέσο θεραπευτικό, στο *Άτομα με ειδικές ανάγκες*, ό.π., σ. 674-9. ια) Shuman, R.B. Δραματοποίηση στη Διδασκαλία. *Παιδαγωγική και Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια*, ό.π., σ. 1558-1560. ιβ) Stahel, N. (1987). *Το σχέδιο ως έκφραση ψυχικών τραυμάτων*. Λαμπράκη-Παγανού, Α. (μετάφραση), Αθήνα: Επικαιρότητα.

ευκαιρίες ανάπτυξης των ενεργειών αυτών, μέσω της βυζαντινής μουσικής⁴⁶ και άλλων ανάλογων δραστηριοτήτων.

Από τα δεδομένα της έρευνας προκύπτει ότι όπου αναφέρεται οποιασδήποτε μορφής ψυχαγωγική εκδήλωση (στο 65% των Ι.Μ.), αυτή εμφανίζεται ως ομαδική ενέργεια και εκδηλώνεται με διάφορες μορφές. Οι επικρατούσες μορφές είναι οι εκδρομές (61%), κυρίως προσκυνηματικού χαρακτήρα, και ακολουθούν οι κατασκηνώσεις και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις (30%), αλλά και η παρακολούθηση ή διοργάνωση θεατρικών παραστάσεων (26%), οι εορταστικές και επετειακές εκδηλώσεις (9%) και η συνήθης ή επ' ευκαιρία ψυχαγωγία εκτός χώρων εκκλησιαστικού κλίματος (9%), ενώ μία «νεωτερίζουσα», για τον συγκεκριμένο ερευνητικό χώρο, μορφή ψυχαγωγίας είναι η άθληση. Για τους αλλοδαπούς αναφέρθηκαν στο πλαίσιο της ψυχαγωγίας και διαλέξεις, ενώ για την «τρίτη ηλικία» η ψυχαγωγία τελείται μέσω των επισκέψεων που πραγματοποιούν παιδιά κατηχητικών σχολείων στα ιδρύματα διαμονής των προσώπων αυτών. Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι προσφέρεται μια σημαντική ποικιλία μορφών ψυχαγωγίας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν πρέπει να διευρυνθούν παρόμοιες ενέργειες και παράλληλα να τύχουν επαρκούς δημοσιοποίησης οι ήδη υπάρχουσες. Κατά την άποψή μας, η δυνατότητα συμμετοχής σε θερινές κατασκηνώσεις συμβάλλει ιδιαίτερα και σε κάθε προσπάθεια κοινωνικής αλληλοαποδοχής και συμβίωσης⁴⁷.

3.6. Προτάσεις για νέας μορφής δράσεις

Σύμφωνα με τα όσα προαναφέραμε (υποκεφάλαιο 1.3), ένας από τους βασικούς στόχους της πρώτης ερευνητικής φάσης είναι η αναζήτηση των προτάσεων και απόψεων όλων εκείνων, οι

⁴⁶ Βλ.: Βουρλής, Α. (1999). Η ιερά ψαλμωδία ως μέσον αγωγής ατόμων με ειδικές ανάγκες. Στα πρακτικά ημερίδας *Εκκλησία και Α.Μ.Ε.Α.*, Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, σ. 99-119.

⁴⁷ Βλ. σχετ.: Gobmann, Kl. (1989). The integration of the handicapped in Sweden. *Panorama*, International Journal of Comparative Religious education and values, τόμ. 1, τχ. 2, Germany: M. Kwiran, σ. 13-14.

οποίοι σήμερα εκφράζουν την Εκκλησία ή εμπνέονται και εργάζονται στο χριστιανικό κλίμα. Στις προτάσεις που διατυπώθηκαν εκ μέρους της Εκκλησίας, διακρίνεται μια τάση «εκσυγχρονισμού», με την έννοια της αντιμετώπισης των σύγχρονων αναγκών και απαιτήσεων. Όπως προκύπτει από τον πίνακα 8, σχεδόν κάθε Ι.Μ. έχει και από μία πρόταση για μία νέα μορφή προσπάθειας στο πλαίσιο των ενεργειών κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α. Οι προτάσεις αυτές, παρόλο ότι για τον χώρο της κοινωνικής πρόνοιας και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας δεν αποτελούν άγνωστες ενέργειες, για τον χώρο της ορθόδοξης χριστιανικής Εκκλησίας συνιστούν, τουλάχιστον ορισμένες απ' αυτές, καινοτομικές ενέργειες, ακόμη και για τη σημερινή πραγματικότητα.

Ως προς τις διατυπωθείσες προτάσεις εκ μέρους δύο Ν.Ο., αυτές αναφέρονται αφενός μεν σε δύο βασικές για την κοινωνική ένταξη προϋποθέσεις, δηλαδή την επαγγελματική και την πνευματική στήριξη, αφετέρου δε στη λειτουργία της αγαπητικής κοινότητας των πιστών, της κοινωνίας του θεού, με γενική ευαισθητοποίηση και δραστηριοποίηση του πληρώματος της Εκκλησίας.

Τέλος, οι ενέργειες οι οποίες προτείνονται εκ μέρους των προσώπων που έλαβαν μέρος στην ημερίδα της 9ης Μαΐου 1994 (βλ. πίν. 2), διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: α) Ενέργειες οι οποίες περιλαμβάνονται σε αυτές που έχουν προταθεί και από τις άλλες πηγές άντλησης των πληροφοριών ή που εφαρμόζονται ήδη (εκδηλώσεις ενημέρωσης-ευαισθητοποίησης, αξιοποίηση σύγχρονης τεχνολογίας, συνεργασία με το εξωτερικό, λειτουργία ειδικών σχολείων-κέντρων στήριξης, πρόνοια για τα ορφανά, συμβουλευτική γονέων, απογραφή Α.Μ.Ε.Α.). β) Ενέργειες που αποτελούν νέα ή πρωτότυπη πρόταση και συγκεκριμένα: δημιουργία ειδικής συνοδικής επιτροπής, επιμόρφωση εκπαιδευτικών για να καταρτιστούν ειδικά στελέχη, προβολή ταλέντων μεταξύ των Α.Μ.Ε.Α., θέσπιση ισχυρής νομοθεσίας, εισαγωγή σχετικού μαθήματος στη Θεολογική Σχολή.

Πίνακας 8. Προτάσεις των Ι.Μ. της Ελλάδος για νέες μορφές δράσης της Εκκλησίας υπέρ της κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α.

α/α	Νέες μορφές δράσης	Ι.Μ. (N = 23)
		%
1	Ειδικά ιδρύματα-σχολεία ή κέντρα εκπαιδευτικής στήριξης (με κανονική παραμονή των Α.Μ.Ε.Α. στο οικογενειακό περιβάλλον)	13,04
2	Δημιουργία φορέα τοποθέτησης σε θέσεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα	8,7
3	Συντονισμός με κρατικούς και κοινωνικούς φορείς	8,7
4	Σύσταση ειδικών επιτροπών κληρικών και προσώπων με ειδική κατάρτιση	4,34
5	Γενική δραστηριοποίηση	4,34
6	Ενημέρωση	4,34
7	Σύγχρονη οργάνωση παροχής υπηρεσιών	4,34
8	Ρυθμιστής-συντονιστής όλων των ενεργειών κοινωνικής ένταξης η Εκκλησία	4,34
9	Εφαρμογή μορφών «ανοικτής περίθαλψης»	4,34
10	Πρωτοβουλίες αποασυλοποίησης	4,34
11	Ευαισθητοποίηση του πληρώματος της Εκκλησίας	4,34
12	Οργάνωση κέντρου ευρωπαϊκών προδιαγραφών	4,34
13	Έλλειψη απάντησης	43,47

3.7. Εκπαίδευση-εξειδίκευση στελεχών εφαρμογής της διαδικασίας ένταξης

Προκειμένου να καταστεί αποτελεσματική η δραστηριοποίηση της Εκκλησίας, ως προς την κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α., είναι απαραίτητη η αναζήτηση κατάλληλων προσώπων και η εν συνεχεία εξειδίκευσή τους. Τα πρόσωπα που ενδείκνυται να αναλάβουν το υπόψη έργο πρέπει -σύμφωνα με τις προτάσεις των Ι.Μ.- να αναζητηθούν μεταξύ των «πτυχιούχων» (γενικώς ή ορισμένων ειδικοτήτων σχετικών με το αντικείμενο-στόχο), των νοσηλευτών/τριών, των ειδικών επαγγελματιών, των γυναικών και των προσώπων τα οποία τα διακρίνουν αρετές, όπως: ήθος, πίστη, αγάπη, εθελοντισμός και διάθεση συνεργασίας με την Εκκλησία. Επίσης, προτείνεται η εκπαίδευση όλων εκείνων που ήδη εργάζονται στον χώρο της Εκκλησίας. Οι προτάσεις από την ημερίδα της 9ης Μαΐου: α) υποστηρίζουν ότι τα υπόψη στελέχη πρέπει να διακρίνονται για τη γνώση της χριστιανικής διδασκαλίας και να εκφράζουν το χριστιανικό πνεύμα, β) θεωρούν ότι οι Ι. Μονές μπορούν να αναλάβουν και αυτές έναν τέτοιο ρόλο (κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α.), γ) προτείνουν την εκπαίδευση και των γονέων των Α.Μ.Ε.Α., δ) υποστηρίζουν ότι η εκπαίδευση των στελεχών επιτυγχάνεται μέσω της άμεσης επικοινωνίας με τα Α.Μ.Ε.Α. και της ενασχόλησης με τα προβλήματά τους.

Όσον αφορά στους κύριους τομείς δράσης των στελεχών κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α., οι οποίοι προτείνονται εκ μέρους των Ι.Μ., αυτοί είναι: α) της πνευματικής στήριξης [ηθικής, ψυχολογικής και θρησκευτικής (40%)] β) της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης (22%), γ) της ιατρικής και της «θεραπευτικής» παρέμβασης (13%), δ) της οικονομικής και κοινωνικής στήριξης (9%) και ε) της ψυχαγωγίας (4%). Η βασική πρόταση εκ μέρους των Ν.Ο. επικεντρώνεται κυρίως στην ψυχολογική στήριξη και την ηθική συμπαράσταση, καθώς και στη συμβουλευτική

και τον σχολικό και επαγγελματικό προσανατολισμό, δηλαδή εστιάζεται, κυρίως, στον ψυχοπνευματικό τομέα.

3.8. Υλικοτεχνική υποδομή

Η ύπαρξη υλικοτεχνικής υποδομής θεωρείται ως απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή οποιασδήποτε μορφής στήριξης προς τα Α.Μ.Ε.Α. Είναι αυτονόητο ότι η υλικοτεχνική υποδομή πρέπει να παραλλάσσει ανάλογα με τον χαρακτήρα της στήριξης (εκπαιδευτική, επαγγελματική, οικονομική κ.λπ.) και τη μορφή της ειδικής ανάγκης. Οι βασικές ανάγκες ως προς την υλικοτεχνική υποδομή, όπως προσδιορίζονται από τις απαντήσεις των Ι.Μ., είναι κυρίως: α) η δημιουργία ειδικής κτηριακής συγκρότησης (35%), β) η δημιουργία επαγγελματικών εργαστηρίων (9%) και γ) η ύπαρξη κατάλληλου εξοπλισμού (26%). Σύμφωνα με την πρόταση των Ν.Ο., πέραν της ανάγκης για τη δημιουργία κατάλληλων χώρων, θα πρέπει να διευκολύνεται η εξατομικευμένη στήριξη, εντός όμως περιορισμένου περιβάλλοντος, γιατί δεν είναι δυνατόν το πρόσθετο (το ειδικό) να προσφέρεται σε χώρο κοινής παρουσίας όλων των προσώπων, ανεξάρτητα του αν ονομάζονται ή όχι Α.Μ.Ε.Α. Όμως, με αυτόν τον τρόπο αυξάνεται, όπως πιστεύουμε, ο κίνδυνος της απομόνωσης και της μη καλλιέργειας της συναποδοχής μεταξύ όλων ανεξαιρέτως των προσώπων. Για τον λόγο αυτό, υποστηρίζεται από πλευράς μας η κατά περίπτωση αντιμετώπιση του ζητήματος. Δηλαδή, όταν η επιπρόσθετη-«αναλογική» παρέμβαση (βλ. σχετ. υποσημ. στο υποκεφάλαιο 1.3) απαιτεί εργασία με ομάδες, θα εφαρμόζεται η δυναμική της ομάδας. Επομένως, όταν απαιτείται εξατομικευμένη παρέμβαση, θα ακολουθείται η μέθοδος αυτή και όταν η δυναμική της ομάδας θα λειτουργεί στο πλαίσιο του επιδιωκόμενου γενικότερου σκοπού με στόχο όλες τις πλευρές της υπόστασης του προσώπου, τότε ασφαλώς θα πρέπει να εφαρμόζεται η ακολουθούμενη για τον γενικότερο πληθυσμό διαδικασία. Η διατυπωμένη άποψη, ότι η καθημερινή πρακτική και η προσωπική έρευνα θα δώσουν στον εκπαιδευτικό και

στον κάθε ειδικό τις διαστάσεις του περιβάλλοντος που αρμόζει στις κατά περίπτωση ανάγκες⁴⁸, θεωρούμε ότι εκφράζει την πραγματική αντιμετώπιση του προβλήματος.

3.9. Θρησκευτικές ανάγκες, θρησκευτική αγωγή των Α.Μ.Ε.Α.

Το θέμα των αντικειμενικών εμποδίων, τα οποία δυσχεραίνουν την ικανοποίηση των θρησκευτικών αναγκών των Α.Μ.Ε.Α., και ο τρόπος άρσης τους προσεγγίστηκε χωριστά για καθεμιά από τις τρεις μεγάλες κατηγορίες Α.Μ.Ε.Α. (με αισθητηριακά και κινητικά προβλήματα και με νοητική υστέρηση). Το θέμα τίθεται δοθέντος ότι ήδη για το σύνολο των πιστών εφαρμόζονται διάφορες ρυθμίσεις, οι οποίες αποβλέπουν στο να διευκολύνουν την ικανοποίηση των θρησκευτικών αναγκών τους. Αναφέρουμε για παράδειγμα τις δύο διαδοχικές Θείες Λειτουργίες την ημέρα της Κυριακής. Στο πλαίσιο αυτό είναι αυτονόητο ότι το θέμα της γενικότερης διευκόλυνσης των προσώπων με ειδικές ανάγκες, προκειμένου να ασκήσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα, αποτελεί ένα ζήτημα το οποίο μάλιστα έχει τεθεί και δημοσίως από διάφορες πλευρές κατ' επανάληψη⁴⁹.

Σε ό,τι αφορά στη διευκόλυνση των Α.Μ.Ε.Α. με κινητικά προβλήματα, προτείνεται η τοποθέτηση ραμπών (48%), ειδικών καθισμάτων, ανελκυστήρων και χειρολαβών, καθώς και η προμή-

⁴⁸ Βλ. σχετ.: Lambert, J.-L. (1986²). *Enseignement spécial et handicap mental*, Liège-Bruxelles: P. Mardaga, σ. 172-179.

⁴⁹ Βλ. και: α) σχετικές εισηγήσεις των εκπροσώπων των συνδικαλιστικών φορέων των ιδίων των Α.Μ.Ε.Α., στην ημερίδα της 9ης Μαΐου 1994 *Εκκλησία και Α.Μ.Ε.Α.*, ό.π., σ. 28-30, 137-141. β) Πρότυπους Κανόνες του ΟΗΕ αναφορικά με την ισότητα ευκαιριών για τα Α.Μ.Ε.Α., όπου στον κανόνα 12 (περί θρησκείας) αναφέρεται ότι τα κράτη ενισχύουν τα μέτρα για ισότιμη συμμετοχή των Α.Μ.Ε.Α. στη θρησκευτική ζωή της κοινότητάς τους. *Règles pour l' égalisation des chances des handicapés*, Τμήμα Ενημέρωσης του Ο.Η.Ε., New York, DPI/1424-Μάιος 1994-SM, σ. 31-32. Σύνοψη τόσο του κανόνα αυτού, όσο και των υπολοίπων 21, έχει περιληφθεί και στο *HELIOS II, Ευρωπαϊκός οδηγός ορθής πρακτικής*, ό.π., σ. 131-133.

θεια αμαξιδίων και οι κατ' οίκον επισκέψεις (με το αυτό για όλες τις περιπτώσεις ποσοστό 4%).

Για τα πρόσωπα με αισθητηριακά προβλήματα προτείνονται πρόσθετες ενέργειες κατά την εκτέλεση της Θείας Λειτουργίας, όπως «παράλληλη» μετάφραση (για μη ακούντες), ειδικά προγράμματα θείας λειτουργίας, χρησιμοποίηση συνοδών ή ειδικών εκπαιδευτών, καθώς και χρήση οπτικοακουστικών μέσων.

Για τα πρόσωπα με νοητικά προβλήματα προτείνεται η εισαγωγή καινοτομικών στοιχείων με την παρέμβαση άλλων προσώπων ή «μέσων» (τεχνολογίας). Ειδικότερα, οι προσανατολισμοί των σχετικών προτάσεων είναι τρεις: ο πρώτος εστιάζεται στην ύπαρξη προπαρασκευαστικού σταδίου, προφανώς με την έννοια της κατήχησης, όπως άλλωστε, κατ' αναλογία, συμβαίνει και με την προετοιμασία σε άλλους τομείς εκτός θρησκευτικής ζωής. Ο δεύτερος είναι διπλής κατεύθυνσης και περιλαμβάνει αφενός μεν τη συμβολή εξειδικευμένων κληρικών και στελεχών, αφετέρου δε την τέλεση ειδικών λατρευτικών συνάξεων. Ο τρίτος προσανατολισμός αφορά στην αντιμετώπιση του προβλήματος σε εξατομικευμένο επίπεδο με τη χρησιμοποίηση συνοδών. Όμως, η αντίληψη ότι η αντιμετώπιση του όλου προβλήματος δεν μπορεί να ρυθμιστεί με γενικού χαρακτήρα λύσεις είναι σαφής και γι' αυτό ακριβώς υπάρχει και πρόταση για συνέχιση της μελέτης του από ειδικούς. Η αντιμετώπιση του ειδικού αυτού θέματος για τη συγκεκριμένη ομάδα των Α.Μ.Ε.Α. είναι ασφαλώς το δυσκολότερο των προβλημάτων, γι' αυτό και η προσευχή, που προτείνεται ως λύση, δείχνει τη δυσκολία αντιμετώπισης των γενικότερων προβλημάτων των ανθρώπων με νοητική υστέρηση. Σημειώνεται ότι υπάρχει και η άποψη (4%) ότι δεν χρειάζεται οποιαδήποτε διευκόλυνση, δεδομένου ότι η μετά του Θεού επικοινωνία είναι πνευματική.

Αναφορικά με την εισαγωγή καινοτομικών στοιχείων, ειδικά σε ό,τι αφορά στα πρόσωπα με αισθητηριακά προβλήματα, θεωρούμε ότι τα στοιχεία αυτά, ως προς τον τρόπο εφαρμογής τους και το πρακτικό αποτέλεσμα, θα μπορούσαν να εκφραστούν και με τις ακόλουθες σκέψεις. Τα πρόσωπα με προβλήματα ακοής

δεν μπορούν να παρακολουθήσουν και ακουστικώς τη Θεία Λειτουργία και τις λοιπές ακολουθίες. Μπορούν όμως να καλύψουν, μέχρις ενός σημείου, την ανάγκη τους αυτή με τα γενικώς χρησιμοποιούμενα ιερά βιβλία, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι υπάρχει δυνατότητα ανάγνωσης της γραπτής μορφής των όσων θα ακούγονται σε δεδομένη στιγμή. Άρα το πρόβλημα επικεντρώνεται, κυρίως, στα πρόσωπα με ακουστικές δυσλειτουργίες που δεν μπορούν να διαβάζουν. Όμως, ένα πρόβλημα που εξακολουθεί να υφίσταται, και γι' αυτούς που γνωρίζουν να διαβάζουν, είναι ο συγχρονισμός απαγγελλόμενων ή ψαλλόμενων και αντίστοιχης γραπτής μορφής τους. Ο συγχρονισμός αυτός για τους περισσότερους των πιστών, ακόμη και γι' αυτούς που δεν έχουν προβλήματα ακοής, εφόσον βέβαια χρησιμοποιούν τα σχετικά εγκόλπια που περιλαμβάνουν παράλληλη μετάφραση, είναι σε πολλές περιπτώσεις αν όχι αδύνατος τουλάχιστον δυσχερής, εάν αναζητούν παράλληλα και την ερμηνεία των όσων ακούγονται.

Ακριβώς αυτά τα δύο μειονεκτήματα, ανάγνωσης και συγχρονισμού, θεωρούμε ότι θα μπορούσε να καλύψει η τεχνολογία. Η ύπαρξη μεγάλων ή μικρών οθονών σε διάφορα σημεία του ναού και άλλων χώρων (κηρύγματος κ.λπ.), πάνω στις οποίες θα προβάλλονται σε γραπτή μορφή τα όσα ανά πάσα στιγμή θα ακούουν οι άλλοι πιστοί, είναι οπωσδήποτε μια λύση εφικτή, αφού ήδη εφαρμόζεται και σε εκτός της Εκκλησίας χώρους (πρβλ. παραστάσεις λυρικών έργων). Η παρέμβαση ενός προσώπου μέσω μιας κεντρικής ηλεκτρονικής μονάδας είναι μια πρώτη προσέγγιση ενός δυνατού τρόπου εφαρμογής μιας τέτοιας λύσης. Η ορθόδοξη χριστιανική Εκκλησία εφαρμόζοντας τη δυνατότητα αυτή ασφαλώς καινοτομεί, χωρίς όμως ν' αλλοιώνει, όπως εκτιμούμε, την πνευματικότητα, τον χαρακτήρα, τη δομή και την παράδοση του όλου λατρευτικού σχήματος. Ήδη από την πρώτη έκδοση (1997) των μετά χείρας αποτελεσμάτων σημειώσαμε ότι: *η χριστιανική Εκκλησία μπορεί να πρωτοπορήσει αναθέτοντας την εκπόνηση ερευνητικού σχεδίου και την εν συνεχεία μελέτη και πειραματική εφαρμογή ενός προτύπου αυτόματης μετάφρασης, μέσω του οποίου η προφορική μορφή του λόγου θα μετατρέπεται σε γραπτή ή σε εικό-*

νες ανάλογες προς αυτές της μιμικής (νοηματικής) γλώσσας, όταν αυτό ενδείκνυται. Να σημειωθεί ότι ένα τέτοιο μοντέλο θα μεταφερθεί αυτομάτως και στους τομείς της εκπαίδευσης, των Μ.Μ.Ε., της ψυχαγωγίας και των εκδηλώσεων πάσης φύσεως. Σήμερα, όπως διαφαίνεται από σχετικά εγχειρήματα σε όλους τους τομείς, ο σχετικός προσανατολισμός επικεντρώνεται στη συμβολή προσώπου που θα μεταφράζει, παράλληλα, στη νοηματική γλώσσα τα όσα ακούγονται ή θα την χρησιμοποιεί αυτοτελώς.

Ως προς το θέμα της μη παροχής οποιασδήποτε σχετικής διευκόλυνσης, λόγω του πνευματικού χαρακτήρα της επικοινωνίας με το θείο, θεωρούμε ότι η πνευματικότητα δεν καταργείται, αφού για το σύνολο των πιστών η κατ' αίσθηση αντίληψη, είτε ως συμβολισμός είτε ως εικόνα ή άλλο επαγωγό στοιχείο, αποτελεί «μέσον» μετάβασης από το ορατό στο αόρατο, από το υλικό στο άυλο, από το γήινο στο πνευματικό. Θα ήταν λοιπόν αρνητική διάκριση η στέρηση της κατ' αίσθηση αντίληψης των όσων ακούγονται στο πλαίσιο της θρησκευτικής ζωής, έστω και αν αυτά προσεγγίζονται με «υποκατάστατα» ορατά σημεία. Από την άλλη πλευρά, η προσπάθεια επικοινωνίας με το θείο θα πρέπει να επιχειρείται με την κατά περίπτωση «ενσυναίσθηση»⁵⁰ της ένωσης αυτής, προσβλέποντας βέβαια πάντοτε στη θεία χάρη⁵¹.

Από τις αντίστοιχες προτάσεις των Ν.Ο. έχουμε μια σύμπτωση απόψεων, η οποία στην περίπτωση των προσώπων με κινητικές δυσλειτουργίες επικεντρώνεται μόνο στη διευκόλυνση της μεταφοράς, όχι όμως και της πρόσβασης ή της προσπέλασής τους στον λατρευτικό χώρο. Για τα πρόσωπα με νοητική υστέρηση η σχετική άποψη των Ν.Ο. υποστηρίζει την εισαγωγή οποιασδήποτε

⁵⁰ Με τον όρο «ενσυναίσθηση» εννοούμε την εξίσου ή συγχρόνως μετά των άλλων πιστών αίσθηση του αυτού πράγματος (βλ. και σχετ. λήμμα στην *Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*, ό.π., 4, σ. 1917).

⁵¹ Βλ. σχετ.:α) «...ότι βλέποντες ου βλέπουσι καί ακούοντες ουκ ακούουσιν, ουδέ συνιούσιν... Υμών δέ μακάριοι οι οφθαλμοί, ότι βλέπουσι, καί τά ὦτα υμῶν, ότι ακούουσιν». (Ματθ. 13, 13-16) και β) «...αλλά τά μωρά του κόσμου εξελέξατο ο Θεός ἵνα τους σοφούς καταισχύνῃ, καί τα ασθενή του κόσμου εξελέξατο ο Θεός ἵνα καταισχύνῃ τα ἰσχυρά, καί, τα ἀγενή του κόσμου καί τα ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ο Θεός...» (Α' Κορ. 1, 27-28).

δυνατής καινοτομίας. Για όλες δε τις περιπτώσεις προτείνεται η συνεχής προσωπική συμβολή των ιερωμένων.

Με αφορμή όλα όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως για όλες τις κατηγορίες Α.Μ.Ε.Α., είναι χρήσιμο να τεθεί εδώ ένας γενικότερος προβληματισμός ως προς τη δυνατότητα ενσυνείδητης συμμετοχής όλων ανεξαιρέτως των χριστιανών στη λατρευτική ζωή. Άραγε θα πρέπει να αγνοείται ότι το ζήτημα της κατανόησης των όσων ακούουν κατά τη Θεία Λειτουργία οι εκκλησιαζόμενοι, γενικώς, είναι γενικότερο πρόβλημα⁵² και δεν επικεντρώνεται μόνο στα νοητικώς υστερούντα Α.Μ.Ε.Α.; Άλλωστε, η οποιαδήποτε προσωπική επιλογή όσον αφορά στον τρόπο βιωματικής συμμετοχής του κάθε προσώπου με ειδικές ανάγκες στη θρησκευτική ζωή,

⁵² Βλ. σχετ. Μπαμπινιώτης, Γ. (1997). Τι να αλλάξει στη Θεία Λειτουργία. Άρθρο στην εφημερίδα *Το Βήμα*, Κυριακή 7.9.1997, σ. 39. Στο άρθρο του αυτό ο Γ. Μπαμπινιώτης, Καθηγητής Γλωσσολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, υποστηρίζει ότι: «... Η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος θα έπρεπε να αντιμετωπίσει το καίριο πρόβλημα του εκκλησιασμού. Αν δε θέλουμε να κλείνουμε τα μάτια μας σε μια πραγματικότητα, ένας λόγος -ή έστω- μια δικαιολογία για πολλούς που δεν φθάνουν στην εκκλησία τις Κυριακές κι ένας λόγος για ενοχές ακόμη και για τους περισσότερους εκκλησιαζόμενους είναι ότι δεν αισθάνονται πως συμμετέχουν πραγματικά στη Θεία Λειτουργία [...] τα λόγια του ιερέα φθάνουν αποσπασματικά και δύσκολα στην κατανόησή τους». «Τα κείμενα των ευαγγελικών και αποστολικών περικοπών χάνονται συνήθως σε μια ψαλτή εκφορά των αναγνωσμάτων που τις περισσότερες φορές παραποιεί το νόημα». Στη συνέχεια, ο αρθρογράφος προβαίνει στη διατύπωση ορισμένων προτάσεων, «που είναι ειλικρινείς, δοκιμασμένες σε ορθόδοξες ελληνικές εκκλησίες του εξωτερικού και αποτελεσματικές»: α) Στην είσοδο κάθε ναού να υπάρχουν εγκόλπια της Θ. Λειτουργίας, τα οποία να χρησιμοποιούν οι εκκλησιαζόμενοι, αφού παρακολουθώντας ο πιστός τη Θ. Λειτουργία μέσα από το εγκόλπιο, που μπορεί να περιέχει και μετάφραση σε απλούστερη γλώσσα και λίγες ενημερωτικές επεξηγήσεις, θα καταλαβαίνει όσα λέγονται και τελούνται. β) Να εκφωνούνται αργά, καθαρά και δυνατά, ώστε να ακούγονται από όλους, όλες οι ευχές που λέει ο ιερέας. γ) Τα ιερά αναγνώσματα να μη ψάλλονται, αλλά να διαβάζονται αργά, καθαρά και, κυρίως, νοηματικά, ώστε να τα καταλαβαίνουν οι εκκλησιαζόμενοι. δ) Το μέλος να μη είναι εις βάρος του νοήματος των ψαλλομένων. Οι προτάσεις αυτές του αρθρογράφου καλύπτουν ασφαλώς σε μεγάλο βαθμό και τα Α.Μ.Ε.Α.

Επίσης, επισημαίνουμε την πληροφορία που μετέδωσαν τα Μ.Μ.Ε. (Σεπτέμβρης 2004) για την πιλοτική [πειραματική] εφαρμογή της προφορικής απόδοσης και στη νεοελληνική γλώσσα των ευαγγελικών και αποστολικών περικοπών, όπως ήδη συμβαίνει με τη γραπτή μετάφρασή τους στο κατά τις Κυριακές διανεμόμενο φυλλάδιο: «Φωνή Κυρίου», εκδ. Αποστολικής Διακονίας της Ελλάδος.

θεωρούμε ότι εξαρτάται από τρεις κυρίως παράγοντες: α) από την προηγούμενη σχετική αγωγή, β) από την εν συνεχεία διαμόρφωση της προσωπικής του αντίληψης και γ) από την αγωγή των χωρίς ειδικές ανάγκες ατόμων με σκοπό την ενημέρωση και ευαισθητοποίησή τους σε ό,τι αφορά στη στάση και διάθεση για τη διευκόλυνση της άσκησης των θρησκευτικών καθηκόντων των ίδιων των Α.Μ.Ε.Α.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι, γενικώς, όλες οι προτάσεις συμφωνούν με την άποψη της παροχής διευκόλυνσης προς όλα τα Α.Μ.Ε.Α., μάλιστα δε, για τις περιπτώσεις που τα μέχρι σήμερα χρησιμοποιούμενα μέσα δεν προσφέρονται για τέτοιου είδους ενέργειες, προτείνεται ακόμη και η χρησιμοποίηση νεωτεριστικών στοιχείων.

3.10. Η θρησκευτική αγωγή απέναντι στα προβλήματα των Α.Μ.Ε.Α.

Η θρησκευτική αγωγή, σήμερα, προσφέρεται με δύο τρόπους: α) στο πλαίσιο του σχολικού μαθήματος των θρησκευτικών και του αντίστοιχου διδακτικού εγχειριδίου και β) μέσω της από άμβωνος ή «επ' ευκαιρία» (κατηχητικά, κατασκηνώσεις, λοιπές εκδηλώσεις) θρησκευτικής αγωγής. Όπως προκύπτει από τις διατυπωθείσες σχετικές απόψεις τόσο εκ μέρους των Ι.Μ. όσο και των Ν.Ο., το περιεχόμενο του διδακτικού εγχειριδίου, αλλά και αυτό του θείου κηρύγματος, οποιασδήποτε μορφής και σκοπού, θεωρείται ότι δεν δίνουν επαρκείς απαντήσεις για τον τρόπο αλλαγής της κοινωνικής στάσης και δράσης, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα σημερινά προβλήματα των Α.Μ.Ε.Α. με τις σύγχρονες θεωρίες για την κοινωνική ένταξή τους.

Ειδικότερα, ως προς το μέγεθος των διαφορών των σχετικών ποσοστών, τόσο για το διδακτικό εγχειρίδιο (βλ. πίν. 9) όσο και για το θείο κήρυγμα (βλ. πίν. 10), παρατηρούμε τα εξής: στην περίπτωση του θείου κηρύγματος, η παρατηρούμενη διαφορά μεταξύ αρνητικής απάντησης (35%) και θετικής (22%), που εδώ εί-

ναι 13 ποσοστιαίες μονάδες και αφορά σε όλους όσοι απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, ανεξάρτητα από το αν «παρέκαμψαν» τη συγκεκριμένη ερώτηση, γίνεται μεγαλύτερη και φθάνει τις 19, εάν εκφραστεί ως διαφορά των ρητών απαντήσεων στο συγκεκριμένο ερώτημα (50% αρνητική και 31% θετική). Όμως, οι διαφορές αυτές συγκριτικά θεωρούμενες παραμένουν μικρότερες από τις αντίστοιχες διαφορές, που προκύπτουν για το διδακτικό εγχειρίδιο και οι οποίες φθάνουν τις 30 ποσοστιαίες μονάδες (39% αρνητική απάντηση μείον 9% θετική) και τις 50 (64% αρνητική μείον 14% θετική) αντίστοιχα. Παρ' όλα αυτά η αρνητική άποψη είναι η επικρατούσα και για το θείο κήρυγμα, οπότε εξακολουθεί να παραμένει ισχυρή η αναγκαιότητα διερεύνησης της υποδηλούμενης αρχικής ερευνητικής μας υπόθεσης (ερώτησης) για τον τρόπο με τον οποίο η θρησκευτική αγωγή θα μπορούσε και αυτή να συμβάλει στην αλλαγή της κοινωνικής στάσης απέναντι στα Α.Μ.Ε.Α. Τη συσχέτιση των διαφορών αυτών περιγράφει και ο συγκριτικός πίνακας 11.

Πίνακας 9. Επάρκεια του περιεχομένου του διδακτικού εγχειριδίου των θρησκευτικών απέναντι στα ερωτήματα για τα σημερινά προβλήματα των Α.Μ.Ε.Α.

α/α	Επάρκεια διδακτικών εγχειριδίων	I.M.	
		που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο	που απάντησαν στην ερώτηση
		(N = 23)	(N = 14)
		%	%
1	Ναι	8,7	14,29
2	Όχι	39,13	64,28
3	Μη οριστική απάντηση (εξαρτάται κατά περίπτωση)	4,35	7,14
4	Δεν ξέρω	8,7	14,29
5	Έλλειψη απάντησης	39,13	-
	Σύνολο	100	100

Πίνακας 10. Επάρκεια της από άμβωνος ή «επ' ευκαιρία» θρησκευτικής αγωγής απέναντι στα ερωτήματα για τα σημερινά προβλήματα των Α.Μ.Ε.Α.

α/α	Επάρκεια της από άμβωνος ή επ' ευκαιρία θρησκευτικής αγωγής	Ι.Μ.	
		που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο	που απάντησαν στην ερώτηση
		(N = 23)	(N = 16)
		%	%
1	Ναι	21,74	31,25
2	Όχι	34,78	50
3	Μη οριστική απάντηση (εξαρτάται κατά περίπτωση)	8,7	12,5
4	Δεν ξέρω	4,35	6,25
5	Έλλειψη απάντησης	30,44	-
	Σύνολο	100	100

Πίνακας 11. Σύγκριση των αριθμητικών διαφορών των θετικών και αρνητικών απαντήσεων ως προς το κατά πόσον το περιεχόμενο του διδακτικού εγχειριδίου και του θείου κήρυγματος αντιμετωπίζει επαρκώς τα σημερινά προβλήματα των Α.Μ.Ε.Α.

Από τους απαντήσαντες στο ερωτηματολόγιο	Για το διδακτικό εγχειρίδιο (N=23)	Για το θείο κήρυγμα (N=23)
	%	%
Διατύπωσαν αρνητική άποψη	39	35
Διατύπωσαν θετική άποψη	9	22
Διαφορά	30	13
Από τους απαντήσαντες στην ερώτηση	(N=14) 100	(N=16) 100
Διατύπωσαν αρνητική άποψη	64	50
Διατύπωσαν θετική άποψη	14	31
Διαφορά	50	19

Από τις αντίστοιχες απαντήσεις των Ν.Ο. διαπιστώνουμε ότι και για τις δύο περιπτώσεις (διδακτικό εγχειρίδιο και θείο κήρυγμα) δεν υπάρχει άποψη που να θεωρεί ότι η υφιστάμενη πραγματικότητα ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις για τον τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων των Α.Μ.Ε.Α. Είναι χαρακτηριστικές οι σχετικές απαντήσεις: «ελάχιστα», «πολύ λίγο», «όχι τόσο», «όχι». Επομένως, και το γεγονός αυτό συνηγορεί υπέρ της αναζήτησης και νέων απαντήσεων στα επιτακτικά ερωτήματα που προβάλλουν ενώπιον των παραγόντων της θρησκευτικής αγωγής (Εκκλησία, σχολείο, θρησκευτικές ενώσεις) για τον τρόπο

με τον οποίο θα επιτευχθούν τα όσα σημαίνονται με τον όρο κοινωνική ένταξη.

3.11. Πληροφόρηση

Δεδομένου ότι η επαρκής και ευρεία πληροφόρηση για τις εκ μέρους της Εκκλησίας προσφερόμενες εξειδικευμένες υπηρεσίες υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. αποτελεί βασικό παράγοντα αξιοποίησής τους, υποστηρίζουμε ότι η ενημέρωση θα πρέπει να παρέχεται αφενός μεν εξατομικευμένα, αφετέρου δε στα σημεία ή στους χώρους όπου υπάρχει ανάγκη (επί τόπου).

Όπως προκύπτει από τις αντίστοιχες απαντήσεις, λίγες σχετικά Ι.Μ. διαθέτουν ειδικό κατάλογο των ιδρυμάτων τους, λόγω έλλειψης επαρκών οικονομικών πόρων (43%). Ως βασικά μέσα πληροφόρησης χρησιμοποιούνται: τα κατά ίδρυμα ενημερωτικά φυλλάδια και σε μερικές περιπτώσεις οι εκκλησιαστικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί, διάφορες θρησκευτικές υπηρεσίες σε νοσοκομεία κ.λπ. Θεωρούμε ότι υπάρχει η δυνατότητα διεύρυνσης της σχετικής δράσης, λαμβανομένου βέβαια υπόψη ότι η αύξηση και διεύρυνση της πληροφόρησης προϋποθέτει και δυνατότητα ανταπόκρισης σε περίπτωση αυξημένης «ζήτησης».

3.12. Γενικά σχόλια και παρατηρήσεις

Με ένα τελευταίο ερώτημα, ζητήθηκαν γενικές παρατηρήσεις και σχόλια. Οι σχετικές απόψεις των Ι.Μ. και των Ν.Ο. επικεντρώνονται στους εξής κυρίως άξονες: α) Στην ανάγκη διεπιστημονικής προσέγγισης και από κοινού συνεργασίας Εκκλησίας και Πολιτείας για την αντιμετώπιση του πολυπαραγοντικού προβλήματος της κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α., τόσο προς την κατεύθυνση της πρόληψης όσο και προς την κατεύθυνση της αποκατάστασης. β) Στην ανάγκη εξειδίκευσης των ατόμων που ασχολούνται ή θα ασχοληθούν με το πρόβλημα. γ) Στον θεολογικό λόγο, με προεξάρχον το κήρυγμα της αγάπης που θα πρέπει να χα-

ρακτηρίζει οποιαδήποτε δράση υπέρ οποιουδήποτε προσώπου. δ) Στην ανάγκη οικονομικής στήριξης των Α.Μ.Ε.Α. ε) Στο ότι δεν υφίσταται οποιοδήποτε πρόβλημα όσον αφορά στο κήρυγμα και στην παρακολούθηση της θείας λειτουργίας, γιατί η «βίωσή» τους είναι υπόθεση «καρδιάς».

3.13. Γενικά συμπεράσματα, προτάσεις, συζήτηση

Μετά το πέρας του υπόψη ερευνητικού σταδίου και την περιγραφή και τον σχολιασμό των ερευνητικών δεδομένων, τα οποία μπορούν να θεωρηθούν επαρκή, αφού προέρχονται από τις Ι.Μ. που έχουν αναπτύξει σχετική δράση (οποιασδήποτε μορφής και έκτασης) και κατά συνέπεια έχουν σχετική εμπειρία, έχουμε την άποψη ότι τα επόμενα βήματα θα πρέπει να είναι τα ακόλουθα: α) Η εκ μέρους της Εκκλησίας και του πληρώματός της αναγνώριση της αναγκαιότητας μετάβασης από το στάδιο της πολύπλευρης και γενικού χαρακτήρα στήριξης, στο στάδιο της συμβολής της στην εξειδικευμένη προσπάθεια προετοιμασίας του Α.Μ.Ε.Α., προκειμένου να επιτύχει την αυτοδύναμη εξέλιξή του μέσα στο κοινωνικό γίγνεσθαι, στο μέτρο και τον βαθμό των ατομικών του δυνατοτήτων και δεξιοτήτων. β) Η άρση των πάσης φύσεως εμποδίων σε κάθε προσπάθειά του για υλοποίηση των προσδοκιών του. Πέραν δε της υλικής και πνευματικής βοήθειας, πρέπει να παρέχονται στο Α.Μ.Ε.Α. ευκαιρίες άσκησης στον τρόπο πρακτικής εφαρμογής των θεωρητικών γνώσεων, όπως και σε κάθε άλλο μέλος του κοινωνικού συνόλου, αφού η γνωστική ανάπτυξη περιλαμβάνει και την ανάπτυξη της πρακτικής ευφυΐας, της ικανότητας δηλαδή του ανθρώπου να χειρίζεται τις γνώσεις και τις δεξιότητές του⁵³.

Λαμβάνοντας υπόψη και τις διατυπωθείσες απόψεις και προτάσεις, θεωρούμε ότι εφικτές μορφές δράσης εκ μέρους της Εκκλησίας θα μπορούσαν να είναι: (α) η εκπαιδευτική στήριξη (από εθελοντές φοιτητές, εκπαιδευτικούς κ.λπ.) είτε στο πλαίσιο

⁵³ Βλ. σχετ.: Γενά, Α. (1997). Βασικές αρχές για το ξεκίνημα της συνεκπαίδευσης στην Ελλάδα. Άρθρο στο *Συνεκπαίδευση παιδιών*, ό.π., σ. 237-238 και 243.

της ενισχυτικής-φροντιστηριακής διδασκαλίας είτε ως προεπαγγελματική ή επαγγελματική κατάρτιση σε τομείς και επαγγέλματα που συνδέονται με την Εκκλησία, (β) η συμβουλευτική και ο επαγγελματικός προσανατολισμός και η τοποθέτηση σε θέσεις εργασίας, (γ) η ψυχοπνευματική στήριξη και ενίσχυση, (δ) η ψυχαγωγία, (ε) η διευκόλυνση της συμμετοχής στη θρησκευτική ζωή, (ς) γενικώς, όλες οι ενέργειες περιορισμού του βαθμού εξαρτημένης διαβίωσης του προσώπου με ειδικές ανάγκες, οι οποίες απαιτούν την ύπαρξη ορισμένων προϋποθέσεων, όπως:

(i) Διεύρυνση εκ μέρους της Εκκλησίας της αναπτυγμένης δράσης, όσον αφορά στις ενέργειες «πνευματικής» και «φιλανθρωπικής» διακονίας, και προς την κατεύθυνση της διευκόλυνσης της σχολικής ή επαγγελματικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α. Παράλληλα, θα πρέπει να εκδηλώνεται μέριμνα τόσο για την αύξηση του αριθμού των προσώπων που καλύπτονται από τη δράση της όσο και για την επέκταση των κριτηρίων που αφορούν στον τρόπο και το είδος στήριξης, ώστε να περιλάβουν τα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητες των ίδιων των Α.Μ.Ε.Α. με απώτερο σκοπό την προοπτική της αυτοδυναμίας του προσώπου.

(ii) Συνεργασία κληρικών και λαϊκών και δημιουργία διεπιστημονικών και πολυεπιστημονικών ομάδων, με σκοπό την αναζήτηση λύσεων για τα πάσης φύσεως προβλήματα των Α.Μ.Ε.Α., οι οποίες θα λειτουργούν συνδυάζοντας την εθελοντική και την αμειβόμενη εργασία και θα στηρίζονται πάντοτε στη θρησκευτική πίστη και αγάπη.

(iii) Προετοιμασία του απαραίτητου ανθρώπινου δυναμικού, ύπαρξη κατάλληλων χώρων και χρησιμοποίηση υλικοτεχνικής υποδομής.

(iv) Αναζήτηση νέων πηγών ή τρόπων εξεύρεσης των απαιτούμενων κονδυλίων, είτε μέσω των οργάνων και των προγραμμάτων της Ε.Ε. είτε μέσω ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών και δημοσιευμάτων των Μ.Μ.Ε. της Εκκλησίας.

(v) Αναζήτηση θέσεων εργασίας και στο χώρο αρμοδιότητας της Εκκλησίας, τόσο προς την κατεύθυνση των εργασιών γραφείου όσο και προς την κατεύθυνση της άσκησης επαγγέλμα-

των κατασκευής εκκλησιαστικών ειδών (κεριών, ιερών και άλλων σκευών και ιερών αμφίων).

(vi) Η κατάλληλη προετοιμασία, όχι μόνο των Α.Μ.Ε.Α. αλλά και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, μέσω της θρησκευτικής αγωγής αποτελεί αντικείμενο εξέτασης μόνο από πλευράς ανεμπόδιστης άσκησης των θρησκευτικών καθηκόντων των Α.Μ.Ε.Α.

(vii) Εξυπακούεται ότι οι προσπάθειες, είτε προς την κατεύθυνση της εξατομικευμένης είτε της ομαδικής διευκόλυνσης - μέσω της χρησιμοποίησης καινοτόμων μέσων-, δεν αναιρούν την «θεία επιφοιτήσει» πνευματική ένωση με το θείον.

(vii) Τέλος, ως προϋποθέσεις θα πρέπει να θεωρηθούν και οι προτάσεις που τέθηκαν με κατηγορηματικό τρόπο, υπό μορφή ερωτημάτων, στην ημερίδα της 9ης Μαΐου 1994. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνονται και τα ακόλουθα ερωτήματα:

- Η θρησκευτική αγωγή, ως βοήθημα προς το Α.Μ.Ε.Α. για να ζήσει τη ζωή της Εκκλησίας, θα βοηθήσει τη δυνατότητα ένταξης;

- Τι κάνουμε ως Εκκλησία, προκειμένου να συμπαρασταθούμε στο οικογενειακό περιβάλλον των Α.Μ.Ε.Α.;

- Δεν είναι αναγκαία η ύπαρξη ενός φορέα-υπηρεσίας, που θα στηρίζει από κάθε πλευρά την προσπάθεια κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α.;

- Είναι δυνατή η δημιουργία εργοδοτικής μέριμνας διά της Εκκλησίας;

- Γιατί η Εκκλησία δεν κάνει ειδικά κατηχητικά ή και ομάδες δημιουργικής απασχόλησης αυτών των ατόμων;

- Βάσει ποιων προϋποθέσεων θα γίνει η κοινωνική ένταξη χωρίς υποδομή από μικρή ηλικία;

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΚΡΑΤΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΚΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

- 4. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΙΣ
ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΕΚΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**
- 5. ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΗ**

4. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΕΚΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

4.1. Αναπτυγμένη δράση υπέρ των Α.Μ.Ε.Α.

Στο πλαίσιο της κοινωνικής ένταξης, όπως αυτό προσδιορίστηκε παραπάνω (υποκεφάλαια 1.1-1.2), ο ρόλος και η συμβολή της Εκκλησίας είναι «προδιαγεγραμμένα» και εκδηλώνονται ποικιλοτρόπως ως «Διακονία», με βασικά κίνητρα την «καινή εντολή» της Αγάπης⁵⁴ και το πρότυπο παράδειγμα της «θυσίας»⁵⁵. Όπως προκύπτει από τις πηγές που χρησιμοποιήσαμε (βλ. κεφ. 2), η «διακονία», δηλαδή οι υπηρεσίες που παρέχονται προς τον άνθρωπο γενικά εκ μέρους των εκτός Ελλάδος ορθόδοξων χριστιανικών Εκκλησιών (Οικουμενικό Πατριαρχείο, λοιπά Πατριαρχεία, Αυτόνομες και Αυτοκέφαλες Εκκλησίες, Ιερές Αρχιεπισκοπές και Μητροπόλεις), είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη και σύμφωνα με την ταξινόμηση που ακολουθείται στα Δίπτυχα και στα Ημερολόγια εντάσσεται στους άξονες της Πνευματικής και της Φιλανθρωπικής Διακονίας ως εξής:

α) «Πνευματική Διακονία»: (i) βιβλιοθήκες, βιβλιοπωλεία, (ii) εκκλησιαστικά μέσα μαζικής ενημέρωσης (ραδιόφωνο-τηλεόραση-τύπος), (iii) διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα, όπως Θεολογικές σχολές, ακαδημίες, σχολεία, τμήματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, επιμορφωτικά ινστιτούτα, (iv) όμιλοι, σύλλογοι, ενώσεις, (v) ιερατικοί σύνδεσμοι, (vi) κέντρα ιεραποστολικής δράσης και κατηχητικά, (vii) κατασκηνώσεις, (βλ. σχετ. πίν. 12).

⁵⁴ Βλ. υποσ. 41.

⁵⁵ «Γίνεσθε ουν μιμηταί του Θεού ως τέκνα αγαπητά, και περιπατείτε εν αγάπη καθώς και ο Χριστός ηγάπησεν ημάς και παρέδωκεν εαυτόν υπέρ ημών προσφοράν και θυσίαν τω Θεώ εις οσμήν ευωδίας» (Εφεσ. 5, 1-2).

Σημειώνεται ότι από τη σχετική δράση των Εκκλησιών του εξωτερικού επωφελούνται ιδιαίτερα Έλληνες μετανάστες (π.χ. με τη λειτουργία κέντρων διγλωσσίας, καθώς και τμημάτων ελληνικών για ξένους) και Έλληνες ομογενείς, αφού υπάρχει αρκετά αναπτυγμένο δίκτυο εκπαιδευτικών ιδρυμάτων όλων των βαθμίδων (νηπιαγωγεία, παρθεναγωγεία και αρρεναγωγεία, ελληνικά σχολεία, ελληνικά κολλέγια, τμήματα διδασκαλίας αρχαίας και νέας ελληνικής γλώσσας), που τελούν υπό την αιγίδα των κατά τόπους Ιερών Μητροπόλεων. Τόσο η πνευματική διακονία όσο και η φιλανθρωπική διακονία καταγράφονται συνοπτικά στους πίνακες 12 και 13, αντίστοιχα, και αναλυτικά στους πίνακες 15.1 - 46.2, σύμφωνα με τα όσα αναγράφονται στις πηγές που χρησιμοποιήσαμε. Μεταξύ των πηγών αυτών περιλαμβάνονται και τα στοιχεία που προέρχονται από τις περιπτώσεις που είχαμε απαντήσεις (έγγραφες ή προφορικές) (βλ. κεφ. 2). Η δράση αυτή, βέβαια, δεν αφορά σε ειδικές ενέργειες υπέρ των Α.Μ.Ε.Α., όμως καλύπτει ασφαλώς τις γενικότερες πνευματικές ανάγκες όλων των ανθρώπων, στους οποίους περιλαμβάνονται και τα Α.Μ.Ε.Α., ιδιαίτερα, και μάλιστα η κυριότερη ομάδα, η οποία περιέχεται, στην επάλληλη έννοια την οποία περιλαμβάνει η έκφραση «ειδικές κοινωνικές ομάδες» (βλ. υποκεφάλαιο 1.1).

Πίνακας 12. «Πνευματική Διακονία» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών) του Οικουμενικού Πατριαρχείου και των λοιπών Πατριαρχείων και Εκκλησιών

<i>a/a</i>	Μονάδες ή είδη «Πνευματικής Διακονίας»
1	Ακαδημίες
2	Βιβλιοθήκες
3	Βιβλιοπωλεία
4	Εκκλησιαστικά Φροντιστήρια
5	Εκπολιτιστικοί σύλλογοι
6	Εκπαιδευτικά ιδρύματα γενικής παιδείας (σχολεία, νηπιαγωγεία, παρθεναγωγεία, αρρεναγωγεία, κολλέγια, ορθόδοξα εκπαιδευτικά κέντρα)
7	Ελληνικόν Ινστιτούτον βυζαντινών και μεταβυζαντινών σπουδών
8	Εξεταστικά Κέντρα [πιστοποίησης κατοχής της ελληνικής γλώσσας]
9	Επιμορφωτικόν Ινστιτούτον Διδασκάλων Ομογενείας
10	Επιτροπές ραδιοφώνου, τηλεοράσεως, τύπου
11	Επιτροπή ορθοδόξου θρησκευτικού μαθήματος
12	Εργαστήρια φωτογραφικά, συντηρήσεως και αποκαταστάσεως ιερών εικόνων και χειρογράφων
13	Θεολογικές σχολές
14	Θείον κήρυγμα
15	Ιδρύματα επαγγελματικής εκπαίδευσης (σχολές βυζαντινής μουσικής και ψαλτικής, ελληνικών παραδοσιακών χορών, αδελφών νοσοκόμων, μηχανικών, μαγειρικής)
16	Ιεραποστολική δράση
17	Ιερατικοί Σύνδεσμοι

α/α	Μονάδες ή είδη «Πνευματικής Διακονίας»
18	Κατασκηνώσεις
19	Κατηχητικά σχολεία και κατήχηση ενηλίκων επιθυμούντων να προσέλθουν εις το Άγιον Βάπτισμα
20	Όμιλοι κυριών και δεσποινίδων
21	Ορθόδοξοι μαθητικοί σύλλογοι
22	Σώματα προσκόπων και Ελληνίδων οδηγών
23	Τμήματα ελληνικής γλώσσας για ξένους
24	Φιλαρμονική
25	Χριστιανική Ένωση επιστημόνων και φοιτητών

Πηγή: Ημερολόγια και λοιπές πηγές που αναφέρονται συγκεντρωτικά στο κεφάλαιο 2 και αναλυτικά, κατά Πατριαρχείο και Εκκλησία, στους πίνακες 15.1 - 46.2. Η καταγραφή και παρουσίαση του έργου της διακονίας γίνεται σύμφωνα με την αντίστοιχη διατύπωση των Διπτύχων και Ημερολογίων και τις συμπληρωματικές έγγραφες ή προφορικές πληροφορίες των Εκκλησιών.

β) «**Φιλανθρωπική Διακονία**». Η διακονία αυτή εκδηλώνεται με ευρεία δράση των Εκκλησιών και αφορά σε ενέργειες που προέρχονται από τα φιλόπτωχα ταμεία, τα ταμεία αγάπης και τα ταμεία απόρων. Πρόκειται για δράση που εκδηλώνεται κυρίως στο πλαίσιο των γενικών (για όλο τον πληθυσμό) υπηρεσιών και εκφράζεται με: περίθαλψη (ιατρεία, νοσοκομεία κ.λπ.), στέγαση, αποκατάσταση, φοιτητική-μαθητική μέριμνα κ.ά. Συγκεκριμένα, έχει αναπτυχθεί ένα ευρύ δίκτυο κοινωνικής πρόνοιας, το οποίο καλύπτει και τα Α.Μ.Ε.Α. και περιλαμβάνει: φιλανθρωπικά ιδρύματα, φιλόπτωχα σωματεία και αδελφότητες, φιλανθρωπικά ταμεία, ιατρεία, νοσοκομεία, πολυκλινικές, οικοτροφεία, ορφανοτροφεία, χορήγηση υποτροφιών, κατασκευές που εξυπηρετούν τοπικές ανάγκες, συνδέσμους κ.ά. (βλ. σχετ. πίν. 13).

Πίνακας 13. Είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας» του Οικουμενικού Πατριαρχείου και των λοιπών Πατριαρχείων και Εκκλησιών

α/α	Μονάδες ή είδη «φιλανθρωπικής διακονίας»
1	Ανάληψη εξόδων ιατρικής φροντίδας (εγχειρήσεις, νοσηλεία) άπορων ατόμων
2	Γηροκομεία
3	Διανομές τροφίμων, ενδυμάτων, φαρμάκων, σχολικών ειδών, επιτροπές ελέους
4	Επιτροπές ορθοδόξου διακονίας
5	Ιατρικές μονάδες (θρησκευτική υπηρεσία ασθενών, ιατρεία, νοσοκομεία, πολυκλινικές)
6	Κατασκευές κατοικιών, γεωτρήσεις
7	Κέντρα πρόνοιας
8	Κοινωνικές υπηρεσίες
9	Μαθητικά συσσίτια
10	Ξενώνες, στέγες γερόντων, εφήβων, νεανίων, απόρων
11	Οικοτροφεία
12	Ορφανοτροφεία
13	Τάγματα οδοιπόρων αγάπης
14	Ταμείο υποτροφιών άπορων μαθητών/φοιτητών
15	Φιλανθρωπικά ιδρύματα- φιλανθρωπικές ενώσεις
16	Φιλικοί κύκλοι ανδρών και γυναικών
17	Φιλόπτωχα σωματεία, φιλόπτωχα ταμεία, φιλόπτωχες αδελφότητες (οικονομική ενίσχυση χηρών, ορφανών, αναπήρων, γερόντων)
18	Χριστιανικοί σύνδεσμοι

Πηγή: Ημερολόγια και λοιπές πηγές που αναφέρονται συγκεντρωτικά στο κεφάλαιο 2 και αναλυτικά, κατά Πατριαρχείο και Εκκλησία, στους πίνακες 15.1 - 46.2. Η καταγραφή και παρουσίαση του έργου της διακονίας γίνεται σύμφωνα με την αντίστοιχη διατύπωση των Διπτύχων και Ημερολογίων και τις συμπληρωματικές έγγραφες ή προφορικές πληροφορίες των Εκκλησιών.

Σημείωση για το περιεχόμενο των πινάκων 12 και 13:

Παρά το ταυτόσημο ορισμένων εννοιών, οι συγγενείς δράσεις δεν έχουν ενοποιηθεί, διότι σε ορισμένες περιπτώσεις δεν διαθέτουμε αναλυτική περιγραφή των έργων που καλύπτονται υπό τον σχετικό όρο. Η καταγραφή του έργου γίνεται με βάση την αναλυτική αντίστοιχη διατύπωση των Διπτύχων και Ημερολογίων, σύμφωνα με την περιγραφή κάθε Εκκλησίας.

Εξειδικευμένη δράση, που να αποβλέπει στην κοινωνική ένταξη ή επανένταξη των Α.Μ.Ε.Α., δεν έχει ακόμη αναπτυχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό στο σύνολο σχεδόν των Εκκλησιών. Ως εξειδικευμένες δράσεις με προσανατολισμό τα Α.Μ.Α. θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ορισμένες από τις ενέργειες του οργανισμού Γηροκομείων-Γηριατρείων-Νοσοκομείων «Βασιλείας» της Αυστραλίας, ο οποίος περιλαμβάνει: α) το γηροκομείο «Λουράντος» με 84 κλίνες που στεγάζει ισάριθμους τροφίμους, β) το γηροκομείο «Αδελφή Δωροθέα» με 87 δωμάτια, που στεγάζει, πέραν των προσώπων της τρίτης ηλικίας, και αναπήρους, γ) το γηριατρείο «Βασιλείας», που παρέχει πρόσβαση και σε άτομα με κινητικά προβλήματα, δ) το Κέντρο ημερήσιας φροντίδας ηλικιωμένων, ε) ανεξάρτητα διαμερίσματα για αυτοεξυπηρετούμενα άτομα και ς) στέγη για παιδιά με ειδικές ανάγκες⁵⁶. Κατά συνέπεια, η οποιαδήποτε δράση των Εκκλησιών για κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Α., στον βαθμό και την έκταση που η δράση αυτή έχει αναπτυχθεί, πραγματοποιείται κυρίως στο πλαίσιο της γενικότερης κοινωνικής δράσης μέσω της «Φιλανθρωπικής Διακονίας», η οποία αφορά στο σύνολο του πληθυσμού. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που δόθηκαν μέσω του ερωτηματολογίου, η ήδη αναπτυγμένη ειδική δράση υπέρ των Α.Μ.Ε.Α., στις λίγες περιπτώσεις στις οποίες εκδηλώνεται, περιλαμβάνει, κυρίως, εκπαιδευτική

⁵⁶ Αναλυτικότερες πληροφορίες για τη «Βασιλειάδα» βλ.: α) Θεοδώρου, Ε. (1995). *Οδοιπορικόν εις ελληνορθόδοξα κέντρα της Αυστραλίας (Βρισβάνη-Μελβούρνη-Σίδνεϊ)*, Αθήνα, και β) τις σχετικές εκθέσεις των Καπέτα Ιωάννου, Σκούτα Στυλιανού, Ταλιαντζή Β. και Κλεούδη Κ. στην Επετηρίδα-Directory 1993 της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αυστραλίας.

(50%) και ψυχολογική (50%) στήριξη, καθώς και επαγγελματική απασχόληση (50%) και, δευτερευόντως, οικονομική στήριξη, νοσηλεία κατ' οίκον, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και ιδρυματική φροντίδα. Ανάλογη είναι και η αναπτυγμένη από τις Ι.Μ. της Ελλάδος δράση, με εξαίρεση τις περιπτώσεις της οικονομικής στήριξης και της επαγγελματικής απασχόλησης, στις οποίες η σχέση είναι αντιστρόφως ανάλογη, δηλαδή προηγείται η οικονομική στήριξη, της οποίας υπολείπεται κατά πολύ η επαγγελματική απασχόληση⁵⁷.

4.2. Κατηγορίες Α.Μ.Ε.Α., κριτήρια παρεχόμενης στήριξης και αριθμός προσώπων που καλύπτει η υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. ειδική δράση της Εκκλησίας

Όπως προκύπτει από τις γραπτές και προφορικές απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο, καθώς και τις πληροφορίες που προέρχονται από τις άλλες πηγές (Δίπτυχα, ημερολόγια κ.λπ.), οι κατηγορίες προσώπων που καλύπτονται από την ειδική δράση υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. είναι, κατ' αρχάς, τα πρόσωπα με κινητικά προβλήματα, ακολούθως, τα πρόσωπα με προβλήματα όρασης, τα πρόσωπα της τρίτης ηλικίας και τα πρόσωπα που κάνουν χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών και, στη συνέχεια, τα πρόσωπα με νοητική υστέρηση, ενώ κατά περίπτωση καλύπτονται και διάφορες άλλες κατηγορίες ειδικών ομάδων (π.χ. χανσενικοί). Σημειώνεται ότι η αντίστοιχη σειρά της εντός Ελλάδος δράσης έχει ως εξής: πρόσωπα τρίτης ηλικίας, με κινητικά προβλήματα και με νοητική υστέρηση, με προβλήματα όρασης και ακοής, και, τέλος, χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών⁵⁸.

Ως προσδιοριστικά κριτήρια της παρεχόμενης βοήθειας εμφανίζονται, κυρίως, ο συνδυασμός της οικονομικής κατάστασης του Α.Μ.Ε.Α. με το είδος της παρουσιαζόμενης μειονεξίας και, σε μικρότερο βαθμό, η οικονομική κατάσταση του Α.Μ.Ε.Α. ή του

⁵⁷ Βλ. σχετ. ό.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 54.

⁵⁸ Βλ. σχετ. ό.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 55-56.

περιβάλλοντός του, ενώ υπάρχουν και άλλα κριτήρια που δεν προσδιορίζονται. Πάντως, σε καμία περίπτωση δεν θεωρείται ως κριτήριο παροχής βοήθειας, αποκλειστικά, το είδος μειονεξίας του Α.Μ.Ε.Α., όπως συμβαίνει σε ορισμένες περιπτώσεις στην εντός Ελλάδος σχετική δράση⁵⁹.

Ο αριθμός των προσώπων τα οποία καλύπτουν οι ενέργειες υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. κυμαίνεται από 50 έως 1000, κατ' αναλογία προς τον χριστιανικό πληθυσμό της χώρας στην οποία αναπτύσσεται η σχετική δράση.

4.3. Πηγές προέλευσης της παρεχόμενης οικονομικής στήριξης και κίνητρα της δράσης υπέρ των Α.Μ.Ε.Α.

Η παρεχόμενη *οικονομική* στήριξη φαινομενικά εμφανίζεται να μην έχει ως πρώτη πηγή προέλευσης το Φιλόπτωχο Ταμείο, όπως συμβαίνει στην Εκκλησία της Ελλάδος⁶⁰, αλλά άλλες πηγές (χορηγίες, δωρεές, φιλανθρωπία), διότι οι πηγές αυτές δεν τροφοδοτούν τους ενδεείς αμέσως, αλλά μέσω των φιλανθρωπικών, φιλόπτωχων και άλλων ταμείων και επιτροπών της Εκκλησίας. Ως προς τα πρόσωπα στα οποία αφορά η στήριξη, η σχετική βοήθεια παρέχεται στο ίδιο το Α.Μ.Ε.Α., καθώς και στο Α.Μ.Ε.Α. και την οικογένειά του.

Η οποιασδήποτε μορφής *εκπαιδευτική* στήριξη πραγματοποιείται, κυρίως, μέσω κατηχητικών σχολείων και, δευτερευόντως, από πνευματικά κέντρα, ενώ σε μερικές περιπτώσεις καλύπτεται από εξειδικευμένους κρατικούς φορείς (σχολεία, εργατικά κέντρα Α.Μ.Ε.Α.). Στην Ελλάδα η εκπαιδευτική στήριξη παρέχεται, κυρίως, από συγγενή με την Εκκλησία ιδρύματα γενικότερης δράσης και, δευτερευόντως, από ειδικά ιδρύματα γενικής εκπαίδευσης, επαγγελματικής κατάρτισης, αποασυλοποίησης, καθώς

⁵⁹ Βλ. σχετ. ό.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 57-58.

⁶⁰ Βλ. σχετ. ό.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 61.

και από τα κατηχητικά προγράμματα στο πλαίσιο της ευρύτερης δραστηριότητας των κατηχητικών σχολείων⁶¹.

Η *ψυχολογική-πνευματική* στήριξη πραγματοποιείται, κυρίως, με κληρικούς αλλά και σε συνεργασία με λαϊκούς ειδικούς επιστήμονες. Αντίστοιχη είναι και η εικόνα της εντός Ελλάδος ορθόδοξης χριστιανικής Εκκλησίας, από την οποία προκύπτει, επίσης, ότι η παρεχόμενη πνευματική και ψυχολογική στήριξη προέρχεται από τον συνδυασμό εθελοντικής και αμειβόμενης εργασίας, ενώ δεν λείπουν και οι περιπτώσεις μόνο εθελοντικής ή μόνο αμειβόμενης εργασίας⁶².

Τέλος, σε όλες τις περιπτώσεις το βασικό *κίνητρο* της δράσης υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. είναι η αγάπη προς τον συνάνθρωπο με το ευαγγελικό της περιεχόμενο, ενώ παράλληλα συνυπάρχουν και άλλα κίνητρα, όπως η φιλανθρωπία, το χρέος, η προσωπική ανάγκη⁶³. Η εικόνα αυτή είναι ασφαλώς πανομοιότυπη με αυτή της χριστιανικής εκκλησίας της Ελλάδος, αφού η αφετηρία όλων είναι ενιαία: η χριστιανική διδασκαλία. Όμως, στην εκτός Ελλάδος δράση έχουμε και ένα επιπλέον στοιχείο, που αφορά στη λειτουργία ως κινήτρου και της επιθυμίας κατάργησης των ασύλων με στόχο την κοινωνική επανένταξη των Α.Μ.Ε.Α.

4.4. Ενέργειες υπέρ της επαγγελματικής αποκατάστασης των Α.Μ.Ε.Α.

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία που είχαμε στη διάθεσή μας, σε ορισμένες περιπτώσεις υφίσταται δράση υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. με στόχο την επαγγελματική προετοιμασία και αποκατάσταση, στην οποία περιλαμβάνονται η πληρωμή διδάκτρων και η τοποθέτηση σε θέσεις εργασίας, ενώ δεν αναφέρονται περιπτώσεις συμβουλευτικής, επαγγελματικού προσανατολισμού ή επαγγελματικής κατάρτισης. Ακόμη, αναφέρεται, ως μορφή παρεχόμε-

⁶¹ Βλ. σχετ. ό.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 63-65.

⁶² Βλ. σχετ. ό.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 63-71.

⁶³ Βλ. σχετ. ό.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 86-90.

νης επαγγελματικής ένταξης, και η προστατευόμενη εργασία. Στην Ελλάδα έχουμε διαφοροποιημένη εικόνα, δεδομένου ότι προηγείται μεν η τοποθέτηση σε θέσεις εργασίας, πλην όμως ακολουθεί η Συμβουλευτική και ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός και έπονται η οικονομική ενίσχυση με τη μορφή της πληρωμής διδάκτρων, η ηθική στήριξη για την αναζήτηση απασχόλησης και η προεπαγγελματική εκπαίδευση⁶⁴.

Ως προς τις επαγγελματικές ειδικότητες των Α.Μ.Α. που απασχολούνται σε θέσεις εργασίας του χώρου δραστηριότητας της Εκκλησίας, έχουμε, όπως και στον ελληνικό χώρο, απασχόληση ως εξής: κηπουροί, αγιογράφοι, ιεροψάλτες, κατηχητές και βοηθοί μαγείρων σε ιδρύματα. Στους εκτός του χώρου της Εκκλησίας τομείς, η απασχόληση των Α.Μ.Α., τα οποία έχουν τοποθετηθεί σε θέσεις εργασίας με ενέργειες της Εκκλησίας, περιορίζεται στα χειρωνακτικά επαγγέλματα⁶⁵.

4.5. Ψυχαγωγία των Α.Μ.Ε.Α.

Όπως έχουμε ήδη σημειώσει⁶⁶, η ψυχαγωγία αποτελεί σημαντική αναγκαιότητα για κάθε ηλικία και ιδιαίτερα για τα νεαρής ηλικίας Α.Μ.Ε.Α.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας η ψυχαγωγία εμφανίζεται σε όλες τις περιπτώσεις ως ομαδική ενέργεια και εκδηλώνεται με διάφορες μορφές και με επικρατούσα μορφή αυτή των εκδρομών. Ακολουθούν οι εορταστικές και επετειακές εκδηλώσεις, οι πολιτιστικές επισκέψεις, το θέατρο και οι κατασκηνώσεις. Στην Ελλάδα οι επικρατούσες μορφές είναι κατά κύριο λόγο οι εκδρομές και ακολουθούν, σε μικρότερο σχετικά ποσοστό, οι κατασκηνώσεις, οι πολιτιστικές επισκέψεις και το θέατρο, ενώ δεν λείπουν, με μικρότερη όμως συχνότητα, οι εορταστικές και επετεια-

⁶⁴ Ο.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 72-74.

⁶⁵ Ο.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 74-78.

⁶⁶ Βλ. σχετ. υποκεφάλαιο 3.5 και υποσημειώσεις 45 και 46.

κές εκδηλώσεις, η εξωτερική ψυχαγωγία, καθώς και άλλες μορφές, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και ο αθλητισμός⁶⁷.

4.6. Προτάσεις για δράσεις νέας μορφής

Σύμφωνα με τον ερευνητικό σχεδιασμό, πρωταρχικός στόχος και αυτού του σταδίου της πρώτης ερευνητικής φάσης είναι η αναζήτηση των προτάσεων και απόψεων της ορθόδοξης χριστιανικής Εκκλησίας. Οι σχετικές προτάσεις που διατυπώθηκαν από τις εκτός Ελλάδος Εκκλησίες αφορούν, αποκλειστικά ή παράλληλα, χωρίς ιδιαίτερη προτίμηση: α) στη στενή συνεργασία της Εκκλησίας με τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες, β) στην εκπαίδευση των ιερέων, γ) στη διδασκαλία των ενοριτών, δ) στην απασχόληση των Α.Μ.Ε.Α., ε) στη συστηματική μηνιαία συμπαράσταση στα Α.Μ.Ε.Α. και ς) στη δημιουργία κέντρων επαγγελματικής αποκατάστασης Α.Μ.Ε.Α. Αυτό το οποίο θα πρέπει να τονιστεί σε σχέση με τις εντός Ελλάδος αντίστοιχες προτάσεις είναι η σαφής αναφορά στην «εκπαίδευση» των κληρικών και στη «διδασκαλία» των ενοριτών. Αντίθετα, στην Ελλάδα έχουμε μια ποικιλία απαντήσεων, στις οποίες δεσπόζει η εκπαιδευτική στήριξη των Α.Μ.Ε.Α. στο πλαίσιο ειδικών ιδρυμάτων. Επίσης, υπάρχει πρόταση για δημιουργία φορέα τοποθέτησης σε θέσεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα για τον συντονισμό με τους κρατικούς και κοινωνικούς φορείς⁶⁸.

4.7. Εκπαίδευση-εξειδίκευση στελεχών και προσδιορισμός της δράσης τους

Προκειμένου να καταστούν αποτελεσματικές οι ενέργειες της Εκκλησίας, ως ειδική δράση για την κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α., είναι απαραίτητη η αναζήτηση κατάλληλων προσώπων

⁶⁷ Ο.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 81-83.

⁶⁸ Ο.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 93-96.

που θα τις πραγματοποιήσουν και η εν συνεχεία απαραίτητη εξειδίκευσή τους. Σύμφωνα με τις περισσότερες προτάσεις, τα πρόσωπα που ενδείκνυται να αναλάβουν το υπόψη έργο πρέπει να αναζητηθούν, χωρίς ιδιαίτερη προτίμηση, μεταξύ των ιερέων και των μελών της Εκκλησίας (λαϊκών αορίστως, κατηχητών, υπευθύνων κοινωνικών προγραμμάτων και δασκάλων των θρησκευμάτων). Στην Ελλάδα έχουμε αντίστοιχες προτάσεις με εξαίρεση την αναφορά και σε αδιόριστους εκπαιδευτικούς του μαθήματος των θρησκευτικών⁶⁹.

Για τις μορφές της δράσης την οποία θα πρέπει να αναλάβουν τα στελέχη κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α., προτείνονται: α) δράση της Εκκλησίας υπέρ της νεολαίας, β) στήριξη αορίστως (μη προσδιοριζόμενη) των Α.Μ.Ε.Α., γ) κοινωνικοποίηση και δ) δημιουργία κέντρων επαγγελματικής αποκατάστασης.

4.8. Υλικοτεχνική υποδομή

Η ύπαρξη υλικοτεχνικής υποδομής θεωρείται ως απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή οποιασδήποτε μορφής στήριξης προς τα Α.Μ.Ε.Α. Είναι αυτονόητο ότι η υλικοτεχνική υποδομή πρέπει να παραλλάσσει ανάλογα με τον χαρακτήρα της στήριξης (εκπαιδευτική, επαγγελματική, οικονομική κ.λπ.) και τη μορφή της ειδικής ανάγκης. Ωστόσο, η έννοια της υποδομής προσεγγίστηκε από πλευράς ερωτηθέντων με αναφορά και σε άλλες προϋποθέσεις: σωστή εκπαίδευση, πνευματική και εκπαιδευτική στήριξη, οικονομική στήριξη σε συνδυασμό με πνευματική και εκπαιδευτική στήριξη. Η αντίστοιχη προσέγγιση εντός Ελλάδος αναφέρεται στη δημιουργία εξοπλισμένων μονάδων ευρωπαϊκών προδιαγραφών⁷⁰.

⁶⁹ Ο.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 96-101.

⁷⁰ Ο.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 101-104.

4.9. Θρησκευτικές ανάγκες, θρησκευτική αγωγή των Α.Μ.Ε.Α.

Για τη διευκόλυνση των Α.Μ.Ε.Α., προκειμένου να επιτελέσουν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα και να καλύψουν τις θρησκευτικές τους ανάγκες, προτείνονται κατά περίπτωση: α) για τα πρόσωπα με κινητικά προβλήματα η τοποθέτηση ραμπών, η κατάλληλη διαμόρφωση των ναών και των άλλων κτηρίων και η ύπαρξη εθελοντών, β) για τα πρόσωπα με αισθητηριακά προβλήματα η χρήση οπτικοακουστικών μέσων και γ) για την περίπτωση των προσώπων με νοητική υστέρηση: i) δημιουργία ειδικών τάξεων, ii) χρησιμοποίηση ειδικών παιδαγωγών, iii) επίδειξη όχι απλής ανοχής αλλά διάθεσης συμπροσευχής εκ μέρους του λοιπού εκκλησιασματος την ώρα της θείας λειτουργίας και iv) τέλεση προσωπικών λειτουργιών. Ανάλογες είναι και οι προτάσεις στον χώρο της Ελλάδος. Δηλαδή, προσβασιμότητα στους ιερούς ναούς με την τοποθέτηση κατάλληλων ραμπών για τα άτομα με κινητικά προβλήματα, ενώ για τα άτομα με αισθητηριακά προβλήματα προτείνεται η τέλεση ειδικών προγραμμάτων θείας λειτουργίας, η χρησιμοποίηση συνοδών και η χρήση οπτικοακουστικών μέσων. Τέλος, για τα άτομα με νοητική υστέρηση προτείνονται κυρίως: η προκατήχηση, ειδικές λατρευτικές συνάξεις, καθώς και η χρησιμοποίηση κατάλληλα εκπαιδευμένων ειδικών στελεχών⁷¹.

Αναφορικά με την επάρκεια του περιεχομένου του διδακτικού εγχειριδίου των θρησκευτικών άλλοι μεν θεωρούν ότι τα διδακτικά εγχειρίδια δίνουν επαρκείς απαντήσεις για τον τρόπο αλλαγής της κοινωνικής στάσης και δράσης, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα σημερινά προβλήματα των Α.Μ.Ε.Α. με τις σύγχρονες θεωρίες για την κοινωνική ένταξή τους, άλλοι δε ότι είναι ανεπαρκή, ενώ υπήρξαν και περιπτώσεις που δηλώθηκε έλλειψη δυνατότητας απάντησης. Οι σχετικές απόψεις, που αφορούν στην επάρκεια της από άμβωνος ή επ' ευκαιρία θρησκευτικής αγωγής, είναι κατά κύριο λόγο καταφατικές, ενώ οι αρνητικές είναι ελάχιστες. Η αντίστοιχη θέση στην Ελλάδα θεωρεί τα διδακτικά εγχει-

⁷¹ Ο.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 105-113.

ρίδια των θρησκευτικών ανεπαρκή, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις δεν δόθηκε οριστική απάντηση (εξαρτάται κατά περίπτωση). Η σχετική εικόνα διαφοροποιείται ως προς την επάρκεια της από άμβωνος θρησκευτικής αγωγής, δεδομένου ότι η αρνητική απάντηση προηγείται σε ποσοστό των άλλων απαντήσεων (θετική, έλλειψη απάντησης, εξαρτάται κ.λπ.)⁷².

4.10. Πληροφόρηση

Η επαρκής και ευρεία πληροφόρηση για τις εκ μέρους της Εκκλησίας προσφερόμενες εξειδικευμένες υπηρεσίες υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. αποτελεί βασική προϋπόθεση αξιοποίησής τους. Επομένως, θα πρέπει να παρέχεται αφενός μεν εξατομικευμένα, αφετέρου δε στα σημεία ή στους χώρους όπου ζητείται από τους ενδιαφερόμενους. Η θέση αυτή εκφράζεται και από τις περισσότερες Εκκλησίες, οι οποίες διαθέτουν σχετικά ενημερωτικά έντυπα, σε αντίθεση με τα συμβαίνοντα στην Ελλάδα, στην οποία η ύπαρξη καταλόγων απαντάται στο μικρότερο ποσοστό των Ι.Μ. που προσφέρουν ειδικές υπηρεσίες για τα Α.Μ.Ε.Α.⁷³

4.11. Γενικά σχόλια και παρατηρήσεις

Με ένα τελευταίο ερώτημα είχαν ζητηθεί γενικές παρατηρήσεις και σχόλια, πέραν των όσων διατυπώθηκαν στο πλαίσιο των συγκεκριμένων στοιχείων στα οποία αναφερόταν το ερωτηματολόγιο. Οι απόψεις που διατυπώθηκαν επικεντρώνονται: α) στον χαρακτηρισμό της όλης ερευνητικής προσπάθειας ως θετικής, β) στην έκφραση διάθεσης για συνεργασία και γ) στην επισημάνση ότι η ορθοπραξία αποτελεί μέρος της ορθοδοξίας. Οι αντίστοιχες απαντήσεις των εντός Ελλάδος Μητροπόλεων αναφέρονταν και στη διεπιστημονική προσέγγιση του προβλήματος, κα-

⁷² Ο.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 116-119.

⁷³ Ο.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*, σ. 121-123.

θώς και στην οικονομική στήριξη των Α.Μ.Ε.Α., ενώ υπήρχε και η άποψη ότι η παρακολούθηση και βίωση των τελουμένων στους ιερούς ναούς είναι υπόθεση καρδιάς και δεν τίθεται θέμα εμποδίων.

5. ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΗ

Όπως προκύπτει τόσο από τα Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος και τα Ημερολόγια των Πατριαρχείων όσο και από τις απαντήσεις που λάβαμε από τις εκτός Ελλάδος ορθόδοξες χριστιανικές Εκκλησίες, η ειδική υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. δράση δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένη στον χώρο των εκτός Ελλάδος ορθόδοξων χριστιανικών εκκλησιών. Τόσο εντός όσο και εκτός Ελλάδος η σχετική δράση, όπου υπάρχει, επικεντρώνεται στο πνευματικό και φιλανθρωπικό έργο («πνευματική και φιλανθρωπική διακονία»). Βέβαια, όπως είδαμε οι προτάσεις της εντός Ελλάδος ορθοδοξίας τείνουν να προσεγγίσουν τις σύγχρονες κοινωνικές απαιτήσεις⁷⁴. Κατά την άποψή μας, η βασική χριστιανική αντίληψη της ελευθερίας του προσώπου θα μπορούσε να λειτουργήσει ως μοχλός που αφενός μεν θα άρει τα εμπόδια και αφετέρου θα ευαισθητοποιήσει και θα ενεργοποιήσει τα μη Α.Μ.Ε.Α., προκειμένου να συμβάλουν ώστε να ικανοποιηθεί η σημερινή απαίτηση αυτονομίας τους.

⁷⁴ Ο.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*.

ΜΕΡΟΣ Δ '

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΩΝ ΕΚΤΟΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

**6. Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΗ
ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΚΑΤΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ, ΕΚΚΛΗΣΙΑ,
ΙΕΡΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΚΑΙ ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ**

6. Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΗ ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΚΑΤΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ, ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ΙΕΡΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΚΑΙ ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ

6.1. Εισαγωγή

Στο Β' μέρος του μετά χείρας έργου παραθέσαμε, συνοπτικά, τα αποτελέσματα της έρευνας για το γενικό «φιλανθρωπικό και πνευματικό» έργο, καθώς και την ειδική δράση και τις σχετικές προτάσεις υπέρ των Α.Μ.Ε.Α. της εντός Ελλάδος ορθόδοξης χριστιανικής Εκκλησίας. Στο Γ' μέρος παραθέσαμε, συγκεντρωτικά, το γενικότερο «φιλανθρωπικό και πνευματικό» έργο της εκτός Ελλάδος Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας, καθώς και το ειδικό έργο υπέρ των Α.Μ.Ε.Α., όπου υπάρχει ή για όσες περιπτώσεις μας δόθηκε σχετική πληροφόρηση, κάνοντας, παράλληλα, συγκριτική αναφορά στα ισχύοντα στον ελληνικό χώρο. Στη συνέχεια (μέρος Δ'), παρατίθεται, η «Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία» -όποια κατονομάζεται ως αντίστοιχη διακονία στα Δίπτυχα και τα Ημερολόγια και τις λοιπές πηγές που έχουμε ήδη αναφέρει (βλ. κεφ. 2)- κατά Εκκλησία και κατά την ακόλουθη σειρά. Προτάσσεται το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και οι υπαγόμενες σ' αυτό Ιερές Αρχιεπισκοπές και Μητροπόλεις, ακολουθούν τα λοιπά Πατριαρχεία και στη συνέχεια οι λοιπές αυτόνομες Εκκλησίες (βλ. πίν. 14).

Ορισμένες από τις δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στο έργο της διακονίας έχουν μεγαλύτερη, σχετικά, συχνότητα. Στις περιπτώσεις αυτές σημειώνουμε δίπλα στην περιγραφή της δραστηριότητας (εντός παρενθέσεως ολογράφως) τον αριθμό, ο οποίος δηλώνει την απόλυτη συχνότητα της δραστηριότητας. Στις περιπτώσεις που το είδος της διακονίας απαιτεί επεξήγηση, η ο-

ποία είναι δυνατό να δοθεί, η σχετική πληροφορία υποσημειώνεται στον πίνακα με εκθετική αριθμητική παραπομπή. Τέλος, οι μεταβολές, που έχουν επέλθει από έτος σε έτος, επισημαίνονται μετά από κάθε πίνακα, είτε με παράθεση των νέων δραστηριοτήτων και της πηγής από την οποία προκύπτει η πληροφορία είτε με σχετική παρατήρηση για τη μη επανεμφάνισή τους.

Πίνακας 14. Κατάλογος πινάκων στους οποίους περιλαμβάνεται η φιλανθρωπική και πνευματική διακονία κατά Πατριαρχείο και Εκκλησία

α/α	Πατριαρχεία, Ιερές Αρχιεπισκοπές, Αυτοκέφαλες και Αυτόνομες Εκκλησίες και Ιερές Μητροπόλεις	α/α πινάκων
1	Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, Ιερές Πατριαρχικές και Σταυροπηγιακές Μονές	15.1-15.2
2	Ιερά Αρχιεπισκοπή Αμερικής	16.1-16.2
3	Ιερά Αρχιεπισκοπή Αυστραλίας	17.1-17.2
4	Ιερά Αρχιεπισκοπή Θυατείρων και Μ. Βρετανίας	18.1-18.2
5	Ιερά Μητρόπολις Γαλλίας	19.1-19.2
6	Ιερά Μητρόπολις Γερμανίας	20.1-20.2
7	Ιερά Μητρόπολις Αυστρίας	21.1
8	Ιερά Μητρόπολις Βελγίου	22.1
9	Ιερά Μητρόπολις Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας	23.1-23.2
10	Ιερά Μητρόπολις Νέας Ζηλανδίας	24.1-24.2
11	Εξαρχία του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κορέα	25.1-25.2
12	Ιερά Μητρόπολις Ελβετίας	26.1-26.2
13	Ιερά Μητρόπολις Ιταλίας και Εξαρχία Νοτίου Ευρώπης	27.1-27.2

α/α	Πατριαρχεία, Ιερές Αρχιεπισκοπές, Αυτοκέφαλες και Αυτόνομες Εκκλησίες και Ιερές Μητροπόλεις	α/α πινάκων
14	Ιερά Μητρόπολις Τορόντο	28.1-28.2
15	Ιερά Μητρόπολις Μπουένος Άιρες	29.1-29.2
16	Ιερά Μητρόπολις Παναμά και Εξαρχία Κεντρώας Αμερικής	30.1-30.2
17	Ιερά Μητρόπολις Χονγκ Κονγκ και Άπω Ανατολής	31.1.-31.2
18	Ιερά Αρχιεπισκοπή Φινλανδίας	32.1
19	Ιερά Μητρόπολις Ταλλίνης και πάσης Εσθονίας	33.1
20	Πατριαρχείο Αλεξανδρείας	34.1-34.2
21	Πατριαρχείο Αντιοχείας	35.1-35.2
22	Πατριαρχείο Ιεροσολύμων	36.1-36.2
23	Ιερά Αρχιεπισκοπή και Μονή του Θεοβαδίστου Όρους Σινά	37.1-37.2
24	Πατριαρχείο Μόσχας και πάσης Ρωσί- ας	38.1
25	Πατριαρχείο Σερβίας	39.1
26	Πατριαρχείο Ρουμανίας	40.1
27	Πατριαρχείο Βουλγαρίας	41.1
28	Πατριαρχείο Γεωργίας	42.1-42.2
29	Εκκλησία Κύπρου	43.1-43.2
30	Εκκλησία Πολωνίας	44.1
31	Εκκλησία Αλβανίας	45.1-45.2
32	Εκκλησία Τσεχίας και Σλοβακίας	46.1-46.2

Σημείωση:

Δεν περιλαμβάνονται οι μετά το 2003 μεταβολές (Δίπτυχα 2004).

6.2. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως

Πίνακας 15.1 Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, Ιερές Πατριαρχικές και Σταυροπηγιακές Μονές

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Θείο κήρυγμα
2	Εσπερινές ομιλίες
3	Χριστιανική αγωγή νεολαίας
4	Νεανικές ενοριακές συντροφίες
5	Σχολή βυζαντινής μουσικής (συνεστήθη το 2004)
6	Ποιμαντική του τουρισμού και των προσκυνητών (συνεστήθησαν το 2004) ⁷⁵
7	Αγιογραφικός οίκος
8	Φωτογραφικό εργαστήριο
9	Εργαστήριο συντηρήσεως χειρογράφων
10	Εργαστήριο συντηρήσεως και αποκαταστάσεως ιερών εικόνων
11	Θησαυροφυλάκιο Ιεράς Μονής
12	Εκκλησιαστική Σχολή
13	Εκκλησιαστική Ακαδημία
14	Βιβλιοπωλείο
15	Πατριαρχικά Ιδρύματα Πατερικών Μελετών (δύο)
16	Μουσείο
17	Ορθόδοξο Κέντρο

⁷⁵ Ειδικό γραφείο ενημερώσεως και πληροφόρησης στην Πατριαρχική Εστία.

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
18	Πατριαρχικό Ίδρυμα Ορθόδοξου Ιεραποστολής Άπω Ανατολής
19	Πατριαρχικό Ορθόδοξο Ινστιτούτο
20	Ινστιτούτο Μεταπτυχιακών Σπουδών Ορθόδοξου Θεολογίας
21	Επιτροπή διαδικτύου
22	Κατηχητικά σχολεία
23	Γραπτό κήρυγμα των Κυριακών
24	Επισκευές και ανακαινίσεις κτηρίων
25	Συνάξεις
26	Σύνδεσμοι Αποφοίτων Εκκλησιαστικών Σχολών (πέντε)
27	Σύνδεσμος Μουσικοφίλων
28	Μορφωτικοί σύνδεσμοι (τρεις)
29	Μορφωτικός και καλλιτεχνικός σύνδεσμος
30	Αθλητικοί σύλλογοι (δύο)
31	Ερασιτεχνικός θεατρικός όμιλος
32	Αστική Σχολή
33	Μορφωτικός σύνδεσμος νέων
34	Επιτροπή επί των διορθόδοξων ζητημάτων
35	Επιτροπή επί των εν τω εξωτερικώ επαρχιών του θρόνου και επί της ορθόδοξου ιεραποστολής
36	Επιτροπή επί των εν τω εξωτερικώ ιδρυμάτων του θρόνου
37	Επιτροπή επί των διαχριστιανικών ζητημάτων
38	Επιτροπή επί του διαλόγου μετά των μη-Χαλκηδονίων Εκκλησιών
39	Επιτροπή επί του διαλόγου μετά της ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας
40	Επιτροπή επί των θεολογικών μελετών

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
41	Επιτροπή επί του Αγίου Όρους
42	Επιτροπή επί της εκδόσεως του περιοδικού «Ορθοδοξία»
43	Επιτροπή επί της εκδόσεως του Ημερολογίου
44	Επιτροπή επί της πνευματικής διακονίας
45	Μοναστηριακή Επιτροπή
46	Επιτροπή επί του πατριαρχικού σκευοφυλακίου-μυροφυλακίου
47	Επιτροπή επί των αγιασμάτων
48	Επιτροπή επί της θείας λατρείας
49	Επιτροπή επί του κανονίου
50	Επιτροπή επί του διαλόγου μετά του Ισλάμ
51	Επιτροπή επί των ευρωπαϊκών θεμάτων
52	Επιτροπή επί της αξιοποιήσεως της περιουσίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου
53	Πατριαρχική Κεντρική Εκκλησιαστική Επιτροπή
54	Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή
55	Γυμνάσιο-Λύκειο (Ζωγράφειο)
56	Παρθεναγωγεία (δύο)
57	Δημοτικά (δεκαπέντε)
58	Σύνδεσμοι Αποφοίτων διαφόρων Σχολών
59	Σύνδεσμοι μουσικοφίλων
60	Ερασιτεχνικός θεατρικός όμιλος
61	Σχολείο (γενικώς, μη προσδιοριζόμενο)
62	Βιβλιοθήκη

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 899-924, έτους 2001, σ. 967-971, 972-974, 978-992, έτους 2002, σ. 1061-1089, έτους 2004, σ. 899-901, 909-912, 917-921. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 805, 807, έτους 2002, σ. 555-556 και 558.

Πίνακας 15.2 Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, Ιερές Πατριαρχικές και Σταυροπηγιακές Μονές

α/α	Φορείς ή είδη «παρεχόμενης Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Μηναίο χρηματικό βοήθημα για φοιτητές
2	Διάθεση στέγης για φοιτητές
3	Τράπεζα αίματος
4	Επιτροπές οργάνωσης, μελέτης, μέριμνας και προσφοράς (συνεστήθησαν το 2004)
5	Γηροκομεία (δύο)
6	Διαχείριση κληροδοτημάτων
7	Φιλόπτωχα ταμεία
8	Ποιμαντική μέριμνα ενδεών
9	Νοσοκομεία (δύο)
10	Ψυχιατρεία (δύο)
11	Ορφανοτροφεία (δύο)
12	Θερινή στέγη εργαζομένων νεανίδων
13	Παιδόπολις
14	Φιλόπτωχοι αδελφότητες (δεκαοκτώ)
15	Σύνδεσμος γηροκομούμενων
16	Σύνδεσμος προστασίας άπορων και ασθενών παιδων
17	Επιτροπή επί των συντάξεων και νοσηλείων
18	Συσσίτια (δέκα)
19	Θερινή Στέγη εργαζόμενων νεανίδων
20	Παιδόπολις
21	Σύνδεσμος Προστασίας απόρων και ασθενών παιδων
22	Φιλανθρωπικός και Μορφωτικός Σύνδεσμος

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 899-924, έτους 2001, σ. 967-971, 972-974, 978-992, έτους 2002, σ. 1061-1089, έτους 2004, σ. 903 και 911. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 805, 807, έτους 2002, σ. 555-556 και 558.

Σημειώσεις

α) Οι αλλαγές που συντελέστηκαν στην πνευματική διακονία σε νεότερη χρονική περίοδο και καταγράφονται στα Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος του 2002 είναι οι εξής:

(i) Νέες δραστηριότητες

1. Γραπτό κήρυγμα των Κυριακών.
2. Στο έργο των υφιστάμενων εργαστηρίων συντηρήσεως προστέθηκαν οι επισκευές και ανακαινίσεις κτηρίων.
3. Ίδρυση (ήδη είχε γνωστοποιηθεί στα Δίπτυχα του 2001) σχολής βυζαντινής μουσικής.
4. Πραγματοποίηση συνάξεων.

(ii) Μη επανεμφανιζόμενες δραστηριότητες

α) Η λειτουργία κατηχητικών σχολείων εμφανίζεται μόνο στα Δίπτυχα έτους 2000.

β) Το σύνολο των ενεργειών της Πνευματικής και της Φιλανθρωπικής Διακονίας (πίν. 15.1 και 15.2 αντίστοιχα), που αναφέρονται στη σχετική δράση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, αφορά στην Αρχιεπισκοπή Κωνσταντινουπόλεως, τις Ιερές Μητροπόλεις Χαλκηδόνας, Ίμβρου και Τενέδου, Πριγκιποννήσων και Δέρκων, τις εκτός Τουρκίας Πατριαρχικές και Σταυροπηγιακές Μονές: Πάτμου, Αγίου Όρους, Χαλκιδικής, Θεσσαλονίκης, Έσσεξ Αγγλίας, Αλαμπάμας και Αστόριας Η.Π.Α., καθώς και στα Πατριαρχικά Ιδρύματα: Ίδρυμα Πατερικών Μελετών στη Θεσσαλονίκη, Ορθόδοξο Κέντρο και Ινστιτούτο Μεταπτυχιακών Σπουδών στο Σαμπεζύ της Γαλλίας, Πατριαρχικό Ίδρυμα Ορθόδοξου Ιεραποστολής στην Αθήνα και Πατριαρχικό Ορθόδοξο Ινστιτούτο στο Μπέρκλεϋ των Η.Π.Α.

Σε ό,τι αφορά στις Ι.Μ. που βρίσκονται εντός της ελληνικής επικράτειας, αυτές έχουν ήδη περιληφθεί στην αναλυτική έκδοση των αποτελεσμάτων του α' σταδίου της πρώτης φάσης της έρευνας⁷⁶ και στο κεφ. 3 του παρόντος, στο οποίο περιγράφεται συνοπτικά το έργο της Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας εντός ολόκληρης της Ελληνικής Επικράτειας, ενώ εκείνες που βρίσκονται στον εκτός της Ελλάδος χώρο έχουν περιληφθεί στην παρούσα έκδοση (βλ. σχετ. πίν. 14)

⁷⁶ Βλ. σχετ. ό.π. *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη*.

γ) Οι μεταβολές που επήλθαν στη Φιλανθρωπική Διακονία, σύμφωνα με τα αναγραφόμενα στα Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος του 2002, αφορούν στις ακόλουθες νέες δραστηριότητες:

1. Ποιμαντική μέριμνα ενδεών, η οποία περιλαμβάνει, επί πλέον, και μηνιαία βοηθήματα σε άπορους και έκτακτα βοηθήματα σε άπορους ασθενείς.
2. Φιλόπτωχα ταμεία, τα οποία όμως περιλαμβάνονταν μόνο στα Δίπτυχα του 2000, όχι και του 2001, προφανώς εκ παραδρομής.

6.3. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αμερικής

Πίνακας 16.1 Ιερά Αρχιεπισκοπή Αμερικής

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Ελληνικό Κολλέγιο
2	Θεολογική Σχολή
3	Ακαδημία
4	Κατασκηνώσεις
5	Πολιτιστικό Κέντρο
6	Εθνικό Ινστιτούτο «Πατριάρχης Αθηναγόρας» (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
7	Τύπος και εκδόσεις
8	α) Εθνικό προσκύνημα Αγίου Φωτίου β) Ορθόδοξο Ιεραποστολικό Κέντρο
9	Κέντρο ιεραποστολής
10	Ιερατικοί σύνδεσμοι
11	Ελληνικά ημερήσια (δεκαοχτώ) και απογευματινά (τριακόσια) σχολεία
12	Εκκλησιαστική βιβλιοθήκη και βιβλιοπωλείο
13	Κέντρα πνευματικών συγκεντρώσεων (δύο)

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
14	Σύνδεσμος κληρικών (δύο)
15	Θρησκευτική εκπαίδευση
16	Αδελφότητα πρεσβυτέρων
17	Ομοσπονδία χορού
18	Φιλόπτωχα επισκοπής (δύο)
19	Πρόγραμμα ραδιοφώνου
20	Ομοσπονδία χορωδιών
21	Εκκλησιαστική μουσική
22	Περιοδικό
23	Ίδρυμα κληροδοτημάτων
24	Πολιτιστικό Κέντρο
25	Ελληνική Ορθόδοξος Νεολαία ⁷⁷
26	Διεύθυνση τύπου και εκδόσεων

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 991-992, έτους 2001, σ. 1067-1068, έτους 2002, σ. 1171-1173, έτους 2004, σ. 996-997 και 998. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1002, 1008-1009 και 1014, έτους 2002, σ. 720-727, 756, 780-781.

⁷⁷ Περιλαμβάνει τρία τμήματα, ως ακολούθως: νέοι και νεάνιδες 18-35 ετών (α' τμήμα), νέοι και νεάνιδες 13-18 ετών (β' τμήμα), παιδική νεολαία 8-12 ετών (γ' τμήμα) και «Ελπίς» 6-8 ετών (δ' τμήμα).

Πίνακας 16.2 Ιερά Αρχιεπισκοπή Αμερικής

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Φιλόπτωχες Αδελφότητες (μία)
2	Διεθνείς Ορθόδοξες Χριστιανικές Φιλανθρωπίες
3	Γραφείο κοινωνικής πρόνοιας
4	Οίκος ευγηρίας
5	Επισκοπικό γραφείο για την καταπολέμηση του AIDS (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
6	Ίδρυμα αρρένων προβληματικών νέων (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 991-992, έτους 2001, σ. 1067-1068, έτους 2002, σ. 1171-1173, έτους 2004, σ. 997-998. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1002, 1008-1009, έτους 2002, σ. 721, 727-728.

Σημειώσεις:

(i) Οι μεταβολές που επήλθαν στη Φιλανθρωπική Διακονία σύμφωνα με τα αναγραφόμενα στα Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος του 2002 αφορούν στις με α.α. 10-12 δραστηριότητες του πίν. 16.1.

(ii) Οι μεταβολές που επήλθαν στη Φιλανθρωπική Διακονία σύμφωνα με τα αναγραφόμενα στα Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος του 2002 αφορούν στις δράσεις που καταγράφονται στις περιπτώσεις 2 έως 6 του πίνακα 16.2.

6.4. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αυστραλίας

Πίνακας 17.1 Ιερά Αρχιεπισκοπή Αυστραλίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Θείο κήρυγμα
2	Θεολογική Σχολή
3	Εκκλησιαστικό βιβλιοπωλείο και έκθεση εκκλησιαστικών σκευών
4	Περιοδικό
5	Εκκλησιαστικό κηροπλαστείο
6	Ημερήσια Κολλέγια (επτά)
7	Μικτή χορωδία (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
8	Εκδοτική Εταιρεία (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
9	Δημοτικά (εκατόν σαράντα δύο)
10	Γυμνάσια (σαράντα)
11	Γραφείο δημοσίων σχέσεων
12	Παιδικός Σταθμός

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ.1028-1034, έτους 2001, σ. 1101-1104, 1107-1117, έτους 2002, σ.1210, έτους 2004, σ. 1025-1027. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1083-1097, έτους 2002, σ. 780-782.

Πίνακας 17.2 Ιερά Αρχιεπισκοπή Αυστραλίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Φιλόπτωχος Αδελφότητα
2	Ελληνικά Κέντρα Προνοίας (πέντε)
3	Οργανισμός Γηροκομείων-Νοσοκομείων «Η Βασιλειάς»
4	Στέγη της Εκκλησίας για παιδιά με ειδικές ανάγκες
5	Οργανισμός «Provi-Care» (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
6	Πρόγραμμα προσωρινής μέριμνας ⁷⁸

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ.1028-1034, έτους 2001, σ. 1104-1107 και 1116, έτους 2002, σ. 1210-1214, έτους 2004, σ. 1027-1029.

Σημειώσεις:

(i) Οι μεταβολές που επήλθαν στην πνευματική διακονία τη χρονιά του 2001 σε σχέση με το 2000 αφορούν στα Κολλέγια, ενώ καμμία μεταβολή δεν υπάρχει το 2002.

(ii) Οι μεταβολές που επήλθαν στη Φιλανθρωπική Διακονία σύμφωνα με τα αναγραφόμενα κατά το έτος 2002 αφορά στην ίδρυση του οργανισμού «Provi-Care».

(iii) Στο Ημερολόγιο του Πατριαρχείου αναφέρονται, πέραν των όσων περιλαμβάνονται στα Δίπτυχα, και η λειτουργία ελληνικών και κατηχητικών σχολείων, καθώς και τμήματα ορθοδόξου νεολαίας και φιλόπτωχες αδελφότητες κυριών (σ. 1081-1086 και 1097, έτους 2000, σ. 782-783, έτους 2002).

⁷⁸ Στα κέντρα του Redlynch και Gordonvale φιλοξενοούνται περίπου 90 άτομα, ηλικιωμένα και άτομα με ειδικές ανάγκες, προκειμένου να ξεκουραστούν οι οικείοι τους που έχουν την ευθύνη της επίβλεψής τους.

(iv) «Η ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ»

Η «Βασιλείας» (βλ. α.α. 3 του πίνακα 17.2 και υποκεφάλαιο 4.1, παράγρ. β) είναι ένας πλήρης γηροκομειακός οργανισμός ευρισκόμενος στη Lakemba, ο οποίος περιλαμβάνει:

- Τα Aegean apartments: συγκρότημα 22 ανεξάρτητων διαμερισμάτων για πρόσωπα αυτοεξυπηρετούμενα
- Τους οίκους ευγηρίας: Lourantos village και Sister Dorothea village
- Το γηροκομείο-νοσοκομείο
- Το κέντρο ημερήσιας φροντίδας ηλικιωμένων
- Γηροκομείο και γηριατρείο

Επίσης, υφίσταται αντίστοιχος οργανισμός με την ίδια επωνυμία στην Αδελαΐδα της Νότιας Αυστραλίας, που περιλαμβάνει:

- Γηροκομείο
- Γηριατρείο
- Γηριατρείο-γηροκομείο
- Διαμερίσματα ελευθέρως διαβιούντων ηλικιωμένων⁷⁹.

(v) Η στέγη για παιδιά με ειδικές ανάγκες (α.α. 4 του πίνακα 17.2) είναι ίδρυμα που φιλοξενεί 58 άτομα ετησίως (5 εβδομάδες κατ' άτομο), προσφέροντας παράλληλα και πρόγραμμα ημερήσιας φροντίδας, με αριθμό φιλοξενούμενων ανά Σαββατοκύριακο 15 άτομα⁸⁰.

⁷⁹ Θεοδώρου, Ε. (1995). *Οδοιπορικών εις ελληνορθόδοξα κέντρα της Αυστραλίας*, ό.π., Αθήνα.

⁸⁰ Βλ. σχετικές εκθέσεις των Καπέτα Ι., Σκούτα Στ., Ταλιαντζή Β. και Κλεούδη Κ. στην Επετηρίδα, ό.π.

6.5. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Αρχιεπισκοπής Θυατείρων και Μ. Βρετανίας

Πίνακας 18.1 Ιερά Αρχιεπισκοπή Θυατείρων και Μ. Βρετανίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Εκπαιδευτικό Συμβούλιο
2	Ενιαίος Φορέας Ελληνικής Παροικιακής Εκπαίδευσης
3	Επιμορφωτικό Ινστιτούτο Διδασκάλων Ομογένειας
4	Εκκλησιαστικό Φροντιστήριο
5	Κατηχητική Σχολή
6	Σχολή Βυζαντινής μουσικής και ψαλτικής
7	Ελληνικό Κολλέγιο
8	Ελληνικό Σχολείο
9	Εκπαιδευτικά Κέντρα (δεκατέσσερα)
10	Εξεταστικά Κέντρα κοινοτήτων της Ι. Αρχιεπισκοπής για τα νέα ελληνικά (επτά)
11	Σύνδεσμος ελληνορθόδοξων κοινοτήτων
12	Ιερατικός Σύνδεσμος
13	Θρησκευτικός τύπος
14	Θρησκευτικό βιβλιοπωλείο και βιβλιοθήκη
15	Πανομογενειακό κεντρικό συμβούλιο
16	Σύνδεσμος ελληνορθόδοξων κοινοτήτων Μ. Βρετανίας
17	Συμβούλιο κατασκηνώσεως νεολαίας (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
18	Συμβούλιο κηδεμόνων

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
19	Θρησκευτική υπηρεσία ασθενών
20	Θρησκευτική υπηρεσία φυλακών
21	Επιτροπή μετάφρασης λειτουργικών κειμένων
22	Επιτροπή εκπομπών ραδιοφώνου
23	Ορθόδοξη ελληνική νεολαία Μ. Βρετανίας
24	Ελληνο-αγγλικό ομολογιακό σχολείο
25	Διορθόδοξο θεολογικό μελετητήριο
26	Ορθόδοξο θεολογικό σπουδαστήριο
27	Πνευματικό κέντρο
28	Τμήματα ορθόδοξων σπουδών σε πανεπιστήμια

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1047-1054, έτους 2001, σ. 1121-1127 και 1128, έτους 2002, σ. 1232-1239, έτους 2004, σ. 1042, 1044-1047. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1103-1109, έτους 2002, σ. 797-803.

Πίνακας 18.2 Ιερά Αρχιεπισκοπή Θυατείρων και Μ. Βρετανίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Ελληνικός Ορθόδοξος Φιλανθρωπικός Οργανισμός
2	Ξενώνας
3	Ίδρυμα Προστασίας γερόντων
4	Γηροκομεία (επτά)
5	Θρησκευτική Υπηρεσία ασθενών

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1051-1052, έτους 2001, σ. 1122-1123, 1129-1130, έτους 2002, σ. 1234 και 1241, έτους 2004, σ. 1043 και 1044, 1048-1049. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1103-1109, έτους 2002, σ. 797.

Σημειώσεις:

(i) Οι μεταβολές, που επήλθαν κατά το έτος 2001 στην πνευματική διακονία, αναφέρονται στην αύξηση των εκπαιδευτικών κέντρων, τα οποία ανήλθαν από 14 σε 17.

(ii) Τα επτά Γηροκομεία (α.α. 4 του πίνακα 18.2) είναι ιδιωτικοί ελληνικοί οίκοι ευγηρίας υπό την υψηλή προστασία του Σεβασμιότατου αρχιεπισκόπου Θυατείρων και Μ. Βρετανίας.

6.6. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Γαλλίας

Πίνακας 19.1 Ιερά Μητρόπολις Γαλλίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Κεντρικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο
2	Εκκλησιαστικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα-Οικοτροφείο
3	Παράρτημα του Εκκλησιαστικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος
4	Εστία Ελληνίδος Φοιτητρίας
5	Φοιτητική Εστία
6	Ελληνική Ορθόδοξος Νεολαία
7	Χριστιανική Ένωση επιστημόνων και φοιτητών
8	Σώμα Ελλήνων Προσκόπων και Ελληνίδων Οδηγών
9	Λύκειο Ελληνίδων
10	Ελληνικά σχολεία (έξι)
11	Ελληνικό Φοιτητικό Περίπτερο Πανεπιστημιακής πόλεως Παρισίων
12	Ελληνικό Μορφωτικό Κέντρο

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
13	Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
14	Ελληνική Ένωση (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
15	Κατηχητικά σχολεία (πέντε)

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1069-1070, 1072-1073, έτους 2001, σ. 1147-1148, 1151-1152, 1153, 1155, 1157-1158, έτους 2002, σ.1258-1259, 1261-1262, 1264 και 1268, έτους 2004, σ. 1063, 1064, 1066-1067 και 1072. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, ό.π., σ. 1136, έτους 2002, ό.π., σ. 823.

Πίνακας 19.2 Ιερά Μητρόπολις Γαλλίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Ελληνική Εστία Γερόντων
2	Φιλόπτωχος Αδελφότητα Κυριών
3	Γηροκομείο
4	Φιλανθρωπικός-Καλλιτεχνικός σύλλογος-όμιλος

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1069, 1070, 1075 και 1078, έτους 2001, σ. 1147-1148, 1153 και 1157, έτους 2002, σ.1258-1259, 1264 και 1268, έτους 2004, σ. 1064, 1065, 1068 και 1072. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1136, έτους 2002, σ. 823.

6.7. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Γερμανίας

Πίνακας 20.1 Ιερά Μητρόπολις Γερμανίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης « Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Μητροπολιτικό Συμβούλιο Παιδείας
2	Επιτροπή Ορθοδόξου Διακονίας
3	Επιτροπή Ορθοδόξου Κατηχήσεως
4	Επιτροπή Εργατικών και Κοινωνικών ζητημάτων
5	Επιτροπή Φοιτητικής Μερίμνης
6	Επιτροπή Εκδόσεων
7	Επιτροπή διεκκλησιαστικών σχέσεων
8	Επιτροπή της Ορθοδόξου Εκκλησίας στη Γερμανία
9	Θρησκευτική Εκπομπή
10	Σχολική Υπηρεσία της Ορθοδόξου Εκκλησίας στη Γερμανία
11	Τμήμα Ορθοδόξου Θεολογίας του Πανεπιστημίου Ludwig Maximilian του Μονάχου
12	Υποεπιτροπή συντάξεως αναλυτικού προγράμματος για τη διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών
13	Τομέας διδασκαλίας και έρευνας ορθοδόξου Θεολογίας του Πανεπιστημίου Münster
14	Ορθόδοξος Ελληνική Νεολαία
15	Σύνδεσμος ιεροψαλτών και σχολή βυζαντινής μουσικής
16	Νηπιαγωγεία
17	Πνευματικά Κέντρα
18	Έκδοση περιοδικού και ετήσιου ημερολογίου
19	Κατηχητικά
20	Κύκλοι μελέτης Αγίας Γραφής
21	Διδασκαλία ελληνικών χορών

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης « Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
22	Μαθήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών
23	Διδασκαλία μουσικών οργάνων
24	Μαθήματα ελληνικής γλώσσας για γερμανόφωνους
25	Συναντήσεις κυριών, γυναικών, ενοριτών
26	Δανειστική βιβλιοθήκη
27	Παιδική και εφηβική συντροφιά
28	Μαθήματα αγιογραφίας
29	Μαθήματα γερμανικών
30	Χορευτικά συγκροτήματα
31	Ενοριακές πολιτιστικές εκδηλώσεις
32	Μαθήματα ζωγραφικής
33	Διαλέξεις
34	Εκθέσεις
35	Παιδικό θέατρο
36	Μαθητικές συντροφίες
37	Κύκλος μητέρων με μικρά παιδιά
38	Εκκλησιαστική χορωδία
39	Παραδοσιακή ενόργανη έντεχνη χορωδία
40	Νεανικές συνάξεις
41	Κατηχητικό ενηλίκων
42	Μαθήματα ελληνικής γλώσσας για αλλοδαπούς
43	Λέσχη συνταξιούχων
44	Κύκλος διακονίας γυναικών
45	Συνάντηση ηλικιωμένων

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1083-1087, έτους 2001, σ. 1161-1165, έτους 2002, σ. 1272-1276, έτους 2004, σ. 1074-1079. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1139-1143, έτους 2002, σ. 825-829, Ημερολόγιον της Ιεράς Μητροπόλεως Γερμανίας, έτους 2004, Βόννη: Φραδελάκης, σ. 41-54, 51-54, 83, 85-86, 91, 93, 95, 97-98, 100-102, 103, 110-112, 114, 119-120, 124-126, 131-135.

Πίνακας 20.2 Ιερά Μητρόπολις Γερμανίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Γραφείο κοινωνικής μέριμνας
2	Τμήμα κοινωνικής πρόνοιας

Πηγή: Ημερολόγιον της Ιεράς Μητροπόλεως Γερμανίας, έτους 2004, Βόννη: Φραδελάκης, ό.π., σ. 41.

Σημείωση:

Τόσο στα Δίπτυχα όσο και στα Ημερολόγια εξειδικευμένη φιλανθρωπική διακονία στη Μητρόπολη Γερμανίας δεν εμφανίζεται. Όμως, όπως μας πληροφόρησαν από τα Γραφεία της Ι. Μητροπόλεως, αυτή περιλαμβάνεται στο έργο της Επιτροπής Ορθοδόξου Διακονίας (βλ. α.α.2 του πίν. 20.1).

6.8. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Αυστρίας**Πίνακας 21.1** Ιερά Μητρόπολις Αυστρίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Ελληνική Εθνική Σχολή
2	Έκδοση περιοδικού και ετησίου Ημερολογίου

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, ό.π., σ. 1094-1095 και 1097, έτους 2001, ό.π., σ. 1173-1174 και 1176, έτους 2002, ό.π., σ. 1284-1285 και 1287, έτους 2004, σ. 1084 και 1086. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, ό.π., σ. 1153.

Σημείωση:

Τόσο στα Δίπτυχα όσο και στα Ημερολόγια εξειδικευμένη φιλανθρωπική διακονία στη Μητρόπολη Αυστρίας δεν εμφανίζεται.

6.9. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Βελγίου

Πίνακας 22.1 Ιερά Μητρόπολις Βελγίου

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Επιτροπή Ορθοδόξου Θρησκευτικού μαθήματος
2	Επιτροπή ραδιοφώνου, τηλεοράσεως, τύπου
3	Επιτροπή φοιτητικής μερίμνης
4	Σχολείο (δημοτικό, γυμνάσιο, λύκειο)
5	Πνευματικό Κέντρο (δανειστική βιβλιοθήκη, αναγνωστήριο, κέντρο νεότητας, ξενώνας και αίθουσα διαλέξεων)
6	Κέντρο ορθοδόξου κατάρτισεως
7	Εκκλησιαστική βυζαντινή χορωδία
8	Θρησκευτική Υπηρεσία ασθενών
9	Επιτροπή διεκκλησιαστικών σχέσεων
10	Επιτροπή ελέγχου, διαχειρίσεως ενοριακών ταμείων
11	Ενοριακό κέντρο
12	Ειδική Επιτροπή για τους αρρώστους
13	Γραφείο της Ορθοδόξου Εκκλησίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
14	Βυζαντινή χορωδία

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1099-1101, έτους 2001, σ. 1178-1180, έτους 2002, σ. 1289-1291, έτους 2004, σ. 1088-1089. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1161-1162, έτους 2002, σ. 842-843.

Σημείωση:

Εξειδικευμένη φιλανθρωπική δράση της Ι.Μ. Βελγίου δεν εμφανίζεται.

6.10. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας

Πίνακας 23.1 Ιερά Μητρόπολις Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Μητροπολιτικό Συμβούλιο
2	Περιοδικό και Δελτίον (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1106, έτους 2001, σ. 1185, έτους 2002, σ. 1296, έτους 2004, σ. 1093.

Πίνακας 23.2 Ιερά Μητρόπολις Σουηδίας και πάσης Σκανδιναβίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Αδελφότητα Κυριών

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1106, έτους 2001, σ. 1185, έτους 2002, σ. 1296, έτους 2004, σ. 1093.

6.11. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Νέας Ζηλανδίας

Πίνακας 24.1 Ιερά Μητρόπολις Νέας Ζηλανδίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Ελληνικά απογευματινά σχολεία
2	Κατηχητικά σχολεία (τρία)
3	Τμήματα ελληνικής ορθόδοξου νεολαίας
4	Αδελφότητες
5	Ορθόδοξοι μαθητικοί σύλλογοι
6	Θερινές κατασκηνώσεις
7	Θεολογικό σεμινάριο
8	Σύλλογος ορθοδόξων νέων
9	Εβδομαδιαίο Δελτίο
10	Κατήχηση ενηλίκων
11	Παιδικός Σταθμός
12	Αδελφότητες διαφόρων πατριών

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ.1108-1109, έτους 2001, σ. 1186-1188, έτους 2002, σ. 1298-1300, έτους 2004, σ. 1094. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1170-1171.

Πίνακας 24.2 Ιερά Μητρόπολις Νέας Ζηλανδίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Φιλόπτωχοι Αδελφότητες Κυριών (τρεις)
2	Μέριμνα Ελλήνων ναυτιλλομένων
3	Ταμείο υποτροφιών απόρων μαθητών και φοιτητών

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1108, έτους 2001, σ. 1186-1187, έτους 2002, σ.1298-1299, έτους 2004, σ. 1094. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1170.

Σημειώσεις:

(i) Οι μεταβολές που επήλθαν στην πνευματική διακονία, αφορούν στη λειτουργία παιδικού σταθμού, ο οποίος καταγράφεται στα Δίπτυχα του 2002.

(ii) Στο φιλανθρωπικό έργο εντάσσεται και η δράση την οποία καλύπτει το «Ταμείο υποτροφιών απόρων μαθητών και φοιτητών», η οποία όμως φέρεται ως Πνευματική Διακονία.

6.12. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Εξαρχίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κορέα (ήδη Ι. Μητρόπολις)

Πίνακας 25.1 Εξαρχία του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κορέα

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Κατηχητικά σχολεία (δύο)
2	Ορθόδοξοι μαθητικοί σύλλογοι
3	Σύλλογος Ορθοδόξων Νέων
4	Θερινές κατασκηνώσεις

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
5	Κατήχηση ενηλίκων (δύο)
6	Θεολογικό Σεμινάριο

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1108-1109, έτους 2001, σ. 1187-1188, έτους 2004, σ. 1095-1096.

Πίνακας 25.2 Εξαρχία του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην Κορέα

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Φιλόπτωχος Αδελφότητα Κυριών
2	Ταμείο υποτροφιών απόρων μαθητών και φοιτητών
3	Μέριμνα Ελλήνων ναυτιλλομένων

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1108-1109, έτους 2001, σ. 1187-1188, έτους 2004, σ. 1095-1096.

6.13. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Ελβετίας

Πίνακας 26.1 Ιερά Μητρόπολις Ελβετίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Ίδρυμα για τη χριστιανική ενότητα
2	Διαθρησκειακό Ίδρυμα
3	Εκδόσεις

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1112, έτους 2001, σ. 1190, έτους 2002, σ. 1302, έτους 2004, σ. 1097. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1177, έτους 2002, σ. 851.

Πίνακας 26.2 Ιερά Μητρόπολις Ελβετίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Φιλανθρωπικό Ίδρυμα

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1111, έτους 2001, σ. 1189, έτους 2002, σ.1301, έτους 2004, σ. 1097. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1176.

6.14. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Ιταλίας και Εξαρχίας Νοτίου Ευρώπης

Πίνακας 27.1 Ιερά Μητρόπολις Ιταλίας και Εξαρχία Νοτίου Ευρώπης

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Επιτροπή διαχριστιανικών ζητημάτων και διεκκλησιαστικών σχέσεων
2	Επιτροπή επί των εκδόσεων (εγκολπίου ημερολογίου, εβδομαδιαίου φυλλαδίου και δίγλωσσου τριμηνιαίου περιοδικού)
3	Επιτροπή ελληνορθόδοξων μελετών και ερευνών στην Ιταλική χερσόνησο
4	Εκπαιδευτική Επιτροπή
5	Ιταλο-Ελληνικός πολιτιστικός σύλλογος
6	Τμήματα ελληνικής γλώσσας για ξένους

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακο- νίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
7	Ελληνικά Ινστιτούτα βυζαντινών και μεταβυζαντινών σπουδών (δύο)
8	Εκκλησιαστικά Μουσεία-Βιβλιοθήκες (δύο)
9	Μουσείο Εικόνων Ελληνικού Ινστιτούτου
10	Οικουμενική Αδελφότητα (διαχριστιανικό σωματείο)
11	Σχολείο ελληνικής γλώσσας για ξένους
12	Ελληνικά δημοτικά σχολεία (δεκαέξι)
13	Κύκλος Ορθόδοξου Κατηχήσεως
14	Τμήματα ελληνικής γλώσσας για ξένους (δύο τμήματα με 35 μαθητές)
15	Ποιμαντική διακονία σλαβοφώνων
16	Δημόσια Βιβλιοθήκη
17	Όμιλοι-Σύλλογοι κυριών και δεσποινίδων (δύο)
18	Ινστιτούτα Ορθόδοξων Θεολογικών Μελετών (1 σε αδράνεια και 1 υπό οργάνωση)
19	Έκδοση θεολογικής σειράς
20	Εκκλησιαστικό βιβλιοπωλείο
21	Σχολή ελληνικών παραδοσιακών χορών
22	Ελληνικό Κλιμάκιο «Κοινού Ευρωπαϊκού Κέντρου Έρευνας»
23	Εκδόσεις φυλλαδίων (δύο)
24	Σχολείο ιταλικής γλώσσας για Ρουμάνους μετανάστες
25	Εκπολιτιστικοί σύλλογοι (τρεις)
26	Ενοριακό πολιτιστικό κέντρο
27	Κατηχητικός σύλλογος
28	Έκδοση περιοδικού
29	Ελληνο-ιταλικό πολιτιστικό κέντρο
30	Σχολή ελληνικών παραδοσιακών χορών και κουζίνας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
31	Ένωση Ελλήνων ορθοδόξων φοιτητών
32	Έκδοση φοιτητικής εφημερίδας και τριμηνιαίου περιοδικού
33	Μηνιαίες διαλέξεις για τον ελληνορθόδοξο πολιτισμό και την παράδοση της Μ. Ελλάδας
34	Ελληνικό γυμνάσιο και λύκειο
35	Τμήμα ιταλικής γλώσσας για Έλληνες φοιτητές

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1116-1127, έτους 2001, σ. 1193-1207, έτους 2002, σ. 1302, έτους 2004, σ. 1100-1110. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1186-1196, Ημερολόγιον της Ιεράς Μητροπόλεως Ιταλίας και Εξαρχίας Νοτίου Ευρώπης, έτους 2003, Αθήνα: Επτάλοφος, σ. 56-71, 75, 77-78, 80-81, 87, 91-93 και 99.

Πίνακας 27.2 Ιερά Μητρόπολις Ιταλίας και Εξαρχία Νοτίου Ευρώπης

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Σύλλογος/όμιλος κυριών και δεσποινίδων
2	Κοινωνική και φιλανθρωπική διακονία για Ρουμάνους μετανάστες
3	Ποιμαντική και Φιλανθρωπική διακονία
4	Κοινωνική Διακονία «Ο καλός Σαμαρείτης»

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1117 και 1121, έτους 2001, σ. 1193 και 1199, έτους 2002, σ. 1305, 1307 και 1311, έτους 2004, σ. 1100, 1101 και 1105. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1183, 1185 και 1189. Ημερολόγιον της Ιεράς Μητροπόλεως Ιταλίας και Εξαρχίας Νοτίου Ευρώπης, έτους 2003, Αθήνα: Επτάλοφος, σ. 58, 63, 68 και 75.

6.15. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Τορόντο

Πίνακας 28.1 Ιερά Μητρόπολις Τορόντο

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Ορθόδοξος Θεολογική Ακαδημία
2	Ελληνορθόδοξη Παιδεία
3	Σύνδεσμος ιερέων
4	Σχολή βυζαντινής μουσικής
5	Ελληνική παιδεία
6	Θρησκευτική παιδεία
7	Χορωδίες
8	Θερινές κατασκηνώσεις
9	Τηλεοπτικό πρόγραμμα
10	Εφημερίδα
11	Ραδιοφωνική εκπομπή
12	Ιεραποστολή
13	Διεύθυνση νεολαίας
14	Ελληνική Ορθόδοξη Αδελφότητα του Καναδά
15	Πολιτιστικό Κέντρο

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1130-1131, έτους 2001, σ. 1208-1209, έτους 2002, σ. 1322-1323, έτους 2004, σ. 1112-1113. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1201-1202, έτους 2002, σ. 869, Ημερολόγιο της Ι. Μητροπόλεως Τορόντο, έτους 2004, Καναδάς, Τορόντο: Tower Litho Ltd, σ. 58-60.

Πίνακας 28.2 Ιερά Μητρόπολις Τορόντο

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Φιλόπτωχος Αδελφότητα Κυριών
2	Κοινωνικές Υπηρεσίες
3	Στέγες απόρων
4	Οίκοι ευγηρίας
5	Οικίες για οικογένειες με ανάγκες
6	Οργανισμοί Βρεφονηπιακών σταθμών

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1130, έτους 2001, σ. 1208, έτους 2002, σ. 1322, έτους 2004, σ. 1112. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1201, έτους 2002, σ. 869. Ημερολόγιο της Ι. Μητρόπολης Τορόντο, έτους 2004, Καναδάς, Τορόντο: Tower Litho Ltd, σ. 58-60.

6.16. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Μπουένος Άιρες

Πίνακας 29.1 Ιερά Μητρόπολις Μπουένος Άιρες

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Εκπαιδευτικό τμήμα
2	Τμήμα δημοσίων σχέσεων και επικοινωνίας
3	Κατηχητικά
4	Ελληνική Ένωση Ορθοδόξων Λατινικής Αμερικής
5	Ελληνικό δημοτικό σχολείο
6	Ελληνικό γυμνάσιο και λύκειο
7	Ελληνικός αλληλοβοηθητικός σύλλογος

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
8	Θρησκευτική παιδεία
9	Ελληνική παιδεία
10	Υπηρεσία επικοινωνιών και διαδικτύου («internet»)
11	Τμήμα μεταφράσεων
12	Ποιμαντικό και ιεραποστολικό έργο
13	Ραδιοφωνικοί σταθμοί

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1138 και 1140, έτους 2001, σ. 1215 και 1217, έτους 2002, σ. 1329-1330 και 1332, έτους 2004, σ. 1118. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1225.

Σημείωση:

Η διαφορά που σημειώνεται στα Δίπτυχα του 2002 σε σχέση με προηγούμενα έτη είναι η αναφορά της Θρησκευτικής και Ελληνικής παιδείας, όπως επίσης και του ποιμαντικού και ιεραποστολικού έργου της Εκκλησίας, αλλά και η λειτουργία υπηρεσίας επικοινωνιών και διαδικτύου, τμήματος μεταφράσεων και ραδιοφωνικών σταθμών (α.α. 8-13 του πίν. 29.1).

Πίνακας 29.2 Ιερά Μητρόπολις Μπουένος Άιρες

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Φιλόπτωχος Αδελφότητα
2	Σύνδεσμος προώθησεως ελληνοαργεντινής φιλίας και συνεργασίας μεταξύ των παιδιών και των νέων για την αντιμετώπιση της πείνας

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1138, έτους 2001, σ. 1215, έτους 2002, σ. 1329, έτους 2004, σ. 1118 και 1119. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1223.

6.17. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Παναμά και Εξαρχίας Κεντρώς Αμερικής

Πίνακας 30.1 Ιερά Μητρόπολις Παναμά και Εξαρχία Κεντρώς Αμερικής

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Δημοτικό Σχολείο (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
2	Ημερήσια οκτατάξια σχολεία (δύο) (δεν αναφέρονται στα Δίπτυχα του 2004)
3	Ιεραποστολή
4	Στούντιο αιογραφίας
5	Γραφείο μεταφράσεως λειτουργικών και θεολογικών κειμένων

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1144-1145, έτους 2001, σ. 1221-1223, έτους 2002, σ. 1337, έτους 2004, σ. 1124-1125. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1230.

Πίνακας 30.2 Ιερά Μητρόπολις Παναμά και Εξαρχία Κεντρώς Αμερικής

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Οίκος Ευγηρίας
2	Γραφείο κοινωνικής πρόνοιας (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
3	Ιατρεία (δύο) (δεν αναφέρονται στα Δίπτυχα του 2004)

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1144, έτους 2001, σ. 1221, 1223, έτους 2002, σ. 1335, έτους 2004, σ. 1123. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1230-1232.

6.18. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Χονγκ Κονγκ και Άπω Ανατολής

Πίνακας 31.1 Ιερά Μητρόπολις Χονγκ Κονγκ και Άπω Ανατολής

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Ελληνικό σχολείο
2	Έκδοση ημερολογίου και περιοδικού
3	Κατηχητικό σχολείο
4	Βιβλιοπωλείο
5	Ιεραποστολές (δύο)
6	Οργάνωση ορθοδόξου νεολαίας
7	Χορήγηση υποτροφιών σε άπορους μαθητές
8	Τετραθέσια σχολεία
9	Βιβλιοθήκη

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1147-1149, έτους 2001, σ. 1224-1225 και 1226, έτους 2002, σ. 1338-1340, έτους 2004, σ. 1126-1128. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1234, έτους 2002, σ. 901.

**Πίνακας 31.2 Ιερά Μητρόπολις Χονγκ Κονγκ και
Άπω Ανατολής**

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Φιλανθρωπικό Ίδρυμα
2	Φιλόπτωχος Αδελφότητα
3	Επισκέψεις σε φυλακές και φιλανθρωπικά ιδρύματα
4	Ορφανοτροφεία (τρία)
5	Ιατρεία (έξι)
6	Οδοντιατρείο
7	Διανομή πρωϊνού ροφήματος σε άπορα παιδιά
8	Διανομή τροφίμων σε οικογένειες
9	Οικονομική ενίσχυση χηρών, ορφανών, αναπήρων, γερόντων
10	Κατασκευή μικρών οικιών (δύο)
11	Επισκευή οικιών κατεστραμμένων από μουσώνες
12	Διανομή ρούχων, φαρμάκων και σχολικών ειδών σε πτωχά χωριά και σχολεία
13	Κατασκευή γεωτρήσεων
14	Καταβολή εξόδων για διάφορες ανάγκες πτωχών και αναπήρων
15	Άσυλο για πτωχά και ορφανά παιδιά (υπό κατασκευή)
16	Οικονομική ενίσχυση απόρων
17	Ιατροφαρμακευτική περίθαλψη
18	Άλλες φιλανθρωπίες (μη κατονομαζόμενες)

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1147, 1149-1150, έτους 2001, σ. 1224-1227, έτους 2002, σ. 1338-1349, έτους 2004, σ. 1126-1128. Ημερολόγιο του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1334-1238, έτους 2002, σ. 901.

Σημειώσεις:

i) Το ιεραποστολικό έργο περιλαμβάνει: επισκέψεις σε χωριά, κατηχήσεις, τελέσεις θείων λειτουργιών, μεταφράσεις των λειτουργικών κειμένων και άλλων πνευματικών βιβλίων στις τοπικές γλώσσες, καθώς και διοργάνωση μηνιαίων σεμιναρίων και ενός ετησίου γενικού σεμιναρίου (α.α. 5 του πίν. 31.1).

ii) Όπως αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2001 σχετικά με τη φιλανθρωπική διακονία, τα ιατρεία αυξάνονται από 4 σε 5. Επίσης, στα Δίπτυχα του 2001 και του 2002 γίνεται εκτενής αναφορά στην ιεραποστολή Ινδονησίας, η οποία περιλαμβάνει αρκετές αξιόλογες δράσεις (Δίπτυχα 2001 σ. 1227, Δίπτυχα 2002 σ. 1341), τις οποίες έχουμε συμπεριλάβει στη γενικότερη δράση της Ι. Μητρόπολης Χονγκ Κονγκ και Άπω Ανατολής.

6.19. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Αρχιεπισκοπής Φινλανδίας

Πίνακας 32.1 Ιερά Αρχιεπισκοπή Φινλανδίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Ορθόδοξες Αδελφότητες (δύο)
2	Ένωση Ορθόδοξων Νέων
3	Ορθόδοξη Ιεραποστολή
4	Ένωση Ορθόδοξων Ιερέων
5	Ένωση Ορθόδοξων Ιεροψαλτών
6	Ένωση Ορθόδοξων Φοιτητών
7	Ορθόδοξο Εκκλησιαστικό Μουσείο
8	Γραφείο Προωθήσεως Ορθόδοξων Συγγραμμάτων
9	Εκκλησιαστική Βιβλιοθήκη

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
10	Εκκλησιαστικά Περιοδικά (έξι)
11	Δάσκαλοι Θρησκευτικών

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1156-1157, έτους 2001, σ.1233-1234, έτους 2002, σ. 1346-1347, έτους 2004, σ. 1135. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1368, έτους 2002, σ. 1017.

6.20. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Μητροπόλεως Ταλλίνης και πάσης Εσθονίας

Πίνακας 33.1 Ιερά Μητρόπολις Ταλλίνης και πάσης Εσθονίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Γραφείο Νεότητας
2	Κατηχητικό έργο και θεολογική εκπαίδευση
3	Εκκλησιαστικές εκδόσεις
4	Θεολογική Σχολή
5	Θρησκευτική Υπηρεσία Στρατού

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1160, έτους 2001, σ. 1237, έτους 2002, σ. 1350, έτους 2004, σ. 1137. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1373.

Σημείωση:

Στα Δίπτυχα του 2002 αναφέρεται η λειτουργία θεολογικής σχολής (α.α. 4 του πίν. 33.1).

6.21. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Αλεξανδρείας

Πίνακας 34.1 Πατριαρχείο Αλεξανδρείας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Πατριαρχική Βιβλιοθήκη
2	Περιοδικά (τέσσερα)
3	Θείο Κήρυγμα
4	Θρησκευτικά Σωματεία
5	Επιτροπή Δημοσίων Σχέσεων
6	Γραφείο τύπου
7	Γραφείο θρησκευτικής διαφωτίσεως
8	Συμβούλιο συντονισμού του ιεραποστολικού έργου
9	Εκκλησιαστική επιτροπή
10	Επιτροπή ιεραποστολικών υποθέσεων
11	Επιτροπή διαχριστιανικών ζητημάτων και διαλόγων
12	Επιτροπή επί των διορθόδοξων ζητημάτων
13	Επιτροπή δημοσίων σχέσεων Πατριαρχείου
14	Επιτροπή επί των περιοδικών
15	Συμβουλευτική επιτροπή
16	Επιτροπή εκκλησιαστικών κατασκηνώσεων
17	Επιτροπή ορθόδοξης κατήχησης
18	Επιτροπή μεταφράσεων λειτουργικών και πατερικών κειμένων
19	Επιτροπή εκδόσεων
20	Επιτροπή κατηχητικών σχολείων
21	Επιτροπή μορφωτικών εκδηλώσεων
22	Οικουμενική επιτροπή
23	Ιερά Εξομολόγηση
24	Πατριαρχική Σχολή

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
25	Εκκλησιαστική Σχολή
26	Αντιαρετικός αγώνας
27	Θεολογικό Κολλέγιο
28	Δανειστική βιβλιοθήκη
29	Οργανώσεις νεολαίας
30	Σύνδεσμος γυναικών
31	Ενώσεις γυναικών και ανδρών
32	Κατηχητικά σχολεία
33	Πατριαρχικό Πνευματικό Κέντρο
34	Μαθητικό Οικοτροφείο
35	Ταμείο κλήρου
36	Σύναξη εφημερίων
37	Τυπογραφείο
38	Βιβλιοπωλείο ορθόδοξων βιβλίων
39	Υπηρεσία εξυπηρέτησης φοιτητών
40	Ποιμαντική μέριμνα μελλονύμφων
41	Ιεραποστολικό Σεμινάριο
42	Ιερατικό Σεμινάριο
43	Εκκλησιαστικό Σεμινάριο
44	Θρησκευτική υπηρεσία φυλακών
45	Τμήμα θρησκευτικής μελέτης και επιμόρφωσης
46	Φιλικοί κύκλοι μελέτης Αγίας Γραφής
47	Κύκλοι κατηχητικής και αγιογραφικής μελέτης
48	Ομιλίες από ραδιόφωνο και τηλεόραση
49	Ελληνική εκκλησιαστική χορωδία
50	Τεχνική Σχολή (κατευθύνσεις: γεωπονική, κτηνιατρική, γενική μηχανική)
51	Νηπιαγωγεία (δεκαπέντε)
52	Δημοτικά σχολεία (δεκατρία)
53	Ελληνοαγγλικό σχολείο

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακο- νίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
54	Γυμνάσιο-λύκειο
55	Ινστιτούτο ελληνοαφρικανικών σπουδών
56	Ινστιτούτο πατερικών και βυζαντινών μελετών
57	Τομέας κλασσικών σπουδών στο πανεπιστήμιο RAU
58	Ελληνικό Αρχείο Νοτίου Αφρικής
59	Τμήμα ελληνικών σπουδών στο πανεπιστήμιο της Πραιτορίας
60	Οργανώσεις Νεολαίας
61	Ελληνική Φιλαρμονική
62	Σύνδεσμος Ελλήνων εκπαιδευτικών Αιγύπτου
63	Σύλλογος Ελλήνων επιστημόνων
64	Σύλλογος γονέων και κηδεμόνων της ελληνικής σχολής
65	Αθλητική Ένωση Ελλήνων
66	Ελληνικός Ναυτικός Όμιλος
67	Εφορεία Ελλήνων φοιτητών
68	Σώμα προσκόπων
69	Σώμα Ελληνίδων οδηγών
70	Γραφείο Λυκείου Ελληνίδων
71	Κέντρο νεολαίας
72	Ελληνική Λέσχη
73	Ελληνική Πνευματική Κίνηση
74	Πολυτεχνείο

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1164-1165 και 1168, έτους 2001, σ. 1241-1242 και 1245, έτους 2002, σ. 1354-1355, 1360, 1362 και 1364, έτους 2004, σ. 1141-1142, 1144, 1146, 1147 και 1149. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1393-1394, έτους 2002, σ. 1031 και 1033. Ημερολόγιον Εκκλησίας Αλεξανδρείας, έτους 1999, επιμέλεια Ι. Μιχαήλ, Αλεξάνδρεια, σ. 52-53, 64-65, 67-68, 69-74, 78, 81, 86, 88, 89, 93, 99, 108, 110-113, 118, 121, 125-126, 130, 132, 136-137, 138-139, 146-147, 149-151, 156-158 και 170.

Πίνακας 34.2 Πατριαρχείο Αλεξανδρείας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Πατριαρχικό Ταμείο Απόρων
2	Ορφανοτροφείο (υπό ανέγερση)
3	Κλινική
4	Ιατρεία (είκοσι τέσσερα)
5	Γηροκομεία (τρία)
6	Ορφανοτροφεία (τέσσερα)
7	Κοινωνική πρόνοια (δύο μονάδες)
8	Φιλόπτωχες Αδελφότητες (πέντε)
9	Φιλανθρωπικά Σωματεία (δέκα)
10	Νοσοκομείο
11	Οικοτροφεία (τρία)
12	Προσφορά σίτισης σε άπορα παιδιά
13	Προσφορά αναψυχής σε συνταξιούχους
14	Σύλλογος φιλοπτώχου
15	Μητροπολιτικό κιβώτιον πενήτων
16	Διακονία φυλακισμένων
17	Επιτροπές μέριμνας κυριών (δύο)
18	Επιτροπή φιλοπτώχου αδελφότητας
19	Επιτροπές ενίσχυσης άπορων μαθητών (δύο)
20	Μεικτή Επιτροπή ενίσχυσης φιλανθρωπικών ιδρυμάτων
21	Σύλλογος Ελληνίδων κυριών
22	Ορθόδοξο ιεραποστολικό νοσοκομείο
23	Μητροπολιτικό ταμείο βοηθημάτων
24	Επισκέψεις σε νοσοκομεία και γηροκομεία

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
25	Φιλόπτωχα ταμεία (δύο)
26	Σύνδεσμος Ελληνίδων ορθόδοξων κυριών
27	Επιτροπή AIDS
28	Συσσίτιο απόρων
29	Χριστιανική ομάδα νέων
30	Μέριμνα ασθενών
31	Γραφείο κοινωνικής πρόνοιας και φιλανθρωπίας
32	Υποτροφίες και υιοθεσίες παιδιών

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1168 και 1175, έτους 2001, σ. 1245, 1251, έτους 2002, σ. 1358 και 1362, έτους 2004, σ. 1144-1145 και 1149. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1393, Ημερολόγιον Εκκλησίας Αλεξανδρείας, έτους 1999, ό.π., σ. 66-67, 71-73, 76-77, 81, 82, 86, 88-90, 101, 103, 106-108, 122, 125, 128, 132-133, 139, 148-150, 155-156 και 170.

Σημειώσεις:

α) Τα αναφερόμενα στους α.α. 63-75 του πίν. 34.1 αφορούν σε φορείς ή δράσεις που ανήκουν στην αλεξανδρινή ελληνορθόδοξη κοινότητα των αραβοφώνων.

β) Αναφορικά με τη φιλανθρωπική διακονία που περιλαμβάνεται στον πίνακα 34.2, σημειώνουμε τα εξής:

i) Οι δραστηριότητες των περιπτώσεων με α.α. 5-7 ανήκουν στην αλεξανδρινή ελληνορθόδοξη κοινότητα των αραβοφώνων.

ii) Η κοινωνική πρόνοια (α.α. 7) αφορά στην παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε απόρους υπό την εποπτεία της ελληνικής κοινότητας.

iii) Οι φιλόπρωχες αδελφότητες (α.α. 8) λειτουργούν υπό τη δικαιοδοσία των Ι. Μητροπόλεων Λεοντοπόλεως και Χαρτούμ και παντός Σουδάν και διαλαμβάνουν επισκέψεις κυριών σε άσυλα ανιάτων, φυλακές, οίκους τυφλών, γηροκομεία, εκθετοτροφεία, οίκους κωφάλαλων κ.λπ. με σκοπό την προσφορά στοργής εκ μέρους του Πατριαρχείου (σ. 86 και 125 Ημερολογίου Πατριαρχείου Αλεξανδρείας).

iv) Τα φιλανθρωπικά σωματεία (α.α. 9) ανήκουν στην Ι. Μητρόπολη Ιωαννουπόλεως και Πραιτορίας και αποτελούνται από ομάδα

ιατρών, ψυχολόγων και νομικών υπό την εποπτεία του μητροπολίτη, η οποία ασχολείται με τη φιλανθρωπία και την αντιμετώπιση κοινοτικών ή οικογενειακών προβλημάτων (σ. 148 Ημερολογίου Πατριαρχείου Αλεξανδρείας).

ν) Η χριστιανική ομάδα νέων (α.α. 29) αποτελείται από πρόσωπα που ανήκουν στην Ι. Μητρόπολη Ιωαννουπόλεως και Πραιτορίας και δραστηριοποιούνται στη φιλανθρωπία, τη διανομή τροφίμων και την ενίσχυση του τοπικού ορφανοτροφείου.

6.22. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Αντιοχείας

Πίνακας 35.1 Πατριαρχείο Αντιοχείας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Μπελεμέντιο Ορθόδοξο Πανεπιστήμιο
2	Επιτροπή Τύπου και Δελτίων
3	Επιτροπή Οικουμενικών Σχέσεων
4	Θρησκευτικό Κέντρο
5	Σώματα Προσκόπων (τρία)
6	Αίθουσες διαλέξεων και υποδοχών (δύο)
7	Εφημερίδα
8	Φίλαρμονικές (τρεις)
9	Νηπιαγωγεία (έξι)
10	Δημοτικά (δέκα)
11	Γυμνάσια (εννέα)
12	Λύκεια
13	Ψυχαγωγικό Κέντρο
14	Επιτροπή διδασκαλίας της θρησκείας
15	Κινήσεις ορθόδοξου νεολαίας (δύο)

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
16	Κολλέγια (ένδεκα)
17	Σχολή μηχανικών
18	Σχολή Αδελφών Νοσοκόμων
19	Ορθόδοξο Πανεπιστήμιο
20	Θεολογική Σχολή
21	Ακαδημίες Καλών Τεχνών (δύο)
22	Ελληνικά σχολεία (δύο)
23	Περιοδικά (πέντε)
24	Ιερατικές Σχολές (πέντε)

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1178-1181, 1183-1185, έτους 2001, σ. 1255-1258, 1260-1261, έτους 2002, σ. 1367-1370, 1372-1373, έτους 2004, σ. 1152, 1153, 1154, 1156-1157. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1405-1406, έτους 2002, σ. 1041-1047.

Πίνακας 35.2 Πατριαρχείο Αντιοχείας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Πατριαρχικό Ταμείο Απόρων
2	Ορφανοτροφεία (τέσσερα)
3	Κλινική
4	Ιατρεία (οκτώ)
4	Φιλόπτωχα Ιατρικά Ιδρύματα (δύο)
5	Φιλόπτωχοι Αδελφότητες (δεκατέσσερεις)
6	Ξενώνας
7	Γηροκομεία (δύο)
8	Φιλανθρωπικά Ιδρύματα (δύο)
9	Νοσοκομεία (δύο)

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
10	Επιτροπή ελέους των χωρικών
11	Φιλόπτωχο ιατρείο

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1168 και 1175, έτους 2001, σ. 1255-1258, έτους 2002, σ. 1358 και 1362, έτους 2004, σ. 1152, 1153 και 1154. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2002, σ. 1041.

6.23. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Ιεροσολύμων

Πίνακας 36.1 Πατριαρχείο Ιεροσολύμων

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Πατριαρχική βιβλιοθήκη
2	Μουσείο και πινακοθήκη
3	Περιοδικά (τρία)
4	Γυμνάσια (δώδεκα)
5	Λύκεια (πέντε)
6	Νηπιαγωγεία (τρία)
7	Δημοτικά (τέσσερα)
8	Παρθεναγωγεία (ένα)
9	Αρρεναγωγεία (τρία)
10	Ορθόδοξος εκπαιδευτικός σύνδεσμος
11	Επιτροπεία εκπαίδευσης Ιορδανίας (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
12	Επιτροπή συλλογής και διαφύλαξης παλαιών κειμηλίων και ιερών αντικειμένων
13	Γραφείο τύπου και πληροφοριών
14	Εκκλησιαστικά περιοδικά

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
15	Πατριαρχικό τυπογραφείο (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
16	Εφορεία των σχολών του Πατριαρχείου στα Ιεροσόλυμα
17	Μικτές σχολές (εικοσιπέντε)
18	Τοπική εφορεία Ελλήνων προσκόπων (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
19	Ορθόδοξος νεολαία
20	Ελληνική Ένωση Νέων
21	Ελληνικό πολιτιστικό κέντρο

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1188-1189, 1197-1198, έτους 2001, σ.1264-1265, έτους 2002, σ. 1376-1377, 1385-1386, έτους 2004, σ. 1160-1161 και 1170. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1419-1420, έτους 2002, σ. 1058-1059. Αγιοταφитικών Ημερολόγιον, έτους 2002, έκδ. Ιερού Κοινού του Παναγίου Τάφου, Μοσχάτο: τυπογραφείο Ν. Ε. Σανίδα, 2001, σ. 98-104, 134.

Πίνακας 36.2 Πατριαρχείο Ιεροσολύμων

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Πολυκλινική «Όσιος Βενέδικτος»
2	Φιλόπτωχο σωματείο κυριών
3	Ορφανοτροφείο θηλέων
4	Ορθόδοξοι σύλλογοι (τρεις)
5	Ορθόδοξη φιλανθρωπική ένωση
6	Ελληνική Ένωση

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1197-1198, έτους 2001, σ. 1273-1274, έτους 2002, σ. 1358 και 1362, έτους 2004, σ. 1170. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1419, έτους 2002, σ. 1058. Αγιοταφитικών Ημερολόγιον, έτους 2002, έκδ. Ιερού Κοινού του Παναγίου Τάφου, τυπογραφείο Ν. Ε. Σανίδα, Μοσχάτο, 2001, σ. 134.

6.24. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Ιεράς Αρχιεπισκοπής και Μονής του Θεοβαδίστου Όρους Σινά

Πίνακας 37.1 Ιερά Αρχιεπισκοπή και Μονή του Θεοβαδίστου Όρους Σινά

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Βιβλιοθήκη
2	Αμπέτειος Σχολή Καΐρου
3	Χρηματοδότηση αρχαιολογικής αποστολής
4	Έκδοση Σιναϊτικών Αναλόκτων

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2001, σ. 1276-1277, έτους 2004, σ. 1171 και 1172.

Πίνακας 37.2 Ιερά Αρχιεπισκοπή και Μονή του Θεοβαδίστου Όρους Σινά

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Ξενώνας
2	Ιατρείο

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2001, σ. 1276-1277, έτους 2004, σ. 1171.

6.25. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Μόσχας και πάσης Ρωσίας

Πίνακας 38.1 Πατριαρχείο Ρωσίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Περιοδικά (ένδεκα)
2	Θεολογικές Ακαδημίες (τρεις)
3	Εκκλησιαστικά σεμινάρια (τέσσερα)
4	Εκκλησιαστικές Σχολές (είκοσι οκτώ)
5	Επιτροπή εκκλησιαστικής εκπαίδευσης
6	Επιτροπή εκδόσεων
7	Επιτροπή κατηχήσεως και ιεραποστολής
8	Επιτροπή θείας λατρείας
9	Επιτροπή ενόπλων δυνάμεων
10	Επιτροπή μοναχικού βίου

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1219-1220, έτους 2001, σ. 1292-1295, έτους 2002, σ. 1406-1407, έτους 2004, σ. 1186, 1187 και 1188. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1443-1444.

Σημείωση:

Το φιλανθρωπικό έργο ασκείται από την Επιτροπή εκκλησιαστικής ευποιίας και κοινωνικής διακονίας.

6.26. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Σερβίας

Πίνακας 39.1 Πατριαρχείο Σερβίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Θεολογική Σχολή
2	Θεολογική Ακαδημία
3	Θεολογικό Ινστιτούτο Ορθοδόξου Εκκλησίας
4	Ιερατικές Σχολές (πέντε)
5	Εκκλησιαστικός τύπος (31 εφημερ. και περιοδικά)
6	Μουσείο
7	Βιβλιοθήκη

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1226-1229, έτους 2001, σ. 1301-1304, έτους 2002, σ. 1413-1416, έτους 2004, σ. 1193-1195. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1452-1456, έτους 2002, σ. 1085.

6.27. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Ρουμανίας

Πίνακας 40.1 Πατριαρχείο Ρουμανίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Θεολογικές Σχολές (ένδεκα)
2	Φιλολογικές Σχολές (δύο)
3	Θεολογικά Σεμινάρια (τριάντα ένα)

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
4	Περιοδικά και δελτία τύπου (εννέα)

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1237-1240, έτους 2001, σ. 1312-1315, έτους 2002, σ. 1424-1427, έτους 2004, σ. 1201-1204. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1465-1467.

Σημείωση:

Όπως προκύπτει από τα Δίπτυχα του 2002, ο αριθμός των θεολογικών σεμιναρίων μειώθηκε από 34 σε 31, ενώ τα περιοδικά και δελτία τύπου αυξήθηκαν από 5 σε 9.

6.28. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Βουλγαρίας

Πίνακας 41.1 Πατριαρχείο Βουλγαρίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Θεολογικές Σχολές (τέσσερεις)
2	Εκκλησιαστικές Σχολές (δύο)
3	Εθνικό Εκκλησιαστικό Ιστορικό-Αρχαιολογικό μουσείο
4	Εκκλησιαστικό Ινστιτούτο
5	Εκκλησιαστική εφημερίδα και περιοδικό
6	Εργαστήρια κατασκευής εκκλησιαστικών ειδών
7	Βιβλιοπωλείο
8	Εκδοτικός οίκος

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1243-1244, έτους 2001, σ. 1319, έτους 2002, σ. 1431, έτους 2004, σ. 1207. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1472.

6.29. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Πατριαρχείου Γεωργίας

Πίνακας 42.1 Πατριαρχείο Γεωργίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Τμήμα επί της μορφώσεως (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
2	Τμήμα ιεραποστολής και ευαγγελισμού
3	Κέντρο αρχιτεκτονικής (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
4	Κέντρο ενημέρωσης (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
5	Γραφείο τύπου (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
6	Κέντρο νεολαίας (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
7	Πατριαρχικές Θεολογικές Ακαδημίες (δύο)
8	Θεολογικό Ινστιτούτο (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
9	Ακαδημία των Επιστημών (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
10	Περιοδικά (δύο)
11	Εφημερίδες (δύο)
12	Ιεροσπουδαστήρια (επτά)
13	Ραδιοφωνικός σταθμός
14	Ιερατικές Σχολές (δύο)
15	Γυμνάσια (δέκα)
16	Ιερατικά Σεμινάρια (δύο) (δεν αναφέρονται στα Δίπτυχα του 2004)

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
17	Βιβλιοθήκες (δύο) (δεν αναφέρονται στα Δίπτυχα του 2004)

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1246 και 1249, έτους 2001, σ. 1321 και 1324, έτους 2002, σ. 1435-1436, έτους 2004, σ. 1211. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1480, έτους 2002, σ. 1106.

Σημείωση:

Οι δύο ιερατικές σχολές και ο ραδιοφωνικός σταθμός αναφέρονται στα Δίπτυχα του 2002.

Πίνακας 42.2 Πατριαρχείο Γεωργίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Φιλανθρωπιστικό Κέντρο «Λάζαρος»

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1246, έτους 2001, σ. 1321.

6.30. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Εκκλησίας Κύπρου

Πίνακας 43.1 Εκκλησία Κύπρου

a/a	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Κατηχητικά σχολεία
2	Μαθητικό συσσίτιο
3	Παιδικός σταθμός
4	Χριστιανικές κατασκηνώσεις
5	Θρησκευτικές οργανώσεις
6	Χριστιανικοί σύνδεσμοι γυναικών
7	Χριστιανικές νεανικές ομάδες
8	Σχολές βυζαντινής μουσικής
9	Θρησκευτικές Υπηρεσίες στρατού
10	Ραδιοτηλεοπτικός σταθμός
11	Ορθόδοξος Χριστιανική Ένωση Νέων
12	Χριστιανικά Σωματεία
13	Κύκλοι Μελέτης Αγίας Γραφής
14	Έκθεση χριστιανικού βιβλίου και εκκλησιαστικών ειδών
15	Σχολές Στελεχών (δύο)
16	Περιοδικά και έντυπα
17	Ιερατική Σχολή
18	Νεανικό Κέντρο
19	Κέντρο Συντήρησης χειρογράφων και εικόνων
20	Λογοδίκτυο (υπηρεσία παροχής υπηρεσιών διαδικτύου) και διαδίκτυο

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
21	Γραφείο Θρησκευτικής διαφωτίσεως
22	Θείο κήρυγμα
23	Παγκοινοτικές ομιλίες
24	Εκκλησιαστικά βιβλιοπωλεία
25	Χριστιανική Ένωση Κυπρίων επιστημόνων
26	Χριστιανική Ένωση Νεολαίας και Φοιτητών
27	Ένωση Χριστιανών Ορθοδόξων Νέων
28	Ένωση Χριστιανών Ορθοδόξων Γονέων
29	Παιδικός σταθμός
30	Παιδική εξοχή
31	Διοργάνωση ιερατικών συνεδρίων
32	Βυζαντινό μουσείο
33	Μουσείο φυσικής ιστορίας
34	Εκκλησιαστικό μουσείο
35	Μουσεία-εικονοφυλάκια
36	Εργαστήριο συντήρησης εικόνων και χειρογράφων
38	Παιδοκομικός σταθμός
39	Επιτροπή προγραμματισμού
40	Δανειστική βιβλιοθήκη
41	Φροντιστήριο εξομολογητικής
42	Φροντιστήριο πνευματικών καθοδηγητών
43	Φροντιστήριο λειτουργικής-τελετουργικής
44	Σώμα συμπαράστασης φυλακισμένων
45	Φροντιστήρια κατηχητών και κατηχητριών
46	Γραφείο συγγραφής και εκδόσεως Ιστορίας της Εκκλησίας της Κύπρου
47	Γραφείο εκδόσεων ιερών ακολουθιών
48	Διεξαγωγή ιερατικών συνεδρίων

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
49	Γραφείο Κατηχήσεως και αντιμετώπισης αιρέσεων
50	Ίδρυμα Υποτροφιών Κατηχητικών σχολείων
51	Γραφείο Μνήμης Κατεχομένων
52	Τμήμα Αγιογραφίας
53	Τμήμα συντηρήσεως μνημείων, εικόνων, κειμηλίων
54	Γραφείο Ποιμαντικής Διακονίας
55	Σεμινάριο στελεχών χριστιανικής αγωγής
56	Διακονία κατηχήσεων ετεροδόξων και αλλοθρήσκων
57	Ένωση Ορθοδόξων Επιστημόνων
58	Πολιτιστικός όμιλος
59	Ποιμαντική Διακονία κοιμητηρίων
60	Ομάδα ιεραποστολής
61	Πολιτιστικά Ιδρύματα
62	Σχολή παραδοσιακών χορών
63	Χορωδίες παραδοσιακής μουσικής
64	Σχολή αγιογραφίας
65	Κέντρο και βιβλιοθήκη μελετών
66	Κέντρο Θησαυρού κυπριακής ελληνικής γλώσσας
67	Εργαστήριο ιεροκεντητικής

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1252-1255, έτους 2001, σ. 1327-1330, έτους 2002, σ. 1439-1442, έτους 2004, σ. 1214-1216. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1485-1489. Ημερολόγιον της Εκκλησίας Κύπρου, τυπική διάταξις ιερών ακολουθιών, 1989, τυπογραφείο Ι. Γ. Κασουλίδη, σ. 212-218, 223-225, 227-228, 232-239, Εορτολόγιον της Εκκλησίας Κύπρου, τυπικαί διατάξεις ιερών ακολουθιών, έτους 2003, Έκδοσις Ιεράς Συνόδου Εκκλησίας Κύπρου, σ. 411-422, 440-443, 457-461, 474-480, 496-501, 511-515.

Πίνακας 43.2 Εκκλησία της Κύπρου

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Στέγες Γερόντων, Εφήβων, Νεανίδων
2	Κοινωνική Πρόνοια
3	Φιλόπτωχοι Αδελφότητες
4	Τάγμα Οδοιπόρων Αγάπης
5	Ταμείο Αγάπης
6	Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου
7	Χριστιανικοί Σύνδεσμοι γυναικών
8	Γηροκομεία (δύο)
9	Στέγη ανιάτων
10	Μαθητικό συσσίτιο
11	Ίδρυμα «Καλός Σαμαρείτης»
12	Στέγη εργαζόμενων νεανίδων και γυναικών
13	Ορφανοτροφείο
14	Ίδρυμα υπερηλίκων
15	Συσσίτιο
16	Παγκύπριο συμβούλιο ευημερίας ηλικιωμένων
17	Επαρχιακός σύνδεσμος ευημερίας ηλικιωμένων
18	Παγκύπριος Ομοσπονδία Συνδέσμων Ευημερίας Ηλικιωμένων
19	Παγκύπριος σύνδεσμος για την καταπολέμηση της μάστιγας της πείνας
20	Πρόνοια νέας γενιάς
21	Οργάνωση μαθητικής εστίας
22	Ίδρυμα «Άγιος Νεκτάριος»
23	Ίδρυμα «Παναγία Θεραπεύτρια»

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
24	Ίδρυμα «Μαργαρίτας Λιασίδου»
25	Πετρίδειον Ίδρυμα
26	Ίδρυμα «Οασις»
27	Σύνδεσμος Καταπολεμήσεως Εξαρτησιογόνων Ουσιών
28	Ίδρυμα Βασιλειάδου
29	Κέντρο Ενημέρωσης για τις εξαρτησιογόνες ουσίες και θεραπείας εξαρτημένων ατόμων
30	Ευρωμεσογειακή Εταιρεία ενάντια στην κατάχρηση εξαρτησιογόνων ουσιών
31	Ποιμαντική Διακονία Νοσοκομείου
32	Ίδρυμα Σολομώντος Παναγίδη
33	Σύνδεσμος Προστασίας της οικογένειας και του αγέννητου παιδιού
34	Παγκύπριος Ένωση Φίλων Πολύτεκνων
35	Πολυδύναμο Κέντρο «Η Σολέα»
36	Θεραπευτική Κοινότητα «Αγία Σκέπη»

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1252-1255, έτους 2001, σ. 1327-1330, έτους 2002, σ. 1439-1442, έτους 2004, σ. 1214-1216. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1485-1488. Ημερολόγιον της Εκκλησίας Κύπρου, τυπική διάταξις ιερών ακολουθιών, 1989, τυπογραφείο Ι. Γ. Κασουλίδη, σ. 217-218, 228-229, 239-240. Εορτολόγιον της Εκκλησίας Κύπρου, τυπικά διατάξεις ιερών ακολουθιών, έτους 2003, Έκδοσις Ιεράς Συνόδου Εκκλησίας Κύπρου, σ. 416-419, 421, 443, 459-461, 477-478, 501 και 515.

Σημειώσεις:

α) Το ίδρυμα «Καλός Σαμαρείτης» (α.α. 11 του πίν. 43.2) έχει ως σκοπό την παροχή προσωρινής διαμονής σε άπορα άτομα, τα οποία αναγκάζονται να παραμείνουν στη Λευκωσία για κάποιες ημέρες λόγω μη διεκπεραίωσης των εργασιών τους. Επίσης, στο πλαίσιο αρμοδιοτήτων του ιδίου ιδρύματος υπάγεται και το ίδρυμα «Σώμα Προστασίας Ορφανών και Απροστάτευτων Παιδιών», που αποσκοπεί στην παροχή

οικονομικής βοήθειας και ηθικής στήριξης σε χήρες, ορφανά και απροστάτευτα παιδιά.

β) Στο ίδρυμα «Άγιος Νεκτάριος» (α.α. 22 του πίν. 43.2) λειτουργούν στέγη υπερηλίκων, παιδικός σταθμός και βιβλιοπωλείο.

γ) Το ίδρυμα «Μαργαρίτας Λιασίδου» (α.α. 24 του πίν. 43.2) αποσκοπεί στην προστασία και την ένταξη στο κοινωνικό σύνολο των παιδιών με ειδικές ικανότητες.

δ) Στο πολυδύναμο ίδρυμα «Η Σολέα» (α.α. 35 του πίν. 43.2) περιλαμβάνονται οι εξής υπηρεσίες: i) ιδρυματική φροντίδα, ii) διημερεύον κέντρο απασχολήσεως, iii) κατ' οίκον φροντίδα και τροφή, iv) παιδική λέσχη και v) θερινό σχολείο.

ε) Η Θεραπευτική Κοινότητα «Αγία Σκέπη» (α.α. 36 του πίν. 43.2) ασχολείται με την απεξάρτηση ατόμων από τις εξαρτησιογόνες ουσίες, την ψυχική τους στήριξη και την κοινωνική τους επανένταξη.

6.31. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Εκκλησίας Πολωνίας

Πίνακας 44.1 Εκκλησία Πολωνίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Ανώτερη Εκκλησιαστική Σχολή
2	Τμήμα της Ορθοδόξου Θεολογίας της Χριστιανικής Ακαδημίας
3	Ορθόδοξο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
4	Τμήμα της Ορθοδόξου Θεολογίας του Πανεπιστημίου
5	Αδελφότητα των Ορθόδοξων Νεολαίων
6	Θρησκευτική Υπηρεσία Ενόπλων Δυνάμεων

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1258-1259, έτους 2001, σ. 1333-1334, έτους 2002, σ. 1445-1446, έτους 2004, σ. 1219. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1548, έτους 2002, σ. 1171.

6.32. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Εκκλησίας Αλβανίας

Πίνακας 45.1 Εκκλησία Αλβανίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Τυπογραφείο
2	Εκκλησιαστικό βιβλιοπωλείο
3	Εργαστήριο αγιογραφίας και συντήρησης εικόνων
4	Κηροπλαστείο
5	Χριστιανική Αγωγή Νεολαίας (δύο μονάδες)
6	Ραδιοφωνικός Σταθμός
7	Νηπιαγωγεία (σε δέκα πόλεις)
8	Εφημερίδα
9	Περιοδικό
10	Γραφείο τύπου
11	Γραφείο οπτικο-ακουστικών μέσων
12	Κατασκηνώσεις
13	Γραφείο κατήχησης
14	Θεολογική Ακαδημία
15	Εκκλησιαστικό Λύκειο με οικοτροφείο
16	Ξυλουργικά Εργαστήρια (δύο)
17	Σύνδεσμοι ορθοδόξου νεολαίας και διανοούμενων
18	Κέντρα νεότητας
19	Ινστιτούτο επαγγελματικής κατάρτισης
20	Πρόγραμμα προστασίας περιβάλλοντος και κατάρτισης στελεχών

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
21	Διοργάνωση συνεδρίου (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
22	Γραφείο κατήχησης
23	Εκκλησιαστικό λύκειο

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1266-1267, έτους 2001, σ. 1341, έτους 2002, σ. 1453-1455, έτους 2004, σ. 1221-1223. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1558-1560, έτους 2002, σ. 1177-1179.

Πίνακας 45.2 Εκκλησία Αλβανίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
1	Πολυϊατρεία (έξι)
2	Διαγνωστικό κέντρο
3	Ενίσχυση δημόσιων ορφανοτροφείων (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
4	Ενίσχυση οίκου τυφλών (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
5	Οικοτροφείο
6	Διακονία αγάπης (διανομή τροφίμων, ρουχισμού)
7	Ορθόδοξοι ιατρικοί φορείς και ιατρεία (πέντε)
8	Κινητή οδοντιατρική μονάδα
9	Σύνδεσμος ορθοδόξων γυναικών
10	Προσφορά συσσιτίου στους φτωχούς
11	Οργάνωση ανθρωπιστικού προγράμματος (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
12	Επιδιόρθωση οικοτροφείου κωφαλάλων (δεν αναφέρεται στα Δίπτυχα του 2004)
13	Κατασκευή κοινωφελών έργων

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Φιλανθρωπικής Διακονίας»
14	Ίδρυμα: Ορθόδοξοι Κλινικά «Ευαγγελισμού»
15	Ίδρυμα «Πνοή Αγάπης»

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2000, σ. 1264-1266, έτους 2001, σ. 1339-1341, έτους 2002, σ. 1450-1454, έτους 2004, σ. 1222-1223. Ημερολόγια του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2000, σ. 1559, έτους 2002, σ. 1178.

Σημειώσεις:

α) Κατά τα έτη 1999-2000 οργανώθηκε από την Εκκλησία ευρύτατο ανθρωπιστικό πρόγραμμα (α.α. 11 του πίν. 45.2) για τους Αλβανούς πρόσφυγες από το Κοσσυφοπέδιο, από το οποίο ωφελήθηκαν περισσότεροι από 30.000 πρόσφυγες.

β) Η κατασκευή κοινωφελών έργων (α.α. 13 του πίν. 45.2) περιλαμβάνει τα ακόλουθα: κατασκευή υδραγωγείων, ορεινών δρόμων, γεφυρών, ηλεκτροδότηση, τηλεφωνική σύνδεση χωριών, ανέγερση και επισκευή σχολείων και σχολών.

6.33. Φιλανθρωπική και Πνευματική Διακονία Εκκλησίας Τσεχίας και Σλοβακίας

Πίνακας 46.1 Εκκλησία Τσεχίας και Σλοβακίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας» (παιδαγωγικών και κοινωνικών εφαρμογών)
1	Περιοδικά (δύο)
2	Θεολογική Σχολή

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2001, σ. 1346, έτους 2002, σ. 1460, έτους 2004, σ. 1227-1228. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2002, σ. 1184.

Πίνακας 46.2 Εκκλησία Τσεχίας και Σλοβακίας

α/α	Φορείς ή είδη παρεχόμενης «Πνευματικής Διακονίας»
1	«Φιλανθρωπία»

Πηγή: Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, έτους 2001, σ. 1346, έτους 2002, σ. 1460. Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου, έτους 2002, σ. 1184.

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγαθάγγελος, επίσκοπος Φαναρίου (2004). *Εις έργον διακονίας 2001-2004*, Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος.
- Αμίτσης, Γ. (1993). Το θεσμικό πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής σε σχέση με τις λιγότερο ευνοημένες ομάδες - Η κάλυψη των ηλικιωμένων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Στο συλλογικό έργο, Χτούρης, Σ. επιστημονικός υπεύθυνος, *Θεσμοί και ρυθμίσεις της κοινωνικής πολιτικής. Άνεργοι-Ηλικιωμένοι-Άτομα με ειδικές ανάγκες. Αστική μεγέθυνση και κράτος Πρόνοιας*, Αθήνα: Κέντρο Κοινωνικής και Οικονομικής Έρευνας-Πράξις.
- Ανακοίνωση που καθορίζει τους προσανατολισμούς για τα λειτουργικά προγράμματα στο πλαίσιο της κοινοτικής πρωτοβουλίας HORIZON, Ε.Ε. C 327/28.12.1990.
- Απόφαση του Συμβουλίου 88/231/Ε.Ο.Κ. της 18ης Απριλίου 1988 «για τη θέσπιση δεύτερου κοινοτικού προγράμματος δράσης υπέρ των μειονεκτούντων ατόμων (HELIOS)», Ε.Ε. L 104/38/23.4.88.
- Απόφαση του Συμβουλίου 93/136/Ε.Ο.Κ. της 25ης Φεβρουαρίου 1993 «για τη θέσπιση τρίτου κοινοτικού προγράμματος δράσης υπέρ των ατόμων με ειδικές ανάγκες (HELIOS II, 1993-96)», Ε.Ε. L 56/9.3.93.
- Βουρλής, Α. Η ιερά ψαλμωδία ως μέσον αγωγής ατόμων με ειδικές ανάγκες. Στα πρακτικά Δελλασούδας, Λ. (επιμέλεια), *Εκκλησία και Α.Μ.Ε.Α. (υπό έκδοση)*, Αθήνα: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος.
- Γενά, Α. (1997). Βασικές αρχές για το ξεκίνημα της συνεκπαίδευσης στην Ελλάδα. Στο ανθολόγιο Τάρα, Ε. (επιμέλεια), *Συνεκπαίδευση παιδιών με και χωρίς προβλήματα μάθησης και συμπεριφοράς*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Γεώργας, Δ. (1986). Κοινωνική Ψυχολογία. Τόμ. Α', Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής των Ε.Κ.: "Προβλήματα των αναπήρων", Βρυξέλλες, Σεπτέμβριος 1981, αρ. καταλόγου ESC - 81 - 013 - EN.
- Γρυπάρης, Α. Φ. (1995). Οι εικαστικές δραστηριότητες στην εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Στα πρακτικά Καϊλα, Μ., Πολεμικός, Ν. και Φιλίππου, Γ. (επιμελητές έκδοσης), *Άτομα με ειδικές ανάγκες*, τόμ. Β', 2η έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Δελλασούδας, Λ. (1991). *Κοινοτική κοινωνική πολιτική και ειδική επαγγελματική κατάρτιση*, Αθήνα: Βιβλιοθήκη Σ. Σαριπόλου, Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών.
- Δελλασούδας, Λ. (1992). *Η ειδική επαγγελματική κατάρτιση*. Σειρά αυτοτελών δημοσιευμάτων του περιοδικού ΠΑΡΟΥΣΙΑ του Διδακτικού προσωπικού Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών.
- Δελλασούδας, Λ. (1997). *Εκκλησία και κοινωνική ένταξη Α.Μ.Ε.Α.*, Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών-Τμήμα Φ.Π.Ψ.
- Δελλασούδας, Λ. (2003). *Εισαγωγή στην Ειδική Αγωγή τόμ. Α', Σχολική ένταξη μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. Αθήνα.
- Dellassoudas, L.G. (2000). Church and social integration of Disabled People. Στο *The Greek Orthodox Theological Review*, τόμ. 45, τχ. 1-4, σ. 597-627,
- Dellassoudas, L.G. (2001). Church and social integration of Disabled People. Στο *Panorama, International Journal of Comparative Religious Education and Values*, τόμ. 13, τχ. 1, σ. 109-133.
- Δελλασούδας, Λ. (2004). *Εισαγωγή στην Ειδική Παιδαγωγική, τόμ. Γ', Σχολικός και Επαγγελματικός Προσανατολισμός ατόμων με αναπηρία. Από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα.
- Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος* (2000, 2001, 2002 και 2004). Έκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος.

- Dobbins, A. και De la Mare, T. J. (1997). Η μέτρηση της ακαδημαϊκής προόδου των μαθητών με ειδικές ανάγκες που φοιτούν σε γενικά σχολεία: ένα δύσκολο πρόβλημα. Στο ανθολόγιο Τάφα, Ε. (επιμέλεια), *Συνεκπαίδευση παιδιών με και χωρίς προβλήματα μάθησης και συμπεριφοράς*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Εορτολόγιον Εκκλησίας Κύπρου, τυπικά διατάξεις ιερών ακολουθιών, έτους 2003, Λευκωσία: Ιερά Σύνοδος Εκκλησίας Κύπρου.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, HELIOS II (1996). *Ευρωπαϊκός Οδηγός Ορθής Πρακτικής, Παροχή Ίσων Ευκαιριών στα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες*, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
- Erickson, E. (1975). *Η παιδική ηλικία και η κοινωνία*, Κουτρομπάκη, Μ. (μετάφραση), Αθήνα: Καστανιώτης.
- Ferriere, H. (1958). *Σύντομος Εισαγωγή εις την νέαν αγωγήν*, Κωσταδήμα, Γ. (μετάφραση), Αθήνα: Χριστιανική Ένωση Εκπαιδευτικών Λειτουργών.
- Furger, F. (1989). Le monde des valeurs - Le sens de l' action - Les fondements religieux. Στο Fehlmann, M., Fragniere, J.-P., Haefeli, C. και Wagner, A. (εκδότες), *Manuel de l' action sociale en Suisse*, Lausanne: Réalités sociales.
- Gobmann, Kl. (1989). The integration of the handicapped in Sweden. *Panorama*, τόμ. 1, τχ. 2, Germany: M. Kwaran.
- Ημερολόγιον της Εκκλησίας Κύπρου έτους 1989. Κασουλίδη, Ι. Γ.
- Ημερολόγιον της Εκκλησίας Αλεξανδρείας έτους 1999. Μιχαήλ, Ι. (επιμέλεια), Αλεξάνδρεια.
- Ημερολόγιον Αγιοταφικών έτους 2002, έκδ. Ιερού Κοινού του Παναγίου Τάφου, Μοσχάτο: Ν. Ε. Σανίδα, 2001.
- Ημερολόγιον του Οικουμενικού Πατριαρχείου ετών 2000 και 2002, Θεσσαλονίκη: Νέα Στοιχειοθετική.
- Ημερολόγιον της Ιεράς Μητροπόλεως Ιταλίας και Εξαρχίας Νοτίου Ευρώπης έτους 2003, Αθήνα: Επτάλοφος.

- Ημερολόγιον της Ιεράς Μητροπόλεως Γερμανίας έτους 2004, Βόννη: Φραδελάκης.
- Ημερολόγιο της Ι. Μητρόπολης Τορόντο έτους 2004, Τορόντο: Tower Litho Ltd.
- Herbert, M. (1995). *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας*. Επόπτης ελληνικής έκδοσης, Παρασκευόπουλος, Ι., τόμ. Β', 6η έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Θεοδώρου, Ε. (1995). *Οδοιπορικόν εις ελληνορθόδοξα κέντρα της Αυστραλίας (Βρισβάνη-Μελβούρνη-Σίδνεϊ)*, Αθήνα
- Ιωαννίδη, Β. (1998). *Ο θεσμός των αναμορφωτικών καταστημάτων/ιδρυμάτων αγωγής. Παιδαγωγική θεμελίωση και πράξη, Διδακτορική διατριβή*, Αθήνα: Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φ.Π.Ψ.
- Καλαντζή, Α., Ζώνιου-Σιδέρη, Α., Βλάχου, Α. (1998). *Προκαταλήψεις και στερεότυπα, δημιουργία και αντιμετώπιση*, Αθήνα: Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.
- Καπέτας, Ι., Σκούτας, Σ., Ταλιαντζής Β. και Κλεούδης Κ. στην Επετηρίδα-Directory 1993 της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αυστραλίας.
- Κασιώλας, Ε. (1993). *Ψυχαγωγία. Παιδαγωγική και Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*, 9, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κογκίδου, Δ. και Πανταζής, Π. (1995). Μία βιογραφική προσέγγιση της φτώχειας των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Στα πρακτικά Καϊλα, Μ., Πολεμικός Ν. και Φιλίππου, Γ. (επιμελητές έκδοσης), *Άτομα με ειδικές ανάγκες*, τόμ. Β', 2η έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κοντογιάννη, Α. (1989). *Το βιβλίο της δραματοποίησης*, Αθήνα: Άλκηστις.
- Κοντογιάννη, Α. (1995). *Μουσεία και σχολεία, δεινόσαυροι και αγγεία*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα,
- Κρουσταλάκης, Γ. *Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες*, Αθήνα: έκδ. του ιδίου.
- Lambert, J.-L. (1986). *Enseignement special et handicap mental*. 2η έκδοση, Liège-Bruxelles: Pierre Mardaga.

- Μπαμπινιώτης, Γ. Τι να αλλάξει στη Θεία Λειτουργία, στην εφημερίδα *Το Βήμα*, 7.9.1997.
- Μπρατσιώτης, Π. (1959). Χριστιανισμός και εργασία, ανάπτυχο από το περιοδικό *Εκκλησία*, Αθήναι.
- Νόβα - Καλτσούνη, Χ. (1996). *Κοινωνικοποίηση. Η γένεση του κοινωνικού υποκειμένου*, Αθήνα: Gutenberg.
- Ο.Η.Ε., *Règles pour l'égalisation des chances des handicapés, κανόνας 11ος*, DPI/1424-Μάιος, 1994-5Μ. New York: Τμήμα Ενημέρωσης.
- Orff, G. (1980). *The orff music therapy*, μετάφραση στην Αγγλική Murray, M., London: Schott & Co. Ltd.
- Παπαϊωάννου, Σ., (1990). *Επαγγελματική εκπαίδευση και προσανατολισμός. Αναφορά σε άτομα με ειδικές ανάγκες*, Αθήνα: Γρηγόρης.
- Παρασκευόπουλος, Ι. (1980). *Νοητική καθυστέρηση*, Αθήνα, εκδ. του ιδίου.
- Πολυχρονοπούλου-Ζαχαρογέωργα, Σ. (1999). *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες*, Αθήνα: έκδ. της ίδιας.
- Ρούσος, Λ. (1997). Ψυχοκοινωνικά προβλήματα και σύγχρονοι νέοι: Η εκκλησιαστική εμπειρία. Στα Πρακτικά του 2ου Πανελληνίου Παιδαγωγικού Συνεδρίου της Εταιρείας Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής *Ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Απειθαρχία-Επιθετικότητα-Βία-Εγκληματικότητα στο Σχολείο και στην Κοινωνία*, Κομοτηνή: Γραφίστας.
- Σαβράμης, Δ. (1962). *Η περί εργασίας διδασκαλία του Αποστόλου Παύλου*, Αθήναι.
- Σακελλαρίου, Χ. (1995). Η τέχνη ως μέσο θεραπευτικό. Στα πρακτικά Καϊλα, Μ., Πολεμικός, Ν. και Φιλίππου, Γ. (επιμελητές έκδοσης), *Άτομα με ειδικές ανάγκες*, τόμ. Β', 2η έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Σινόπουλος, Π. (1997). *Εργασία με σχέσεις αλληλεγγύης οικογενειακού τύπου. Η οικογένεια ως μονάδα εργασίας του λαού της Παλαιάς Διαθήκης*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

- Σούλης, Σ. Γ. (1997). *Τα παιδιά με βαριά νοητική υστέρηση και ο κόσμος τους. Άτομα με πολλαπλές αναπηρίες*, Αθήνα: Gutenberg.
- Σπετσιώτης, Γ. (1993). Η συμβολή της εκκλησίας στην αντιμετώπιση του προβλήματος της επαγγελματικής κατάρτισης και κοινωνικής ενσωμάτωσης των ατόμων με ειδικές ανάγκες. *Γρηγόριος ο Παλαμάς*, τχ. 7, Θεσσαλονίκη.
- Shuman, R. B. (1989). Δραματοποίηση στη Διδασκαλία. *Παιδαγωγική και Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό*, 3, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Stahel, N. (1987). *Το σχέδιο ως έκφραση ψυχικών τραυμάτων*, Λαμπράκη – Παγανού Α. (μετάφραση), Αθήνα: Επικαιρότητα.
- Sussman, M. (1981). Ανάπηροι και άποροι σε κατάσταση εξάρτησης: εννοιολογικές ομοιότητες και ανάγκες για έρευνα, Ζάρναρη, Ο. (μετάφραση διασκευή). Στο *Εκλογή*, τχ. 54, Αθήνα: Εταιρεία πτυχιούχων πανεπιστημιακών σχολών Κοινωνικής Εργασίας.
- Τσαούσης, Δ. (1997). *Η κοινωνία μας. Οργάνωση, Λειτουργία, Δυναμική*, Αθήνα: Gutenberg.
- Φέντ, Χ. (1989). *Κοινωνική ένταξη και εκπαίδευση*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Χτούρης, Σ. (1993). Αντιφάσεις του εκσυγχρονισμού και Κράτος Πρόνοιας στην Ελλάδα. Στο συλλογικό έργο *Θεσμοί και ρυθμίσεις της κοινωνικής πολιτικής. Άνεργοι-Ηλικιωμένοι-Άτομα με ειδικές ανάγκες. Αστική μεγέθυνση και κράτος Πρόνοιας*, Χτούρης, Σ. (επιστημονικός υπεύθυνος), Αθήνα: Κέντρο Κοινωνικής και Οικονομικής Έρευνας-Πράξις.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ (αρκτικόλεξα)

A.M.A.	Άτομα με Αναπηρίες
A.M.E.A.	Άτομα με Ειδικές Ανάγκες
A.M.E.E.A.	Άτομα με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες
E.E.	Ευρωπαϊκή Ένωση
E.Λ.Ε.Π.Α.Α.Π.	Ελληνική Εταιρεία Προστασίας και Αποκατάστασης Αναπήρων Παι- διών
I.M.	Ιερά Μητρόπολις
M.M.E.	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
N.O.	Νεανική Οργάνωση
O.A.E.Δ.	Οργανισμός Απασχολήσεως Εργα- τικού Δυναμικού
Π.Ι.Κ.Π.Α.	Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντιλήψεως

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Ερωτηματολόγιο

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας
Τομέας Παιδαγωγικής
Πανεπιστημιόπολη - Δίσιμα Αθήνα 157 84
Τηλ. : (01) 7277514, Fax : (01) 7248979

**Ερευνητικό Πρόγραμμα
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΕΝΤΑΞΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ (Α.Μ.Ε.Α)**

Υπεύθυνος προγράμματος : Λαυρέντιος Γ. Δελλασούδας
Αναπληρωτής Καθηγητής Παιδαγωγικής

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Για τη συγκέντρωση προτάσεων και πληροφοριών σχετικά με τη δράση της Εκκλησίας για την κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α.

Σημειώσεις:

- α) Για τις απαντήσεις χρησιμοποιείται ο διατιθέμενος μετά από την ερώτηση χώρος ή τίθεται το σημείο X στο τετράγωνο που αντιστοιχεί στην επιλογή σας
β) Για τυχόν διευκρινήσεις μπορείτε να τηλεφωνείτε στο γραφείο του υπεύθυνου της έρευνας (τηλέφωνο 01. 7277514), καθημερινώς εκτός Παρασκευής (10.30 - 14.00).

1. Από ποιον φορέα δίδονται οι απαντήσεις του ερωτηματολογίου ; (Πατριαρχείο, Εκκλησία, Αρχιεπισκοπή, Μητρόπολη) :

.....

2. Χώρα Πόλη Τ.Κ.
Τηλ. Fax E-mail

3. Αρμόδιο πρόσωπο για την παροχή τυχόν διευκρινήσεων :

Ονοματεπώνυμο Ιδιότητα

Δ/ση : Τ.Κ.

Τηλ. Fax E-mail

4. Στην περιοχή αρμοδιότητάς σας υπάρχει αναπτυγμένη δράση, οποιασδήποτε μορφής, υπέρ των Α.Μ.Ε.Α.; Ναι ☐ Όχι ☐

5. Σε περίπτωση που έχει αναπτυχθεί σχετική δράση, σε ποιους από τους παρακάτω τομείς αναφέρεται ;

5.1. ψυχολογική στήριξη	☐	5.2. οικονομική στήριξη	☐
5.3. κατ'οίκον νοσηλεία-φροντίδα	☐	5.4. επαγγελματική απασχόληση	☐
5.4. ιατροφαρμακευτική περίθαλψη	☐	5.6. εκπαιδευτική στήριξη	☐
5.7. ιδρυματική φροντίδα	☐	5.8. άλλο τι ☐ (προσδιορίστε το)	

6. Οι δραστηριότητες που έχουν αναληφθεί εκ μέρους σας σε τι αφορούν;

- 6.1. Απευθύνονται αποκλειστικά στα Α.Μ.Ε.Α. ☐
- 6.2. Εντάσσονται στο πλαίσιο της γενικότερης κοινωνικής δράσης του Πατριαρχείου, της Εκκλησίας, της Αρχιεπισκοπής, της Μητροπόλεως κλπ. ☐

7. Ποιες κατηγορίες Α.Μ.Ε.Α. καλύπτει η ως τώρα δραστηριότητά σας;

7.1. με προβλήματα όρασης	☐	7.2. με προβλήματα ακοής	☐
7.3. με κινητικά προβλήματα	☐	7.4. με νοητική υστέρηση	☐
7.5. χρήστες ναρκωτικών	☐	7.6. άτομα τρίτης ηλικίας	☐
7.7. άλλες κατηγορίες	☐ (προσδιορίστε τις)		

8. Ποιος, κατά προσέγγιση, είναι ο αριθμός των Α.Μ.Ε.Α. που καλύπτεται από την αναπτυγμένη υπέρ αυτών δράση στην περιοχή αρμοδιότητάς σας ;

9. Η τυχόν προσφερόμενη βοήθεια, βάσει ποιων κριτηρίων παρέχεται ;

- 9.1. οικονομική κατάσταση του ιδίου του Α.Μ.Ε.Α. ή της οικογένειάς του ☐
- 9.2. είδος μειονεξίας ☐
- 9.3. συνδυασμός των δύο προηγούμενων ☐
- 9.4. άλλα κριτήρια ☐ (προσδιορίστε τα).....

10α. Ποιες είναι οι πηγές της παρεχόμενης οικονομικής στήριξης ;

- 10.1. το φιλόπρωχο ταμείο ☐
- 10.2. άλλες πηγές (χορηγίες, δωρεές, φιλανθρωπία κλπ.) ; ☐

10β. Ποιες κυρίως ανάγκες καλύπτει η τυχόν παρεχόμενη οικονομική στήριξη ;

- 10.3. καλύπτει τις ανάγκες μόνο του Α.Μ.Ε.Α.; ☐
- 10.4. καλύπτει τις ανάγκες της οικογένειάς του μόνο ; ☐
- 10.5. καλύπτει τις ανάγκες του ιδίου και της οικογένειάς του ; ☐

11. Η τυχόν παρεχόμενη εκπαιδευτική στήριξη των Α.Μ.Ε.Α. με ποιον τρόπο προσφέρεται ;

- 11.1 μέσω των δραστηριοτήτων των κατηχητικών προγραμμάτων ☐
- 11.2 μέσω δραστηριοτήτων συγγενών με την Εκκλησία φορέων :
ιδρύματα ☐ πνευματικά κέντρα ☐ σύλλογοι ☐
- 11.3 με άλλους τρόπους ☐ (περιγράψτε τους) :

4. Στην περιοχή αρμοδιότητάς σας υπάρχει αναπτυγμένη δράση, οποιασδήποτε μορφής, υπέρ των Α.Μ.Ε.Α.; Ναι ☐ Όχι ☐

5. Σε περίπτωση που έχει αναπτυχθεί σχετική δράση, σε ποιους από τους παρακάτω τομείς αναφέρεται ;

5.1. ψυχολογική στήριξη	☐	5.2. οικονομική στήριξη	☐
5.3. κατ'οίκον νοσηλεία-φροντίδα	☐	5.4. επαγγελματική απασχόληση	☐
5.4. ιατροφαρμακευτική περίθαλψη	☐	5.6. εκπαιδευτική στήριξη	☐
5.7. ιδρυματική φροντίδα	☐	5.8. άλλο τι ☐ (προσδιορίστε το)	

6. Οι δραστηριότητες που έχουν αναληφθεί εκ μέρους σας σε τι αφορούν;

- 6.1. Απευθύνονται αποκλειστικά στα Α.Μ.Ε.Α. ☐
- 6.2. Εντάσσονται στο πλαίσιο της γενικότερης κοινωνικής δράσης του Πατριαρχείου, της Εκκλησίας, της Αρχιεπισκοπής, της Μητροπόλεως κλπ. ☐

7. Ποιες κατηγορίες Α.Μ.Ε.Α. καλύπτει η ως τώρα δραστηριότητά σας;

7.1. με προβλήματα όρασης	☐	7.2. με προβλήματα ακοής	☐
7.3. με κινητικά προβλήματα	☐	7.4. με νοητική υστέρηση	☐
7.5. χρήστες ναρκωτικών	☐	7.6. άτομα τρίτης ηλικίας	☐
7.7. άλλες κατηγορίες	☐ (προσδιορίστε τις)		

8. Ποιος, κατά προσέγγιση, είναι ο αριθμός των Α.Μ.Ε.Α. που καλύπτεται από την αναπτυγμένη υπέρ αυτών δράση στην περιοχή αρμοδιότητάς σας ;

9. Η τυχόν προσφερόμενη βοήθεια, βάσει ποιων κριτηρίων παρέχεται ;

- 9.1. οικονομική κατάσταση του ιδίου του Α.Μ.Ε.Α. ή της οικογένειάς του ☐
- 9.2. είδος μειονεξίας ☐
- 9.3. συνδυασμός των δύο προηγούμενων ☐
- 9.4. άλλα κριτήρια ☐ (προσδιορίστε τα)

10α. Ποιες είναι οι πηγές της παρεχόμενης οικονομικής στήριξης ;

- 10.1. το φιλόπρωχο ταμείο ☐
- 10.2. άλλες πηγές (χορηγίες, δωρεές, φιλανθρωπία κλπ.) ; ☐

10β. Ποιες κυρίως ανάγκες καλύπτει η τυχόν παρεχόμενη οικονομική στήριξη ;

- 10.3. καλύπτει τις ανάγκες μόνο του Α.Μ.Ε.Α. ; ☐
- 10.4. καλύπτει τις ανάγκες της οικογένειάς του μόνο ; ☐
- 10.5. καλύπτει τις ανάγκες του ιδίου και της οικογένειάς του ; ☐

11. Η τυχόν παρεχόμενη εκπαιδευτική στήριξη των Α.Μ.Ε.Α. με ποιον τρόπο προσφέρεται ;

- 11.1 μέσω των δραστηριοτήτων των κατηχητικών προγραμμάτων ☐
- 11.2 μέσω δραστηριοτήτων συγγενών με την Εκκλησία φορέων :
ιδρύματα ☐ πνευματικά κέντρα ☐ σύλλογοι ☐
- 11.3 με άλλους τρόπους ☐ (περιγράψτε τους) :

18. Ποια μορφή θα μπορούσε να λάβει μια νέα προσπάθεια της Εκκλησίας για την κοινωνική ένταξη των Α.Μ.Ε.Α. ;
-
-
-
-
- 19.1 Ποια πρόσωπα χρειάζεται να εκπαιδευτούν για να αναλάβουν το έργο της κοινωνικής ένταξης των Α.Μ.Ε.Α., στο πλαίσιο της συμβολής της χριστιανικής διδασκαλία και πράξης στη διαδικασία αυτή ;
-
-
-
- 19.2 Σε ποια συγκεκριμένη δράση θα μπορούσε να αφορά το έργο των προσώπων αυτών ;
-
-
-
20. Ποια υλικοτεχνική υποδομή απαιτείται, ώστε η παρεχόμενη στήριξη (επαγγελματική, εκπαιδευτική, πνευματική, οικονομική) να είναι αποτελεσματική ;
-
-
-
21. Πώς θα μπορούσε να διευκολυνθεί η ικανοποίηση των θρησκευτικών αναγκών των Α.Μ.Ε.Α. ; (προτείνετε κατά περίπτωση)
- 21.1 με προβλήματα κινητικά :
-
-
- 21.2 με αισθητηριακά προβλήματα :
-
-
- 21.3 με προβλήματα νοητικής υστέρησης :
-
-
-
- 22.1 Σε ποιες εκπαιδευτικές-συμβουλευτικές κ.ά δραστηριότητες χρησιμοποιούνται διδακτικά εγχειρίδια ή άλλα βοηθήματα θρησκευτικού περιεχομένου ;
-
-
-
- 22.2 Το περιεχόμενο του διδακτικού εγχειρίδιου του μαθήματος των Θρησκευτικών δίνει, κατά τη γνώμη σας, ικανοποιητική απάντηση στα σημερινά προβλήματα των Α.Μ.Ε.Α.; (αιτιολογήστε την απάντηση)
-
-
-
-

- 22.3. Το από άμβωνος κήρυγμα δίνει απάντηση στα σημερινά προβλήματα των Α.Μ.Ε.Α.;
(αιτιολογήστε την απάντηση)

23. Είναι διαθέσιμος ένας κατάλογος ιδρυμάτων της περιοχής αρμοδιότητάς σας για τα Α.Μ.Ε.Α.
(Κ.Α.Π.Η., ορφανοτροφεία, κέντρα μεταναστών, γηροκομεία κλπ.); Ναι ☐ Όχι ☐
Σε περίπτωση που είναι διαθέσιμα σχετικά στοιχεία, έντυπα κλπ, θα παρακαλούσαμε να μας τα αποστείλετε μαζί με το συμπληρωμένο ερωτηματολόγιο ή να μας γνωρίσετε σχετικές διευθύνσεις ή πηγές για την αναζήτησή τους.

24. Είναι διαθέσιμες πληροφορίες (έντυπα, βιβλία κλπ.) για τη κοινωνική δράση των άλλων Εκκλησιών και σε καταφατική περίπτωση πώς μπορούμε να λάβουμε γνώση ;

25. Παρατηρήσεις, σχόλια κλπ., τα οποία θα επιθυμούσατε να διατυπώσετε πέραν αυτών που αφορούν στις παραπάνω ερωτήσεις .

- Υ.Γ. : Θα επιθυμούσατε να παρουσιάσετε, τηλεφωνικά, σε εκπομπή εκκλησιαστικού ραδιοφωνικού σταθμού τη δραστηριότητά σας υπέρ των Α.Μ.Ε.Α.;

Ναι ☐ Όχι ☐

Εάν ναι, με ποιο πρόσωπο και σε ποια τηλέφωνα θα μπορούσαμε να επικοινωνήσουμε καθόλη τη διάρκεια της ημέρας ;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

**Σταχυολογημένες ενδεικτικές απαντήσεις
προκαθημένων Εκκλησιών**

بطريركية الروم الأرثوذكس بالاسكندرية وسائر أفريقيا

ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

GREEK ORTHODOX PATRIARCHATE OF ALEXANDRIA AND ALL AFRICA

<http://www.greece.org/gopatalex>, e-mail: goptalex@tecmina.com

Mailing Address: P.O.Box 2006, Alexandria - EGYPT

Tel: 00203-4868595, 00203-4844876, Fax: 00203-4875684

Αριθμ. Πρωτ. 594

Τῷ Ἑλλογμωτάτῳ Καθηγητῇ
κ. Λαρεντίῳ Δελλασοῦδα
Εἰς Ἀθήνας

Ἀγαπητέ κ. Καθηγητά,

Μετά χαρᾶς ἐλάβομεν τὴν ἀπὸ 25ης λήξαντος μηνὸς Ἰουλίου ὑμετέραν ἐπιστολὴν, σχετικῶς μέ τὴν πρόοδον τοῦ ὑφ' ὑμῶν ἐκπονουμένου λίαν ἐνδιαφέροντος ἐρευνητικοῦ προγράμματος ὑπὸ τὸν τίτλον "Θρησκευτικὴ ἀγωγή καὶ κοινωνικὴ ἔνταξη ἀτόμων μέ εἰδικές ἀνάγκες (ΑΜΕΑ)".

Νεώτερα στοιχεῖα καὶ διασταυρωμένες πληροφορίες πρόκειται νά τεθοῦν ὑπ' ὄψιν ὑμῶν πρὸς χρῆσιν, ἅμα τῇ ἀπαντήσῃ τῶν ἐπαρχιούχων Σεβασμιωτάτων Μητροπολιτῶν καὶ Θεοφιλεστάτων Ἐπισκόπων τοῦ καθ' ἡμᾶς Πατριαρχικοῦ Θρόνου, πρὸς τοὺς ὁποίους ἤδη ἀπευθύνθημεν, ὥστε τὸ ὅλον πρόγραμμα νά στηρίζεται εἰς πραγματικὰ δεδομένα καὶ νά ἀποτυπώνεται εἰς αὐτὸ ἡ τρέχουσα πραγματικότης, ἄνευ ὑπερβολῶν ἢ μὴ ἀσφαλῶν παρατηρήσεων.

Ἐπὶ τούτοις, εὐχόμενοι τὴν πλήρη ἐπιτυχίαν εἰς τὸ ἀναληφθέν ἔργον, ὡς καὶ πάσας τὰς ἐρευνητικὰς καὶ διδακτικὰς προσδοκίας ὑμῶν διὰ τὴν ἐξύψωσιν καὶ πληρεστέραν τῶν νέων παιδαγωγῶν προετοιμασίαν, ἐπικαλούμεθα ἐφ' ὑμᾶς τὴν Χάριν καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπονέμομεν ὑμῖν τὴν ὀλόθυμον πατρικὴν καὶ Πατριαρχικὴν ὑμῶν εὐλογίαν.

Διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης

Ἐν τῇ Μεγάλῃ Πόλει
τῆς Ἀλεξανδρείας
τῇ 21ῃ Αὐγούστου 2003

ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΑΡΧΙΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

GREEK ORTHODOX PATRIARCHATE

JERUSALEM

SECRETARIAT

P. O. B. 19632 - 633

Ἐλλογιμώτατον
κ. Λαυρέντιον Δελλασούδαν
Κοραῆ 55
17122 - Νέα Σμύρνη
Εἰς Ἀθήνας

Ἐλλογιμώτατε κ. Δελλασούδα,

Ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Μακαριότης ὁ Σεπτὸς ἡμῶν Πατὴρ καὶ Πατριάρχης κ.κ. Διόδωρος ὁ Α' μετὰ πατρικῆς ἀγάπης ἐκομίσαστο τὴν ἀπὸ 31ης Ἰουλίου τρ.ξ. ἐπιστολὴν τῆς ὑμετέρας Ἐλλογιμότητος, ὡς καὶ τὸν συναποσταλέντα τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον "Ἐκκλησία καὶ ἡ Κοινωνικὴ ἔνταξιν ἀτόμων μὲ εἰδικές ἀνάγκας", τὸ ὁποῖον περιέχει τὰ ἀποτελέσματα τοῦ α' σταδίου τῆς πρώτης φάσεως τῆς ὑπ' αὐτῆς ἀναληφθείσης ἐρεύνης.

Διαβιβάζων, ὁδεν, αὐτῇ τὰς συγχαρητηρίους εὐχὰς καὶ εὐλογίας τοῦ Γεραροῦ ἡμῶν Προκαθημένου, γνωρίζω αὐτῇ ὅτι τὸ ἡμέτερον Πατριαρχεῖον, ἐν τῷ πλαίσιῳ τῆς ποιμαντικῆς καὶ κοινωνικῆς Αὐτοῦ δραστηριότητος, ἱδρυσε καὶ διατηροῖ ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Ἀμμάν Πολυκλινικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν παρέχεται δωρεάν ἱατροφαρμακευτικὴ περίθαλψις πᾶσι τοῖς ἐν χρεΐᾳ ὄσιν, ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος καὶ θρησκεύματος.

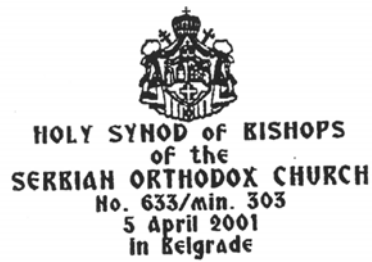
Ἐφ' οὗς εὐχόμενος αὐτῇ τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν, προκειμένου ἐν' ὁλοκληρώσει τῆς σημαντικῆς καὶ φιλάνθρωπου προσπάθειαν αὐτῆς, διατελῶ.

Ἐν τῇ Ἀγίᾳ Πόλει Ἱερουσαλὴμ, β' Αὐγούστου β'.

Μετὰ τῆς ἐν Κυρίῳ ἀγάπης καὶ εὐχῶν.

ΤΙΜΟΘΕΟΣ
Γέρων Μητροπολίτης Βόστρων
Ἀρχιγραμματεὺς

Mr. Laurentios Dellasoudas, Professor
Faculty of Philosophy
A T H E N S

Esteemed Professor,

I have the honor to, with the authorization of the Holy Synod of Bishops, as concerns Your request for help in studying the influence of the Serbian Orthodox Church on religious upbringing and social acceptance, answer You that the Serbian Orthodox Church shows in action care in receiving hundreds of thousands of refugees and other's who are suffering, and every day battles for the bare existence of her faithful in these in any case hard times.

With respect,

Chief Secretary of the
Holy Synod of Bishops
Protopresbyter-Stavrophoros
(signed:) *Mil. D. Janković*
(Milan D. Janković)

Κύριον
 Λαυρέντιον Γ. Δελλασούδαν
 Αναπληρωτήν Καθηγητήν τῆς Παιδαγωγικῆς
 Κοραΐ 55
 171 22 Νέα Σμύρνη
 ΑΘΗΝΑΙ

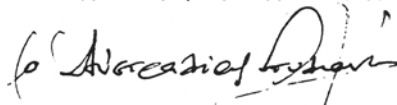
Ἀγαπητέ κ. Καθηγητά,

Ἐλάβαμε τό ἐνδιαφέρον βιβλίον σας «ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
 ΕΝΤΑΞΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ», πού εἶναι μιά ἀκόμη μαρτυρία γιά
 τό ἐντονο ἐνδιαφέρον μέ τό ὁποῖο ἐρευνάτε τά προβλήματα παιδιῶν μέ εἰδικές
 ἀνάγκες.

Σᾶς συγχαίρομεν ὀλοψύχως καί σᾶς εὐχαριστοῦμε γιά τήν προσφορά
 τοῦ βιβλίου, εὐχόμενοι ἀπρόσκοπτη συνέχιση τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνα γιά τοὺς
 ἀδικημένους ἀπό τήν φύση μικροῦς συνανθρώπους μας.

Ἐν Σύδνεϋ τῇ 27ῇ Ὀκτωβρίου 1999

Μετά τῆς ἐν Κυρίῳ ἀγάπης καί τιμῆς

 Ὁ Αὐστράλιος ΣΤΥΛΙΑΝΙΔΗΣ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΙΤΑΛΙΑΣ
ΚΑΙ ΕΞΑΡΧΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΕΥΡΩΠΗΣ

PATRIARCATO ECUMENICO
SACRA ARCIDIOCESI ORTODOSSA D'ITALIA
ED ESARCATO PER L'EUROPA MERIDIONALE

Castello 3422, Campo dei Greci, 30122 Venezia. Tel.: 041/5239569 - Fax: 5227016. E-mail: arcigrec@tin.it

Ἀριθ. Πρωτ.: 390/03

Ἐλλογιμώτατον
κ. Λαυρέντιον Γ. Δελλασούδαν
Καθηγητὴν Παιδαγωγικῆς
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Κοραῖ, 55
171 22 Νέαν Σμύρνην

Ἐλλογιμώτατε κ. Καθηγητά,

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἀπὸ 25ης Ἰουλίου ἐ.ξ. γράμματος τῆς ὑμετέρας Ἐλλογιμότητος, εὐχαρίστως πληροφορῶ, κατ'ἐντολήν, αὐτὴν, ὅτι ὑπὸ τὴν Ἱεράν Μητρόπολιν Ἰταλίας καὶ τὰς κατ'αὐτὴν τελούσας ἐκκλησιαστικὰς Κοινότητας καὶ Ἑνορίας "εἶδη παρεχομένης Πνευματικῆς Διακονίας" τυγχάνωσι τὰ διὰ στυλοῦ κοκκίνου χρώματος σημειούμενα ἐν τῷ συνημμένῳ Ἐγκολπίῳ Ἡμερολογίῳ 2003. Τὰ μὴ σημειούμενα διὰ κοκκίνου χρώματος "εἶδη Πνευματικῆς Διακονίας" τελοῦν ὑπὸ τὰς ἀνά τὴν Ἰταλίαν διαφόρους λαϊκὰς Κοινότητας.

Ἐπὶ δέ τούτοις, διατελῶ μετὰ τῆς ἐν Κυρίῳ ἀγάπης, τιμῆς βαθείας καὶ ἐγκαρδίων εὐχῶν καὶ προσήσεων.

Ἐν Βενετίᾳ τῇ 22ᾳ Σεπτεμβρίου 2003

Ὁ Πρωτοσύγκελλος

Ἀρχιμανδρίτης Πολύκαρος Σταυρόπουλος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Σταχυολογημένες ευχαριστήριες επιστολές Μητροπολιτών για το τεύχος «Εκκλησία και Κοινωνική Ένταξη Α.Μ.Ε.Α» στο οποίο περιελήφθησαν τα αποτελέσματα της έρευνας για την Ορθόδοξη Χριστιανική Εκκλησία εντός Ελλάδος

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΑΝΘΙΜΟΣ
68 100 ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΙΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΙΣ ΜΑΡΤΙΟΣ 1999

Γραμματεία

Μέ πολύ ενδιαφέρον έλαβα την καινούργια σας έκδοση υπό τόν τίτλο «ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ » καί σάς εύχαριστώ γιά τήν τιμή νά μοῦ τήν ἀποστείλετε. Σας συγχαίρω γιά τήν πρωτοβουλία καί τήν προσφορά σας καί εύχομαι ὁ Ἅγιος Θεός νά σας ἐνισχύη καί νά σας ἐμπνέη στό ἔργο σας.

Εὐχέτης

Γ. Παπαδόπουλος

† Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ
ΛΕΥΚΑΔΟΣ ΚΑΙ ΙΘΑΚΗΣ
ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ
31100 ΛΕΥΚΑΔΑ

Λευκός 24 - 4 - 98

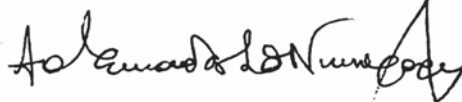
Ἀγαπητέ Κύριε Δελλασούδα,
Χριστός Ἀνέστη.

Ἔλαβα τό βιβλίον Σας: " Ἐκκλησία καί
Κοινωνική Ἑνταξη ἀτόμων μέ εἰδικές ἀνάγκες "
καί σπεύδω θερμῶς νά Σᾶς εὐχαριστήσω καί νά
Σᾶς συγχαρῶ.

Εὐχομαι ὀλοφύχως κάθε εὐλογία ἀπό τόν
Θεόν εἰς τά ἔργα Σας καί πᾶν ἀγαθόν εἰς τοὺς
δικούς Σας.

Μέ πολλήν ἐκτίμησιν καί εὐχές ἐν Χριστῷ.

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

+ Ὁ Λευκάδος καί Ἰθάκης ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΜΕΓΑΡΩΝ ΚΑΙ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ
19100 ΜΕΓΑΡΑ

ΕΝ ΜΕΓΑΡΟΙΣ ΤΗΣ 6 Μαΐου 1998

ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. 395

ΘΕΜΑ:

Πρός
τόν Έλλογιμώτατον Καθηγητήν
κ. Ααυρέντιον Δελλασούδαν
Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας
Πανεπιστημιούπολη
157 84 Ίλισια, Αθήνα

Έλλογιμώτατε κύριε Καθηγητά,

Κομισάμενοι τό, δι' οὗ εὐγενῶς ἐτιμήθημεν Ὑμέτερον βιβλίον
"Ἐκκλησία καί κοινωνική ἐνταξή ἀτόμων μέ εἰδικές ἀνάγκες " (Ἀθήνα 1997),
ἠαρακαλοῦμεν νά δεχθῆτε τάς ἐνθέρμους ἡμῶν εὐχαριστίας καί τά εἰλικρινῇ
ἡμῶν συγχαρητήρια, ἐπὶ τῇ ἐρευνητικῇ Ὑμῶν ἐργασίᾳ.

Τό ἀξιόλογον Ὑμέτερον βιβλίον ἀπεθησαυρίσθη εἰς τήν Βιβλιοθήκην
τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μεγάρων καί Σαλαμῖνος, ἐκδοθέντος τοῦ
ὑπ' ἀριθμ. 415/6-5-98 Δελτίου Εἰσαγωγῆς, ὅπερ καί πέμπομεν Ὑμῖν συνημμέ-
νως.

Εὐχέτης πρὸς Κύριον

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

Ορθόδοξος καὶ Εὐαγγελικὴ Βιβλιοθήκη

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ Ν. ΣΜΥΡΝΗΣ
ΣΤΡΑΤ. Ν. ΠΛΑΣΤΗΡΑ 70
Ν. ΣΜΥΡΝΗ 171 21

Αριθ. πρωτ.

21η Απριλίου 8
ΕΝ ΝΕΑ ΣΜΥΡΝΗ ΤΗ..... 199....

Κύριον
Λαυρέντιον Γ. Δελλασούδαν
Έπικουρον Καθηγητήν
Φιλοσοφικής Σχολής
Τομέας Παιδαγωγικής
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥΠΟΛΙΣ

Αγαπητέ κ. Δελλασούδη,

Διά του παρόντος γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι
ἐλάβομεν τό ὑπό τόν τίτλον: "ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩ-
ΝΙΚΗ ΕΝΤΑΣΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ" βιβλίον ὑμῶν
καί εὐχαριστοῦμεν θερμῶς.

Συγχαίροντες ὑμᾶς διὰ τήν ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου,
διὰ τῆς ὁποίας παρουσιάζετε τήν δομή τῶν φιλανθρω-
πικῶν δραστηριοτήτων τῆς Ἐκκλησίας καί τήν ὑποστήρι-

ξιν αὐτῶν ἀπό κρατικούς φορεῖς ἰδιαίτερα διὰ τά άτομα
μέ ειδικάς ανάγκας, εὐχόμεθα, ὅπως ὁ Κύριος δίδῃ ὑμῖν
δύναμιν καί εὐλογίαν πρὸς ἐπιτέλεσιν τῆς Ἀκαδημαϊκῆς
ὑμῶν διακονίας ἐν τῷ ἐν Ἀθήνῃσι Πανεπ/μῖον.-

μετ' ἐγκαρδίων ἀναστασίμων εὐχῶν

Ὁ Νέας Σμύρνης Α Γ Α Θ Α Γ Γ Ε Λ Ο Σ

† Ο ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ

"Άγιον Πάσχα 1998

Ἀλλοτριώζεται κερδητὴς
 κ. Δελλακούδα,
 Χριστὸς ἀνέστη!

Σᾶς εὐχομαι νὰ διέλθετε
 μέ εἰρήνη Θεοῦ καὶ βαθειὰ χαρά
 τὸν ἱερό καὶ πανσεβάσμιο κύκλο
 τῶν ἁγίων ἑορτῶν τοῦ Πάσχα.

Καὶ ἡ εὐλογία καὶ ἡ δύναμη
 Ἐκείνου, πού βγήκε ἀπὸ τὸν τάφο
 Νικητῆς τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ᾄδη,
 νὰ Σᾶς συνοδεύουν στήν ζωὴ Σας.

Εὐχαριστῶ γιὰ τὸ
 ἀντίσωπο ποὺ βούληται Σας
 ὡς Εκκλησία καὶ κοινωνιὴ ἑνότητα
 ἀποφύγει τὴν ἐθνικὴ ἀνάγκη.
 Συγχαίρω. Γιατὴ ἐν ἀρχῇ ἡ
 Πέριξη, ὡς θεμελίωση ἐπιβάσει.
 Θα τὸ μεταβιβάσω γιὰ ἡσυχία
 περιστολή. Μὴ διεγείρῃς εὐχὴς
 ἡσυχίας.

† Ο ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ

ΑΝΘΙΜΟΣ

24. IV. 1998.

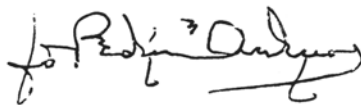
Ἐλποχ' γώτατε κ. Καθηγητά,

Μεῖ ἰδιαίτερη χαρά ἔλαβα το
πολύ ἐνδιαφέρον πόνημά σας «Ἐκ-
κλησία καὶ κοινωνικὴ ἔνταξη αὐ-
τόμων μὲ εἰδικὲς ἀνάγκες».

Σὰς συγχαίρω γιὰ τὴ διενερ-
γηθεῖσα ἔρευνα καὶ τὴν ἔκδοσή
της, σὰς εὐχαρισῶ γιὰ τὴν
εὐγενικὴ ἀποστολὴν της καὶ εὐχο-
μαι ἀπρόσκοπτη τὴ συνέχισιν τοῦ
ἐρευνητικοῦ ἔργου καὶ τῆς πανε-
πιστημιακῆς προσφορᾶς σας.

Χρὶςτός Ἀγέστη!

Με εὐτίμησιν

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΧΙΟΥ, ΨΑΡΩΝ & ΟΙΝΟΥΣΣΩΝ
Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

Χίος 22 Ἀπριλίου 1998

Π ρ ό ς
τόν κ. Λαυρέντιον Γ. Δελλασοῦδαν
Ἐπίκουρον Καθηγητὴν
Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Πανεπιστημιούπολη- Ἀθήνα

Κύριε Δελλασοῦδα, Χριστός ἀνέστη!

Ἐλάβομεν τό ἀποσταλὲν ὑμῶν πόνημα ὑμῶν "ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ
ΕΝΤΑΞΗ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ" καὶ ἐκφράζομεν τὰς θερμὰς ἡμῶν
εὐχαριστίας διὰ τὴν ἀποστολὴν ἐπιστημονικῆς ταύτης ἐρεῦνης ὑμῶν.

Ἐυχόμεθα ὁ Ἀναστάς Κύριος νὰ ἐνδυναμῶνῃ ὑμᾶς εἰς τὴν προσπά-
θειάν σας αὐτὴν καὶ νὰ σᾶς χαρίζει "πάν δῶρημα τέλειον".-

Μετὰ θερμῶν πασχαλίων εὐχῶν

ISBN: 960-6608-16-6

Τυπώθηκε στο ΕΚΠΑ
Σταδίου 5, 105 62 Αθήνα
Τηλ. 210 36.89.374-5, 210 36.89.453
Fax. 210 36.89.433